

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİREYSEL PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA FUAT
SEZGİN'İN HAYATINA İLİŞKİN PSİKOBİYOGRAFİK
BİR DEĞERLENDİRME

Hicret ÇAKMAK GÜL

Danışman
Doç. Dr. Cihad KISA

2023

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİREYSEL PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA FUAT
SEZGİN'İN HAYATINA İLİŞKİN PSİKOBİYOGRAFİK
BİR DEĞERLENDİRME

Hicret ÇAKMAK GÜL

Danışman
Doç. Dr. Cihad KISA

İZMİR-2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bireysel Psikoloji Bağlamında Fuat Sezgin’in Hayatına İlişkin Psikobiyografik Bir Değerlendirme” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.10.2023

Hicret ÇAKMAK GÜL

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Bireysel Psikoloji Bağlamında Fuat Sezgin’in Hayatına İlişkin Psikobiyografik
Bir Değerlendirme
Hicret ÇAKMAK GÜL

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Bu çalışmada, bilim insanı Prof. Dr. Fuat Sezgin’in hayatı ve ömrünü adadığı çalışmaların arkasındaki nedenler bireysel psikoloji bağlamında incelenmektedir. Bu çalışmadaki değerlendirmeler nitel araştırma yaklaşımlarından psikobiyografik durum çalışmasına dayanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; 2019 yılının “Prof. Dr. Fuat Sezgin” yılı ilan edilmesiyle birlikte adını sıkça duyduğumuz Sezgin’in İslam bilim tarihine hakkettiği değeri iade edeceğini iddia ettiği “Arap-İslam Bilimler Tarihi (GAS)” isimli on yedi ciltlik eserinin ve diğer çalışmalarının ortaya çıkmasının alt yapısını oluşturan hayatındaki önemli olaylar ve durumlar üzerinde durulmuştur. Fuat Sezgin ile ilgili verileri toplamak amacıyla onun yaşamının anlatıldığı video, röportaj, kitap, vb. materyaller incelenmiştir. Bunların yanı sıra yaşamında bir şekilde temas kurduğu insanlar ile yapılmış söyleşilerdeki bilgilerden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümde Alfred Adler’in Bireysel Psikoloji kuramı çıkış noktasından ele alınarak incelenmiştir. Bu bölümde kuramın “yaşam stili”, “aşağılık kompleksi”, “insan doğası ve ebeveyn ilişkileri” gibi temel kavramlarına özellikle değinilmiştir. Kısacası kuramın genel bir çerçevesi çizilip Sezgin’in hayatıyla temas eden kavramlar irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise kuramsal çerçeve üzerinden Sezgin’in hayatı psikobiyografik bakış açısıyla ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler Bireysel Psikoloji temelinde yapılmış olsa da yer yer kuramın

ıkış noktası olan psikanalizin diğ er verilerine de değinilmiştir. Ayrıca Sezgin'in hayatına dair dolaylı yollardan ulaştığımız kaynak, resim ve belgelere tezin sonunda yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, Bireysel Psikoloji, Psikobiyografi, Aşağılık Kompleksi,  st nl k Kompleksi, Dindarlık

ABSTRACT

Master's Thesis

A Psychobiographical Evaluation on the Life of Fuat Sezgin in the Context of

Individual Psychology

Hicret ÇAKMAK GÜL

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religion Sciences

Philosophy and Religious Sciences Studies

In this study, the scientist professor Fuat Sezgin's the reasons behind work on life and life are studied in the context of individual psychology. This study's evaluation is based on a psychobiographical state study using qualitative research methods.

In the first section of the study, "Prof. Dr. In conjunction with the declaration of 2019 as Fuat Sezgin's year, we frequently hear the name of Sezgin being quoted as saying that he will restore the value he deserves to the history of Islamic science. "Arab-Islamic Sciences History (GAS)" was mainly focused on the significant events and situations in his life that served as the foundation for the appearance of the seventeen literary and other works. Fuat Sezgin investigated a wide range of papers and materials, including movies, interviews, books, and so on, to gather information about his life. Furthermore, they have come into contact with people in some way in their life and have been utilized in the material in our speeches.

The second part of the course began with an examination of Alfred Adler's notion of individual psychology. The essential elements of the theory, such as "lifestyle," "inferiority complex," and "human nature and parental relationships," are specifically discussed in this chapter. In short, the general structure of the theory and the notions that come into contact with Sezgin's life have been clearly illustrated.

The third section of the study studied and evaluated Sezgin's life from a psychobiographical standpoint using the theoretical framework. Although these evaluations are founded on Individual Psychology, they also take advantage of other psychoanalytic material, which is the foundation of the space theory. In addition, the materials, images, and documents obtained indirectly about Sezgin's life were placed at the end of the thesis.

Keywords: Fuat Sezgin, Individual Psychology, Psychobiography, Inferiority Complex, Superiority Complex, Prayerfulness

**BİREYSEL PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA FUAT SEZGİN'İN HAYATINA İLİŞKİN
PSİKOBİYOĞRAFİK BİR DEĞERLENDİRME**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
EK LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
FUAT SEZGİN'İN HAYATI**

1.1. FUAT SEZGİN'İN DOĞUMU VE AİLESİ	6
1.2. İLMİ VE AKADEMİK HAYATI	6
1.3. ALMANYA'YA HİCRET	14
1.3.1. Niçin Almanya?	14
1.3.2. Almanya'daki Hayatı	15
1.3.3. Evliliği ve Aile Hayatı	17
1.3.4. GAS Eseri ve Diğer Çalışmalar	21
1.3.5. Lâıyk Görülen Ödül ve Üyelikler	25

**İKİNCİ BÖLÜM
BİREYSEL PSİKOLOJİ**

2.1. PSİKANALİZ VE YENİ FREUD'CU KURAMLAR	26
2.2. BİREYSEL PSİKOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI	30
2.2.1. İnsan Doğası	30

2.2.2. Sosyal (Toplumsal) İlgı	32
2.2.3. Aşğılık Kompleksinin Temelinde Yatan Yetersizlik Duygusu	34
2.2.4. Kurgusal Finalizm ve Yaratıcı Benlik	36
2.2.5. Temel Yaşam Stili	37
2.2.6. Doğum sırası ve İlk Anılar	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PSİKO-BİYOĞRAFİK BAKIŞ AÇISI İLE FUAT SEZGİN

3.1. GELECEĞİN TEKAMÜLÜ: BENLİK GELİŞİMİ	42
3.2. AŞĞILIK DUYGUSUNA KAPILMA	50
3.3. BİR HAYAL BİR DEVRİM	54
3.4. DÜNYADAN AYRI BİR ALEM “KÜTÜPHANELER”	58
3.5. İHTİLAL SONRASI İÇE DÖNÜŞ	62
3.6. AİLE BABASI OLARAK SEZGİN	65
3.7. GEÇMİŞİN YENİDEN İNŞASI: “GAS” ESERİ	70
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	75
EKLER	

KISALTMALAR

GAS	Geschichte des Arabischen Schrifttums (Arap-İslam Bilimler Tarihi)
GAL	Geschichte Der Arabischen Litteratur (Arap Edebiyatı Tarihi)
İBTAV	İstanbul Bilim ve Tarih Araştırmaları Vakfı
s.	Sayfa Numarası
s.s.	Sayfadan Sayfaya

EK LİSTESİ

EK 1: Fuat Sezgin Aile ve Akademik Hayatı

ek s. 1

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu; Hayatlarını küçük ya da büyük bir şeyler uğruna feda etmiş/harcamış araştırmacı, yazar, sanatçı, bilim insanı, vb. sayabileceğimiz nice insan vardır. Bu insanların başarısı veyahut başarısızlığı bir şekilde merak konusu olmuştur. Dolayısıyla bu kişilerin kendilerini anlatmaları beklenmiş; aksi durumda hayatlarına dair araştırmalar yapılmıştır. İnsan türü için normal kabul edilebilecek bu merak olgusu zamanla “otobiyografi” ve “biyografi”¹ türünde eserlerin kaleme alınmasını sağlamıştır. Bir başkaları tarafından kişinin hayatına ilişkin bilgilerin verildiği biyografiler ile kişinin kendi hayatına dair bilgileri verdiği otobiyografiler yazın kaynakları arasında önem teşkil etmişlerdir.

Yazar Samuel Johnson biyografi tarihinin en önemli gelişmelerden biri olarak biyografiye ilk kez psikolojik değerlendirmeyi getirmiştir. 18. yüzyılla birlikte Johnson’ın biyografi üzerine görüşleriyle biyografi algısı değişmeye başlamış ve biyografinin basit bir kronolojik sıralamadan ibaret olmadığı anlaşılmıştır. Psikolojinin biyografiye etkisi bağlamında bahsedilmesi gereken en önemli kişilerden birisi de Sigmund Freud’dur. Freud’un “Leonardo da Vinci and a Memory of His Childhood” adlı biyografi eseri, psikobiyografi alanında ilk eser olma özelliği taşımakta olup, psikoanalitik yaklaşım kuramı doğrultusunda yazılmıştır. Freud ile 1920’lerde başlayan biyografideki psikolojik yaklaşım geleneği diğer birçok psikolog ve psikiyatrist tarafından da benimsenmiştir. 1960 yılına kadar 300’e yakın benzer çalışma yayınlanmıştır. Bu psikolojik biyografi geleneği daha sonraları psikobiyografi adını almıştır (Şarlak & Öztürk, 2020: 74-75). Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren psikanalizin akademik psikoloji içerisindeki yerinin gerilemesiyle birlikte psikobiyografik çalışmaların popülaritesi ve sayısı da azalmaya başlamış, aynı

¹ Yaşayan veya vefat etmiş bir insanın, başkası tarafından yazılan hayat hikâyesi demek olan biyografi, hayat ve yazmak anlamlarındaki iki Antik Yunanca kelimenin birleşmesinden türemişse de bu kelime 17. asırdan önce kullanılmamıştır. Türkçede aynı anlamı karşılamak üzere “hâl tercümesi (terceme-i hâl),” “biyografya,” “yaşam öyküsü” ve “hayat hikâyesi” kullanılmıştır. Portre, profil, özgeçmiş, terceme, vefeyât, kısa biyografi, monografi ve otobiyografi, biyografiyle ilişkili terimlerdir (TÜBİTAK (tubitak.gov.tr), Erişim tarihi 13/05/2021).

- Otobiyografi ya da öz yaşam öyküsü, yazarın kendi yaşam öyküsünü anlattığı edebiyat türüdür. Kaynak olarak kişi kendini ve aile büyüklerinden aldığı bilgileri kullanır. Yazarın kendinden söz ederken nesnel olması zor olduğundan otobiyografi yazmak güçtür. Otobiyografilerde yazar kendine ait sanat eserleri, düşünceleri ve yaptığı ya da katkısının olduğu önemli işleri aktarır (Otobiyografi- Vikipedi (wikipedia.org), Erişim tarihi 13/05/2021)

yüzyılın ikinci yarısında Erikson'un, Martin Luther ve Gandhi ile ilgili uluslararası etkisi olan çalışmaları psikobiyografiyi yeniden ilgi odağı yapmıştır. Son çeyrek asırda ise öyküsel psikolojinin popüleritesinin artmasıyla psikobiyografik çalışmalar hem yöntem hem de teorik köken açısından yenilenme ihtiyacı duymuş, bu ihtiyacın sonucu olarak psikobiyografi ile ilgili ilk el kitabı W. T. Schultz tarafından yayımlanarak psikobiyografik araştırmalar ülkemiz de dahil olmak üzere Avrupa, Amerika ve Güney Afrika'da uluslararası biçimde popüleritesini artırmıştır (Karaca, 2019: 13-14). Profesyonel psikobiyografinin düzenli olarak gelişimi ise din psikolojisinin klasikleri arasında sayılan ve Erik Erikson tarafından kaleme alınan Young Man Luther/Genç Adam Luther (1959) isimli kitapla başlamıştır. Erikson'un Luther üzerine yazdığı bu kitap, dinî hayatın psikolojik açıdan açıklanması konusunda psikoanalitik perspektiften yapılan katkının etkileyici örneklerinden biri kabul edilmektedir (Kahveci, 2019) Erikson (1969) benzer bir çalışmayı Albert Einstein'ın "Gelecek kuşaklar onun gibi birinin yeryüzüne gelmiş olduğuna inanmakta güçlük çekeceklerdir" sözleriyle tavsif ettiği Mahatma Gandhi üzerine yapmıştır. Freud'un öncülük ettiği ve hâlâ devam eden psikobiyografik çalışmaların tarih sahnesine çıkışı din psikolojisi ile sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Zira takip eden süreçte de din büyükleri üzerine yazılan psikobiyografilerin birçoğu din psikologları tarafından yazılmıştır (Şarлак&Öztürk,2020: 73-74). Bu eksen de yapılan çalışmaların din psikolojisi ile ilişki içinde olması, psikobiyografinin, ele alınan kişinin hayatına dair tüm durum ve konuları ele alması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak, psikobiyografi bireyi teşhis etmeyi ya da DSM-V'de (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition) belirtilen tanılardan birini koymayı amaçlamaz. O birey hakkında bilmek istediklerimizi, onun nasıl biri olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Psikobiyografiye konu olan bireyler genellikle çeşitli özellikleriyle ön plana çıkmış ve tarihe mâl olmuş kişilikler olup, psikobiyografilerinin yazılma nedeni, diğer insanların onları daha iyi tanıma ve anlama isteğinin yanında, çeşitli açılardan topluma rol model olma durumlarıdır (Karaca, 2019: 10).Bu bağlamda ülkemizde yapılmış çalışmalar incelendiğinde, Vamık D. Volkan & Norman Itzkowitz tarafından 1988'de Türkiye'de ilk baskısı yayımlanan "Ölümsüz Atatürk" eseri ile başlayan sürecin devamında, Tevfik Fikret, Cemal Süreyya, Recep Tayyip Erdoğan, Bediüzzaman Said Nursi, Yunus Emre, Adnan Menderes, Cemil Meriç, Ömer Lütfi

Mete gibi edebiyat, ilim, siyaset sahasında ön plana çıkmış ve tarihe mâl olmuş bireylerin hayatı psikobiyografik açıdan ele alınmıştır. Fakat bu çalışmalar içerisinde; kendisini “Müslümanları içinde bulunduğu aşağılık kompleksinden kurtarmak” yönünde bir gayeye altmış dört yılını adayan İslam-Bilim Tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin’in adı yer almamaktadır. Topluma mâl olmuş ve örneklik teşkil etmesi bakımından hayatının psikobiyografik bakış açısıyla ele alınması gerekliliği hissedildiğinden bu araştırmanın konusunu, Türk-İslam toplumu için örnek teşkil eden, Prof. Dr. Fuat Sezgin’in iç dünyası oluşturmaktadır.

II. Araştırmanın Amacı; 2019 yılının “Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı” olarak ilan edilmesi ile Fuat Sezgin’in hayatına ve çalışmalarına dair birçok konu gündeme gelmiştir. Özellikle Arap-İslam Bilim Tarihi’ne yönelik yazdığı “Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)” eseri ve bu anlamda yaptığı çalışmalar ile hayatının son dönemlerinde adını duymaya başladığımız Sezgin’in çalışmasını anlatan birçok konferans, söyleşi, sempozyum, vb. etkinlikler yapılmıştır. Ancak bu etkinlikler içerisinde onun hayatına dair anlatılanlar, “biyografinin basit bir kronolojik sıralamasından” (Şarlak & Öztürk, 2020: 4) ibaret kalmıştır. Bu nedenle bu tür biyografik çalışmalar ve etkinlikler, bir bilim insanının davranışlarının arkasındaki güdü ve motivleri, tam olarak aydınlatamayacağından dolayı bir eksiklik olarak görülmüştür. Bu eksikliği bir nebze giderebilmek adına Fuat Sezgin’in hayatını psikolojik bakış açısıyla değerlendirmek, kişilik dinamikleri ve yapısını görebilmek ve çalışmalarının arkasındaki dip nedenleri anlamak ve anlamlandırmak bu çalışmanın amacı olacaktır.

III. Sınırlılıklar; 1924-2018 yılları arasında yaşadığı 94 yıllık ömrünün çoğunu İslam bilimler tarihi çalışmalarına adanmış bir bilim insanı olan Prof. Dr. Fuat Sezgin, hayatının neredeyse tamamını çalışma, araştırma ve yazmadan ibaret geçirmiştir. Bu nedenle hayatına aldığı ve iletişim kurduğu insan sayısı çok azdır. Dolayısıyla hakkında bilgi edinebileceğimiz eşi, kızı ve birkaç yakın dostu dışında kimse yoktur. Sezgin ile aynı konjonktürde olan yakın dostlarının da yaş olarak 80 yaş üstü olması,

bazılarının Almanya’da bulunması, çalışmanın pandemik salgın olan bir döneme gelmesi ve hastalık gibi sebeplerle bazı kişilerle görüşmeler yapılamamıştır. Ayrıca hayattaki tek yakın akrabaları olan eşi ve kızının da Almanya’da yaşıyor olmaları ve bazı kronik hastalıklarının bulunması nedeniyle kendileriyle maitleşmek dahi zor olmuştur. Bunun yanı sıra hayatının son demlerinde de olsa Sezgin ile görüşme imkânı bulmuş kişilerin yapılan görüşmelerde geçmiş hayatına dair sorulan bazı sorularacevap vermemesi, yaşamına dair bilgi edinmemiz noktasında karşılaşılan zorluklardan biri olmuştur.

IV. Yöntem; Kişilerin biyografik verilerinin psikolojik olarak analiz edilmesi şeklinde basitçe tanımlanabilecek psikobiyografi, bir asırdan beri kullanılagelen yeni bir yöntem olması hasebiyle birçok araştırmacı ve/veya akademisyen tarafından farklı tanımlanmıştır. Örneğin W. J. Anderson, “20. yüzyılda gelişmiş psikolojik kavramların kişi incelemelerinde uygulanmasıdır” (Anderson, 1981: 141) şeklinde tanımlarken, Vamık Volkan, “Hayatı incelenen kişinin iç dünyasının onun kişilik yapısına göre incelenmesidir” şeklinde tanımlamaktadır. Psikobiyografi el kitabının yazarı W. Schultz ise psikobiyografi için “Psikolojik teori ve araştırmanın, genellikle önemli tarihi bir figür, sanat ya da siyasetten birinin üzerinde akıllıca uygulanmasıdır” tanımını yapmaktadır (İnan, 2016: 3). Hepsinin de ortak noktası kişiliğin temel dinamiklerinden olanpsikolojik figürlerin biyografik veriler için elzem olduğudur.

1. Psikobiyografinin Amacı; Psikolojik, biyolojik ve tarihi verileri sentezleyerek bireyler hakkında derinlemesine inceleme yapan psikobiyografinin amacı basitçe insanları anlamaktır. Psikobiyografi, başlıca, incelenen kişinin ruh portresini çıkartma hedefindedir. Şu hâlde psikobiyografide temel soru “neden”dir. Bu sayede kişilik dinamikleri ve yapısına bakılabilir. Soru her zaman “neden” olduğunda psikobiyografinin amacı, bulmaca çözmeye dönüşür (İnan, 2016: 5). Bu anlama çabası alelade bir kişinin hayatını anlama çabasından uzaktır. Psikobiyografisi hedeflenen kişi, sosyal ve tarihsel öneme sahip biri olmak durumundadır (İnan, 2016). Bu kişilerin topluma rol model olma durumları göz önüne alındığında, psikobiyografi çalışmaları insanların ele alınan şahsiyetleri daha iyi anlama çabasına bir nevi aracılık etmiş olur. Şu ana kadar yapılan çalışmalar düşünüldüğünde ölümünden sonra bile toplumları,

liderleri ve dünyayı etkileyen şahsiyetlerin ele alınıp incelendiği görülecektir.

Kendi dönemlerinde çok eleştirilmiş olsa da bugün hala örnek teşkil eden en önemli eserler olarak da kabul gören ve psikobiyografinin dünyadaki ilkleri olarak gösterilen iki önemli eser bulunmaktadır. Bunlar: Freud'un "Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci (Leonardo da Vinci ve Çocukluk Anısı) (1910)" ve Erikson'un "Young Man Luther (Genç Adam Luther) (1958)" kitaplarıdır. Türkiye'deki çalışmaları başlatan ise psikiyatr profesörü Vamık D. Volkan tarafından yazılan ve 15 yıl sonra çevrilme imkânı bulan "Ölümsüz Atatürk/Anatürk (1998)" eseridir. Bununla birlikte sonrasında kısıtlı da olsa bu alanda kitaplar, makaleler ve tezler yazılmıştır.

Psikobiyografi Çalışmalarında Kullanılan Kaynaklar: Psikobiyografi çalışmalarında ele alınan kişinin insan olması ve insanın doğası gereği sahip olduğu kompleks yapı kendisi üzerinde çalışan bilim insanların işini hayliyle zorlaştırmaktadır. Dahası ele alınan kişinin hayatına dair kişisel ve tarihi veriler kullanılarak kişi, psikolojik verilerle analiz edilmek istendiğinde ortaya daha karmaşık bir resim çıkmaktadır. Bu bakımdan psikobiyografi araştırmacısının ele aldığı kişiye dair bazı kaynaklara ulaşması araştırmanın niteliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu kaynaklar; çalışmaya başlamadan önce başvurulacak "Handbook of Psychobiography (W.T. Schultz, 2005)" gibi psikobiyografiye ait temel el kitabı; ele alınan kişiye ait nüfus bilgileri, aile cüzdanı, hatıra, günlük, doğum ve ölüm belgeleri gibi her türlü yazılı materyaller; eskiz defteri, oyuncak, giysiler, hobi eşyaları, sağlık kayıtları, vb. gibi özel eşyalar, psikobiyografi araştırmacısının kişiye dair bilgi edinmek için başvurabileceği kaynaklardır (İnan,2016)

BİRİNCİ BÖLÜM

FUAT SEZGİN'İN HAYATI

1.1. FUAT SEZGİN'İN DOĞUMU VE AİLESİ

Bitlis'in Kızılmescid mahallesinde, Doğunun geniş aile kültürü içerisinde, beş çocuklu bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Prof. Dr. Fuat Sezgin'in doğum tarihine ilişkin net bir tarih kaydına rastlanmamaktadır. Bununla ilgili Sezgin'in kendi el yazısıyla doldurduğu dosyadan hareketle doğum tarihinin 24 Ekim 1924 olduğunu söyleyebiliriz.³ Sezgin'in dedesi Şeyhi Bey, Şirvan beylerinden Mîr Muhammed'in büyük oğludur. Şirvan ya da Kufra beyleri olarak bilinen bu ailenin soyu Eyyubilerin (1171-1462) Hasankeyf koluna dayanmaktadır. Babası Mehmet Mirza Efendi, annesi Cemile Hanımdır. Sezgin çiftinin sırasıyla Süphiye (1917-?), Mehmet Servet (1919-2007), Mehmet Fuat (1924-2018), Meliha (?-2011) ve Refet (1925-1992) isimlerinde beş çocukları olmuştur. Fuat Sezgin'in abisi Servet Sezgin 1951-1960 yılları arasında Demokrat Parti Çanakkale Milletvekilliği ve kardeşi Refet Sezgin ise önce Adalet Partisinden 1961, 1965, 1969 ve 1973 genel seçimlerinde seçilerek milletvekilliği görevinde bulunup sonrasında 03.04.1967-03.11.1969 tarihleri arasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ve (27.10.1965-3.4.1967 & 6.3.1970-16.7.1970) Devlet Bakanı olarak görev almıştır⁴ (Hansu, 2019: 187, 190-191).

1.2. İLMİ VE AKADEMİK HAYATI

Kültür Bakanlığı tarafından ibraz edildiği üzere ilkokul eğitimini Doğubayazıt İlkokulunda almıştır⁵. “Ben ilkokul 3. sınıfındayken, 1934-35 yıllarında grameri müfredattan kaldırdılar...” ifadelerinden hareketle de Sezgin'in eğitimin 1932-1936 yılları arasına tekabül ettiği varsayılabilir. Sezgin için ilkokul eğitimi hocasının anlattığı “Müslüman âlimler dünyanın öküzün boynuzunda olduğuna inanıyorlar”

³ O yıllarda nüfus müdürlüklerindeki bir uygulamadan dolayı, Prof. Dr. Fuat Sezgin'in doğum tarihi nüfus cüzdanında 1 Temmuz 1924 olarak kayda geçmiştir.

⁴ Detaylı bilgi için bkz; (Hansu, 2019: 185-205).

⁵ Bu bölümdeki bilgiler kronolojik sıralama göz önüne alınarak verilmiştir.

ifadeleri ile başlayacaktır (Sezgin, 2010: 50,53). Bu başlangıç, sonrasında yapacağı birçok şeyin zeminini hazırlayacaktır.

“Sezgin, orta ve lise tahsilini ise Erzurum Lisesi’nde parasız yatılı olarak okumuştur. Bu lisenin orta kısmını 05.07.1939’da bitirdi. 1941-42 yılında ise aynı lisenin fen bölümünü pekiyi dereceyle bitirmiştir” (Hansu, 2019; 191). Lisedeyken ilkokulda yaşadığı duruma benzer şeyler yaşamış ve yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir (Sezgin, 2009: 83): “Lise tahsiline başladığımın henüz ikinci haftasında, bir öğretmenimiz bize Müslüman hocaların dünyanın öküzün boynuzu üstünde olduğuna, öküz kafasını sallayınca da zelzele meydana geldiğine inandıklarını söyledi. Lise tahsilim boyunca bunu tashih eden hiçbir öğretmen olmadı...”

İyi bir dereceyle bitirdiği lise eğitiminden sonra matematik sevdasından dolayı mühendis olmak ve yeni şeyler keşfetmek ister. Bu hayalini gerçekleştirmek için İstanbul’a gitmek için yola koyulur. İstanbul’a gidişinden kısa süre sonra 1943 yılının ocak ayında babası Mirza Efendi vefat eder. Mirza Efendi vefat edince eşi Cemile Hanım kızı Meliha’yla birlikte İstanbul’da bulunan oğlu Fuat Sezgin’in yanına taşınmışlardır. Çok kısa süre sonra da geçimlerini sağlayabilmeleri için babasının emekli maaşını talep eden Fuat Sezgin, Diyanet İşleri Başkanlığı’na hitaben yazdığı dilekçe sonrasında kendilerine tahsis edilen emekli maaşı ile ailesinin geçimini sağlamıştır (Hansu, 2019: 189). Babasının vefatı üzerine Sezgin, eve kapanarak babasının kitaplarının arasında, “mistik hava” dediği bir atmosferde, zamanını geçirir. Herhangi bir amaç gözetmeksizin babasından kalan miras niteliğinde olan Arapça kitaplardan kendi başına Arapça öğrenmeye çabalar. Bu sıralarda İslami İlimler eğitiminin yapıldığı enstitüde Alman şarkiyatçı Prof. Dr. Hellmut Ritter (1892-1971) bir konferans vermektedir. Bir tanıdığının vasıtasıyla bu konferansa gider. Sezgin, ilk kez gördüğü bu adamın şahsiyetine hayran olmuştur. Bu öyle bir hayranlık ki, Mühendislik Fakültesine gitmekten vazgeçer. Edebiyat Fakültesine kaydolmak için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine gidip buraya kaydolmak istediğini belirtir. Ancak kayıtların sona erdiğini öğrenir. Bu Sezgin’i yolundan alıkoymaz. Israrcı ve kararlı kişiliği sayesinde dekan ile görüşür ve tam bu sırada odaya H. Ritter’in de gelmesiyle kendisinin öğrencisi olmak istediğini ifade eder. Aralarında geçen diyalogu Sezgin şu şekilde ifade etmektedir (Süleyman Demirel Üniversitesi’ndeki söyleşiden, 2016: 7-8):

Fuat Sezgin: İslami Bilimler okumak ve Arapça öğrenmek istiyorum.

Ritter: Babanız milyoner mi? dedi.

Fuat Sezgin: Babam öldü! Ben fakir bir ailenin çocuğuyum.

Ritter: Olmaz! Bu milyoner işi.

Fuat Sezgin: Hayır. Ben fakir bir insanım ama bu ilimlerin içine gireceğim.

(Baktı benden kurtulamıyor, ısrarlı inancım hoşuna gitmiş olmalı.)

Ritter: (Dekana) Alın bu çocuğu bana kaydedin, dedi.

Bu konuşmalar sonrasında Fuat Sezgin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Filolojisi bölümüne kaydolur ve üniversite tahsiline Ritter'in öğrencisi olarak başlar. Sezgin Ritter'in öğrencisi olmanın zor olduğunu kendi ifadeleriyle şöyle aktarır: "Onun seminerlerine sadece 3-4 kişi giderdi, zor bir adamdı. Seminerlerinden kaçırdı talebeler. Çoğu zaman tek bir talebe olarak katıldığımı hatırlıyorum" (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 9). Fakat Sezgin'in mühendislik fakültesine kaydolmaktan vazgeçmesi abisinin kendisiyle uzun bir süre konuşmamasına neden olur. Âdem Özkan ile yaptığı röportajda dile getirdiği bu hususta, hangi kardeşinin kendisiyle konuşmadığını ifade etmemekle birlikte kardeşinin ona küsmesinin nedeni olarak "keşfeden bir kardeşini kaybetmiş olmanın hayal kırıklığını yaşaması" olarak belirtmiştir. (Sezgin, akt. Özkan, 2019: 26).

Ancak o yıllarda dünyanın otokontrolünü sarsan bir durum hüküm sürüyordu; II. Dünya Savaşı (1939-1945). Türkiye savaşa fiilen katılmamakla birlikte, Almanya ve Sovyet Rusya ile saldırmazlık paktı imzalamıştı. Fakat bu anlaşma, Türkiye'nin savaş ortamında kendini ve milletini güvende hissetmesi için yeterli değildi. Almanya ve Sovyetler Birliği diğer ülkelerle imzaladıkları saldırmazlık paktlarına rağmen çok kısa süre içerisinde bu anlaşmayı hiçe sayarak saldırıya geçmişlerdi. Dahası kısa süre sonra Bulgaristan'a Sovyetler Birliği ordularının girmesi, Türkiye'yi haliyle endişelendirmişti. Sezgin de kaos, güvensizlik ve endişe havasının hâkim sürdüğü böylesi bir ortamda üniversiteye başlamıştır. Ancak çok geçmeden Türkiye bu ve benzeri durumlar nedeniyle 1943 yılında okulların altı ay tatil edilmesi kararını aldı. Bu durum her ne kadar Sezgin aleyhine gibi gözükse de o bu durumu kendi lehine çevirmiştir. Şöyle ki, hocası H. Ritter, kendisinden senede birkaç dil öğrenmesini istemiş ve özellikle Arapçayı çok iyi bilmesi gerektiğini ifade etmişti. Sezgin ise sadece ortaokul ve lise eğitimi sırasında öğrendiği ve çok iyi bildiğini ifade ettiği

Fransızca'yı biliyor ve Arapça diline çok hâkim değildi. Sezgin bu fırsatı kullanıp bu altı aylık süre zarfında Arapçayı öğrenmek ister ve bu süreci şöyle izah eder:

Camiye girerdim, namaz kılardım. Sünnet falan kılmazdım, vakit kaybı olmasın diye. Adamlar hoş görürlerdi, namaz kılmıyor, farz kılıyor diye. Neyse altı ay böyle geçti. Babamın Arapça otuz ciltlik Kur'an tefsiri vardı: Taberî Tefsiri. Onu aldım, okumaya başladım. Anlamıyordum. Türkçe tercümeler vardı, Elmalî'nin bir kitabı vardı, 6-7 ciltlik falan. Baktım yavaş yavaş ilerliyorum, altı ayda 30 cildi bitirdim. Sonra baktım aşağı yukarı Arapçayı Türkçe gibi anlıyordum. Bu büyük bir saadetti. (Süleyman Demirel Üniversitesi Söyleşi, 2016: 9)

O bu durumu hocasına da göstermek için Ekim ayında üniversiteye gittiğinde H. Ritter önüne Arapça kitaplar koyarak Arapça dil hakimiyetini test eder. Ritter en sonunda Gazali'nin İhyâ-u Ulûm-id-Dîn kitabını tahlil etmesini ister. Öğrencisinin önüne koyduğu tüm kitapları ana dili gibi tahlil etmesi ve kısa sürede dil öğrenme becerisi kendisini çok mutlu eder. Bu durum aralarındaki güvenin de pekişmesini sağlar, ancak Sezgin'in işinin bittiğini ifade etmez. Hocası kendisinin dil öğrenme kabiliyetine şahit olduktan sonra diğer dilleri de aynı süratte öğrenmesini istemiştir. Sezgin için bu artık bir ödev ya da emir değil, kendi deyimiyle farz ibadeti mukabilinde bir ibadettir. O dil becerisini geliştirmek için çalışma saatlerini hocasının isteğiyle artırmış ve neredeyse hayatının sonuna kadar da bu prensibi kendisine düstur edinmiştir.

Sezgin için hocası H. Ritter ile geçirdiği her bir vakit paha biçilemez bir değerdaydı. H. Ritter de öğrencisine büyük bir ihtimam gösterir ve öğrencisini olması gereken yerlere yönlendirirdi. Sezgin hocası ile aralarındaki muhabbeti ve H. Ritter'in şahsiyetinden birçok yerde söz etmiş ve şunları aktarmıştır:

Böyle bir hocanın talebesi olma şansına sahip oldum. Nedense bu adam beni büyülemişti ve kendinden önceki bilge kişilerin bilgilerini bana aktardığını hissetmeye başladım. Hiç not tutmazdım. O söylerdi ben söylediklerini kafama yazardım. İnanır mısınız anlattıklarının büyük kısmı hâlâ bu kafamda taşınmaktadır. O adam büyük Avrupalı oryantalistlerin en büyüğüydü. Bu büyük oryantalistler arasında farklı bir tipti. Beni çok etkilemişti. Bu etkilemeyi size bütün manasıyla aktarabilmem mümkün değil. Benim öğrenciliğim döneminde İstanbul Üniversitesi'nde Bilim Tarihi yoktu. Ancak, hocam bana: "Matematiği bırakma" dedi. Fen Fakültesi de zaten yanıımızdaydı. "Matematik bölümüne git, ders al, matematiği iyi öğren. Müslümanlardan da büyük matematikçiler yetişmişti" diye izahatta bulundu. Konuşma esnasında birkaç isim saydı: Harizmî, Ebu'l Vefa Buzcanî, İbn Heysem, Birunî gibi. Bu isimler benim hiç bilmediğim, hatta duymadığım isimlerdi. Dehşete düştüm. Hocam hailimi görünce: "Bunlar ve daha pek çok isim, büyük âlimlerdi ve daha sonraki Avrupalı âlimlerle aynı seviyedeydiler; hatta yer yer onlardan üstündüler" diye açıkladı. Bu konuşmalardan sonra bilim tarihi çalışmaya karar verdim. Ritter'in

sözleri İslam ilimleri tarihini öğrenmem için kırbaç rolü oynadı. Bütün dünyayı terk ederek gece gündüz bunun için çalıştım. (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019:9-10):

Sezgin, devam ettirdiği dil çalışmaları ile katalog, el yazması, vb. eserlerin olduğu Süleymaniye Kütüphanesi gibi dönemin meşhur kütüphanelerinde hocası ile el yazmalarını incelerlerdi. Bu nedenle Süleymaniye Kütüphanesi, Sezgin için çok önemli bir yere sahip olmuştur. Öyle ki, daha sonraları Arap-İslâm Bilimleri Tarihi Enstitüsünde çıkardığı bütün yazılı eserleri Süleymaniye Kütüphanesine hediye etmiştir (Özkan, 2019: 28). Sezgin, Süleymaniye Kütüphanesinin kendisini nasıl etkilediğinden şu şekilde bahseder:

Bu kütüphanenin ilmî araştırmalarımda benim dünyamda ayrı bir yeri vardır. Oraya gittiğimde çok huzur bulur, zevkle çalışırım. Çoğu zaman oraya gitmeyi özlerim. Aramızda böyle bir bağ oluştu. Süleymaniye kütüphanesinden baktığımda Süleymaniye Camiinin minareleri ve okunan ezan bana ayrı bir heyecan ve zevk verir, ayrı bir âleme giderim (Sezgin, 2019: 28).

Ritter, Sezgin'in ifade ettiğine göre dünyadaki birçok el yazması eseri iyi derecede bilen ve zamanının çoğunu el yazmaları olan kütüphanelerde geçirmiş bir âlimdir. Ancak Ritter birçok bilgisine rağmen, el yazmalarını bulabilmek için yanından ayırmadığı pusula niteliğinde bir şey vardır: Hocası C. Brockelmann'ın "Geschichte Der Arabischen Litteratur (GAL) (Arap Edebiyatı Tarihi)" isimli beş ciltlik eseri. Sezgin, Süleyman Demirel Üniversitesi'ndeki söyleşide bu kitabın meziyetini şu sözlerle ifade eder: "Falan alimden bahseder; mesela İbn-i Sina'dan, Gazzali'den. Onun falan kitabı var. O insanların yazma eserleri falan falan kütüphanede vardır. Öyle, (kitabın) meziyeti o" (Sezgin, 2019: 9). Ancak İslami ilimlere ait yazma nüshalara ulaşabilmek için ilk önce başvurulacak önemli bir kılavuz olan GAL eserinde, Türkiye'deki İslami ilimler yazma eserlerinin birçoğu yoktu (Hansu, 2019: 195). Çünkü "Arapça yazmalarının dünyadaki 3'te birinden fazlası Türkiye'dedir. Brockelmann, Türkiye'ye 40 gün için gelmişti. Fazla kaydedememişti onları" (Sezgin, 2019: 9).

Bu nedenle yazma eser arayışında Ritter ve Sezgin aynı zamanda bu eserinde eksikliklerini bir şekilde ikmal ediyorlardı. Ama kitabın eksikleri tashihle telafi edilecek gibi değildi. Bunu gören Ritter "artık birinin bu kitabı yeniden yazması gerekir" diyerek Sezgin'i işaret eder. Böylece Sezgin, 1946 yılında üniversite son sınıfta iken Brockelmann'ın tashih ve eksikliklerini ihtiva eden bir zeyl yazmaya karar verir (Hansu, 2019: 195).

Böylelikle Sezgin ömrünün sonuna kadar dünyadaki birçok el yazması eseri incelemek ve GAL eserine zeyl yazmak için hayatını adayacağı bir çabanın ilk ürününü vermek için kolları sıvamıştır.

Üniversite üçüncü sınıfa başladığı 1945'te Arap Filolojisinden tezli, Eski Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı ve Fransız Edebiyatından tezsiz sertifika almak üzere serbest lisansa⁶ başvurdu (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 11). 1946-1947 yıllarında ise İstanbul Üniversitesi Arap ve Fars Filolojisinden mezun oldu. Mezun olduğu 1947 yılında hem İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde memur olarak çalışmaya başladı, hem de doktora başvurarak H. Ritter'in danışmanlığında ilmi çalışmalarına devam etti. Sezgin, Ebû Ubeyde Mamer ibn el-Musennâ et-Teymî'nin Mecâzu'l Kur-ân adlı tefsiri üzerine yaptığı doktora tez çalışmasını 1950 yılında tamamlayıp teslim ettikten sonra, çok sevdiği İstanbul'dan ve Süleymaniye'den de bir süre ayrı kalmayı göze alarak, aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dogmatik İlimler Kürsüsünde kürsü başkanı Prof. Dr. Tayyip Okiç'in yanına tefsir asistanı olarak atanıp, üniversitedeki ilk görevine adım atmış olur. Sezgin Buhârî'nin Kaynakları adlı doçentlik tezine asistanlık görevi sırasında başlamış olup, bu tez konusunu seçmesinin ilginç olduğunu söyleyerek, bu konuya yöneldiği süreci şu şekilde aktarır (Sezgin, 2016. Akt.; Özkan, 2016: 28-29):

Buhârî çalışmasına başlamam da hayli ilginç oldu. Mecâzu'l-Kur'ân'ın kaynaklarını arıyordum. O sırada İbn-i Hacer el-Askalânî (1372-1449) 'nin "Tehzib" adlı eseriyle karşılaştım. Muammer b. Musemmâ'yı Buhârî'nin kitabında Muammer diye zikrettiğini öğrendim, "Buhârî'nin nealakası var bu kitapta?" dedim. Buhârî' (d.810-ö.870)nin kitabının sekiz büyük bölümü vardır, bir kısmı tefsirdir. Buhârî'nin kitabına baktım, "KâleMuammer" diye alıntılar yapıyor. Bunu okuyunca baktım ki, Buhârî,Mecâzu'l-Kur'ân'dan da cümleler iktibas ediyor. Yani bir hadis kitabında,bir filoloji kitabından alınma uzun uzun cümleler var. Hatta yer yer, aşağıyukarı, kitabı özetliyor. Bu durum, bütün hadisler hakkındaki tasavvurumuallak bullak etti. Bunun üzerine karar verdim, tezi bitirince Buhârî'ye bakacaktım: Acaba Buhârî ara sıra da olsa yazılı kaynak kullanmış mı idi?Tezimin adını da bundan dolayı "Buhârî'nin Kaynakları" koydum. Buhârî'nin Kaynakları tezimle; hadis kaynağı olarak İslâm kültüründe Kur'ân-ı Kerim'den sonra en çok itibar edilen ve İmam Buhârî'nin (m.810-870) bir araya getirdiği hadislerde, bilinegeldiğinin aksine sözlü kaynaklara değil, İslâm'ın erken dönemine, hatta 7. yüzyıla kadar geri giden yazılı kaynaklara dayandığı' tezini ortaya koydum.

⁶ Dönemin lisans eğitimin yanında farklı alanlardan sertifika almak üzere başvuru alan, aynı zamanda 12 tez yazılıp uzmanlaşmaya olanak sağlayan program.

1950-1953 yılları arasında Ankara Üniversitesi'nde yürüttüğü asistanlık görevi sırasında, doçentlik tezine ait materyal toplamakla meşgul olan Sezgin ayrıca İslam Tetkikleri Enstitüsü Kütüphanesi'nde, gelen kitapların kayıt ve kataloğunu yaptı ve İslam Tetkikleri dergisinin basımına yardım edip bu dergiye makale hazırladı. Bu zaman diliminde askerlik görevini yedek subay olarak ifa etti. Dahası doktora tezi olan **Mecâzu'l Kur-ân'ı** yayımlamak isteğiyle bir süre Kahire'de bulundu (Fuat

Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 12). Sezgin dört sene kadar bir süre bünyesinde bulunduğu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi asistanlık görevi boyunca yukarıda bahsi geçen yerler dahil olmak üzere birçok çalışmaya doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmuş ve 1953 yılında asistanlık görevinden ayrılmıştır (Dere, 2018: 225)

Sezgin uzun yıllar yaşadığı, havasını soluduğu İstanbul'a dönerek, aynı yılın şubat ayında Zeki Veli Togan'ın başkanlığındaki Umumi Türk Tarihi Kürsüsü 'ne asistan olarak atanır. Umumi Türk Tarihi Kürsüsü asistanı Fuat Sezgin 1953/54 tedris yılı içinde habilitasyon⁷ tezini bitirdi ve doçentlik imtihanının yabancı dil safhasını başarıyla tamamladı (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 13). 27.06.1955 tarihinde de İslam Araştırmaları Enstitüsü'ne doçent olarak atanmıştır (Hansu, 2019: 198). Ve 1956 yılında Buhari'nin Kaynakları adlı doçentlik tezini yayımlamıştır.

1957 yılında merkezi Almanya'da olan ve tüm dünyadaki bilim insanlarını destekleyen Alexander Von Humboldt Vakfı bursunu kazandı ve 1957-1958 yılları arasında Almancasını ilerletmek için Almanya'da bulundu (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 13). Dosyasındaki bir yazıya göre üniversitedeki görevinden uzaklaştırılmadan 1 Temmuz 1960'ta Mısır, Fas, İspanya ve İtalya'da incelemelerde bulunmak, kongrelere katılmak üzere dört aylık izin almıştır. Ancak aldığı izni kullanıp kullanmadığına dair dosyasında bir bilgi bulunmamaktadır (Hansu, 2019: 199).

Sezgin başarılı ve bereketli bir şekilde geçirdiği akademik kariyerinin zirvesini yaşadığı yıllarda tarihe adını yazdıran ve hâlâ hafızalardan silinmemiş bir olay ağının içinde bulur kendini. Tarih, 27 Mayıs 1960'tır. Birçok filme replik olmuş "yazıyor,

⁷ Bir ilim dalında doktora derecesinden sonra, bilimsel bir eser daha verilerek kazanılır. Bazen bir kitabın yayını gerekli olan uygulamalarda, profesörlüğe atanmak için, uygulamanın tanındığı ülkelerde bir habilitasyon bulunması gerekir, ancak akademik bir derece değildir.

yazıyor...” diye bağırarak gazete satıcısı çocukların sattıkları gazetede “147 Zararlı Profesör” başlığı altında kendisinin de ismi yer almıştı. Ancak bunun nedeni yaptığı akademik başarılar, Brockelmann’ın GAL eserine yazmayı düşündüğü zeyl ya da abisi Refet Sezgin’in Demokrat Parti’de olması değildi. 12 Şubat 2013 tarihinde Habertürk TV’de Balçıçek İlter’in sunduğu Söz Sende Programına konuk olan Sezgin, isminin zararlı profesörler arasında yer almasının kendisinde büyük bir şaşkınlık uyandırdığını dile getirmiştir. Çünkü o tarihlerde Sezgin, profesörlüğünü bekleyen birdoçenti. Peki buna rağmen nasıl “147 Zararlı Profesör” den biri olarak ilan edilmişti? Aslında Sezgin için anlatması dahi zor olan bu durumun tek sebebi ismini vermek istemediği meslektaşlarından birisinin kendisine duyduğu kıskançlık⁸ olarak belirtir. Bu kıskançlık öylesine bir hâl almış olmalı ki bu zat Sezgin’in ismini darbeci cuntacılar olarak bildiğimiz Milli Birlik Komitesi’ne vermiştir.⁹ Sezgin için bu durum, ülkenin içinde bulunduğu durumdan daha çok üzücü değildi (<https://www.youtube.com/watch?v=8NzCDBwbJfQ>). Sezgin, gazeteyi alır ve Süleymaniye Kütüphanesi’ne gider. Amerika ve Almanya’daki dostlarına kısa birkaç mektup yazar, Sezgin mektuplarda; “Bugünden itibaren ben üniversiteden atılmış bir insanım, yanınızda çalışmak isterim, benim için bir yer var mıdır?” diye yazar. Çok kısa bir süre sonra, aralarında önceden de bulunduğu Frankfurt Üniversitesi’nin de olduğu Berkeley ve Yale Üniversitesi de dahil olmak üzere üç üniversiteden cevap gelmiştir. Amerika ile Almanya arasında bir tercih yapması gereken Sezgin, Almanya’yı tercih eder.

⁸ Burada her ne kadar Sezgin’in ifade ettiği üzere “Kıskançlık” kavramını kullanmış olsam da terimsel olarak baktığımızda kullanılabilecek doğru kavramın “haset” olduğu görülür. Çünkü “Haset”; Kişi de olsun veya olmasın bir başkasında olan iyi şeyi çekememe durumudur. Melanie Klein’a göre; haset, duyulan kişiye zarar verme, yok etme güdüsüdür. Böylelikle bu duygu bizi haset ettiğimiz kişiyi küçük düşürmeye iter. Haset duygudan ziyade davranışa dönüşmeye yöneliktir. Kıskançlık ise, bizde bir şekilde var olan bir şeyi ya da hayatımızdaki insanı başka birinden ya da bir şeyden korumaya yönelik oluşan negatif duygu durumudur. Çünkü buradaki duygu kişiyi kuruntu, kaygı ve endişeye sürükler. Dolayısıyla hasette iki kişi varken, kıskançlık da üç kişi vardır (Psikolog Leyla Navaro, TEDxİKÜ).

⁹ Sezgin 2019 yılında Adem Özkan’a vermiş olduğu röportajda da bu durumu şöyle izah eder: 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sırasında üniversiteden uzaklaştırılarak, 147’likler içerisinde yer aldım. Sebepleri, elbette ki, hiç hoş değil. O sıralarda Türkiye’de atmosfer çok iyi değildi. İsmi zikretmeyeceğim bir adam, Şarkiyatın atmosferini çok kirletti. Kıskanırdı bizi. Tabii, devir askeri ihtilal devri. Milli Birlik Komitesi içerisinde bulunan bir subay, bizde şarkiyat tahsili yapan bir adamın hanımının akrabasıymış. Bu yolla benim ismini vermişler. Zaten böyle ortamlarda bu işler de kolaydır. Bunun vebali de çok ağırdır. (Özkan, 2019: 35)

1.3. ALMANYA'YA HİCRET

1.3.1. Niçin Almanya?

Üç üniversite arasından Frankfurt Üniversitesi'ni tercih eden Sezgin, Almanya'yı tercih etme sebebini şu sözlerle açıklar:

Düşündüm, taşındım. Daha kitabımın (İslam Bilim Tarihi) bütün malzemelerini toplama işim bitmemişti. İstanbul'dan uzaklaşmak istemiyordum. Doğu'dan, yani Mısır'dan, İran'dan uzaklaşmak istemiyordum. Çünkü daha toplamam gereken bir sürü malzeme vardı. Frankfurt'ta karar kıldım. Çünkü dünyanın tek Bilimler Tarihi Enstitüsü oradaydı. Müdürü benim dostumdu. En kısa zamanda 'Frankfurt Üniversitesi'ne misafir profesör olarak geleceksiniz' diye cevap geldi, yavaş yavaş işlerimi bitirip oraya gittim (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 14).

Sezgin'in Almanya'yı tercih etme sebebi olarak belirttiği durumlar dışında, Almanya'nın tercih edilmesi hususunda sunabileceğimiz başka sebepler de vardır. Bunlar (Schultz, D.P. & Schultz, S.E., 2004):

1. Almanlar bilimi oldukça geniş bir anlamda yorumluyordu. Fransa ve İngiltere'de bilim fizik ve kimyayla sınırlandırılmıştı.
2. Almanya ayrıca yeni bilimsel teknikleri öğrenmeye ve uygulamaya yönelik büyük fırsatlar sağlıyordu.
3. Almanya'da dünyanın başka bir yerinde bilinmeyen yeni bir üniversite türü gelişmişti. Bu kurumlar akademik özgürlük ilkelerine ve araştırmaya adanmıştı. Ve hem akademik özgürlük hem de araştırma imkanları profesörlere sağlandığı gibi öğrencilere de sağlanmıştı. Böyle bir üniversite yapısı bilimsel soruşturmaların gelişmesi için ideal bir ortam sağlıyordu. Profesörler, sadece ders vermekle kalmıyor, ayrıca oldukça iyi donatılmış laboratuvarlarda öğrencilerin deneysel araştırmalarını yönetebiliyorlardı. Başka hiçbir ülkede bilime yönelip böylesi bir yaklaşım desteklenip cesaretlendirilmemişti.
4. Alman üniversitelerindeki reform havası üniversitelerin sayıca artmasını da kapsıyordu. Bunun anlamı bilimle ilgilenenler için daha fazla istihdam alanının olmasıydı. Böyle bir pozisyona atanmak oldukça zor olmasına karşın iyi kazanan ve saygıdeğer bir profesör olma şansı Almanya'da çok daha yüksekti.
5. Üniversitedeki yetenekli bir bilim adamından, alanındaki uzmanlarca büyük bir katkı olarak kabul edilecek, alışılmış bilimsel incelemelerin ötesine geçebilen araştırmalar üretmesi bekleniyordu. Bunun anlamı, üniversitede meslek hayatına kabul edilenlerin çoğunun son derece yetenekli olduğu idi. Bu bilim adamları üniversite topluluğuyla bir araya geldiklerinde, alanlarına önemli katkılarda bulunmaları yolundaki baskıyı oldukça yoğun yaşıyorlardı.

Geçmişten bugüne birçok bilim insanının tercih ettiği Almanya artık Sezgin ve çalışmaları için yeni yurt olacaktır. Birkaç giysi ve GAL eserine zeyl olarak yazmayı düşündüğü İslam Bilimler Tarihi kitabı ile ilgili topladığı yirmi beş bin civarı yazma fişlerinin olduğu bir valizle 1961’de Almanya’ya hicret eder. Sezgin için çok sevdiği İstanbul’dan ayrılmak zordur ancak Sezgin’in ifadesiyle bir röportajda aktardığı şu sözler kendisi için başta kaderin sillesi olarak görünen bu olayın sonrasında onun ve yaptığı çalışmanın akıbeti için kaderin cilvesi olduğunu anlatmayacaktır.

Çok çocukça bir şeydi o. İnsan çocukların yaptığı hataları affeder. Ben de onun için çocukça diyorum. Ben o hatayı affettim. Bu bana fazla tesir etmedi. Almanya’ya giderek müthiş bir çalışmanın içerisine düştüm. Onun için hiç kızgınlık duymadım, zaten bugün bile duymuyorum. Bir de çocuğun yaptığına karşı insan nasıl bir reaksiyon gösterirse ben de öyle bir reaksiyon gösterdim. Ama şunu söyleyeyim... 1970 seneleriydi galiba. Yine bir askeri darbe gibi bir şey olmuştu. Kardeşim vardı, Refet Sezgin... O bir süreliğine bakanlık yaptı. Üstün zekâlı Türk çocuklarının geliştirilmesi amacına matuf, Almanya’da bir vakıf kurmak istiyordum. Bu vakıf aracılığıyla, senede 10 Türk talebesini finanse ederek, onlara bilimler tarihini öğretecektik. Vakfa yardım sağlamak için Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş’e gittik. İlk hükümet darbesini yapanlardan biri de o idi. Kendisini bir ara tanımıştım. Ona şunu söyledim: “Siz askeri darbe yaptığınız andan itibaren daima sizin yanlış yaptığınıza inandım ve size muhaliftim. Siz her şeyi yanlış yaptınız, ama bir şeyi doğru yaptınız... Bu da beni memleketten çıkarmış olmanızdır (Sezgin, 2010: 14).

1.3.2. Almanya’daki Hayatı

Sezgin Sefer Turan ile yaptığı söyleşide, “1961’den itibaren hayatımı başlatıyorsunuz, aslına bakarsanız ben de öyle görüyorum. Türkiye’deki hayatım verimsiz değildi ama Almanya’da gurbette geçirdiğim kadar da çeşitli değildi” (Sezgin, 2010: 57) sözleriyle Almanya’ya gidişinin hayatındaki önemine vurgu yapar. Sezgin Almanya’daki hayatı hakkında pek olumsuz konuşmamıştır. Çünkü onun için Almanya, ani bir fırtınada gemi kaptanının yanaştığı liman gibi ulvi bir görev görmüştür. O gidişinden yaşamının son anına kadar yanaştığı bu limana hep sadık kalmıştır. Öyle ki sonrasında İstanbul’a dönmek için kendisine bir fırsat verilmişse de o Almanya’da kalmaya karar kılmıştır.¹⁰

¹⁰ Sezgin Almanya’dayken Türkiye’de, üniversiteden uzaklaştırılan 147 kişinin yeniden dönme yolunu açan 12.04.1962 tarihli 43 sayılı kanun çıkar. İstanbul Üniversitesi senatosu, söz konusu kanuna binaen 24.04.1962 tarihli senato kararıyla Sezgin’in eski akademik unvanı ve kadro derecesiyle

O dönem Frankfurt Üniversitesi Rektör vekilliği makamında bulunan ve Sezgin'i üniversiteye bizzat davet eden Willy Hartner, Sezgin'in yakın dostlarından biriydi. Sezgin'e yardım etmek için onu üniversiteye çağırmıştı ancak üniversitede sadece altı ay çalışabileceğini belirtmemişti. Sezgin bu durumu dört ay sonra Hartner'la yaptığı bir sohbet sırasında öğrenir bir duruma hiç tepki vermez. Çünkü Sezgin'e göre; ihtilalden sonra o başka bir insan olmuştu ve bunu Willy Hartner'a da şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

Üzülmeiniz! Ben bugüne kadar hayatımı hep planladım. 'Liseyi şu zamanda, Üniversiteyi bu zamanda bitireceğim, şu yaşta doçent olacağım' dedim ve bütün bunlarda muvaffak oldum. Bu kadar muvaffakiyet, beni şımartmaya başladı. Tam bu sırada Türkiye'de bir askeri darbe oldu ve planlarımı alt üst etti. Bir insan olarak elimden hiçbir şey gelmedi. O zaman anladım ki, benim iradem de bir sınırı varmış. İrademin de üstünde olan büyük iradeyi, o zaman daha iyi anladım. Bu olaydan sonra yeni bir şeye karar verdim: 'Hayatımda altı haftalık kadar yaşayacağım bir imkân verilse, yedinci haftayı düşünmeyeceğim. Rızkı veren Allah'tır. Adam şaşırdı kaldı. Bana baktı ve ayağa kalkarak beni sıkıca kucakladı ve: "Ben Allah'a inanmıyorum. Fakat bu kadar samimiyetle inanan birisine de şüphe ediyorum" dedi (Sezgin, 2019: 36-37)

Hep plan yaparak yürüttüğü hayatında kendi iradesinin dışında bir şeyler olmaya başladı. Yakın dostu Willy Hartner, kendisi için Marburg Üniversitesi ile yaptığı görüşmeler neticesinde daha altı haftası dolmadan yeni bir iş imkânı bulmuştu. Tam olarak kadrolu değildi ancak bu Sezgin için hiçbir zaman problem teşkil etmedi. Sezgin Almanya'ya ve çalışmalarına öylesine bağlanmıştı ki, çalışmalarını yürütebilmek adına yarım gün inşaat işçiliği yapmaya yönelik planlar bile

üniversiteye dönebileceği kararını alır. Sezgin'e bildirilen kararda ivedilikle görevine başlamasından mutluluk duyulacağı belirtilir. Sezgin, cevabi yazısında karardan dolayı rektörlük makamına teşekkür etmiş fakat Marburg ve Frankfurt Üniversitesi'yle daha önce yaptığı mukaveleden dolayı 30 Mart 1963 yılına kadar hakkının mahfuz kalmasını talep etmiştir. İstanbul Üniversitesi Sezgin'in talebini kabul eder ve müteakip yazışmalarda izin süresi bir yıl daha uzatılır. Bu süre sona erdiğinde Sezgin nihayet 25 Mart 1964 yılında yurda dönerek İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine başlar. Ancak yaklaşık bir ay kaldıktan sonra 16.04.1964 tarihinden itibaren işten çekilmek istediğini belirten dilekçesi İstanbul Üniversitesi tarafından 28. 07. 1964 tarihinde kabul edilir. Uzunca yazdığı istifa dilekçesinden bir bölüm şöyledir: "... (Rektörlüğün ilgili yazılarına atıfta bulunduktan sonra) Bazı arkadaşlarımın mektupları, vicdanımda, memleketime dönmem gerektiğini tekrarlayan sesin tazyikini biraz daha artırdı. Bir an bütün güçlüklerle rağmen dönmeye karar verdim ve bu kararı verdiğimde bir çocuk sevinci içinde idim. 25 Mart (1964) tarihinde yurda döndüm. Maalesef zikretmekten içtinap ettiğim sebepler yüzünden üstlendiğim çalışmanın gecikeceğini düşünerek 16 Nisan'da dönmek zorunda kaldım. ... Yurdumun dışında geçen seneleri çok iyi kullanmaya çalıştım. Önümdeki seneleri aynı şekilde değerlendireceğimi ümid ederek kendimi daima İstanbul Üniversitesi'nin memleketine hizmetle mükellef bir üyesi olduğumu unutmuyacağım. Meslektaşlarıma muvaffakiyetler ve sıhhatler dilerim." (Hansu, 2019: 201)

hazırlamıştı. Hatta bu düşüncelerin ona müthiş bir kudret verdiğinden söz ediyordu. Marburg Üniversitesi'nde iki yıl profesörlük yaptıktan sonra tek ilimler tarihi enstitüsünün olduğu Frankfurt Üniversitesi'nden kendisine misafir doçentlik kadrosu teklif edildi ve kendisi de bunu kabul etti. Daha sonrasında Marburg Üniversitesi, senato tarafından Ordinaryüs Profesörlüğünün kabul edildiğini ve en yakın zamanda işe başlaması gerektiğini ifade etmişse de o bunu kabul etmedi ve çalışmalarına Frankfurt Üniversitesi'nde devam etti. 1965 yılında Hartner aracılığıyla yaptığı çalışmalar bir araya getirilerek tez olarak kabul edildi ve böylece önce doçentlik, dört ay sonra da profesörlük ünvanı aldı (Sezgin, 2010: 60-61)

1.3.3. Evliliği ve Aile Hayatı

Fuat Sezgin “hayatımın belki en mühim hadiselerinden biri, hayatımdaki talihli bir tesadüf” diyerek bahsettiği eşi Elizabeth Ursula Sezgin ile Almanya'ya gidişinin dördüncü ayında, Frankfurt Üniversitesi'ne sadece altı aylığına çağrıldığını öğrendiği zamanda tanıştı. 1965 yılında da birkaç tanıdığının katıldığı sade bir nikah ile Ursula Hanım ile evlendi. Ursula hanım, Fuat Sezgin için çok önemli bir yere sahipti. Öyle ki kendisinden şu sözlerle bahsetmeyi bir minnet borcu saymış ve hep dile getirmiştir:

Almanya'ya gidişimin dördüncü ayında eşimi tanıdım. Eşim tanışmadan evvel Müslüman olmuş genç bir Alman'dı. Coğrafya ve siyasal bilgiler alanında tahsilini yapıyordu. Sonra bıraktı. Şarkiyat tahsili yaptı: Arapça, Farsça, Türkçe, vs... O olmasaydı işim çok zor olurdu. Benim imanım vardı. Allah'a karşı mutlak inancım vardı. Bir de eşimin çok yüksek insani vasıfları ve benim hedefime ulaşmamdaki bana olan inancı ve beni desteklemesi. 1961 yılında oraya gittiğimin 4. ayında kitabımı yazmaya başladım. Kitabımı yazarken, eşim yazdıklarını alıyor, etüt ediyordu. Almancam pek iyi değildi, tashih ederek matbaaya gidecek hale sokuyordu. Eşim benim için çok mühimdi! Esasında hanımlar insanların hayatında büyük rol oynarlar. Bizim atalarımız böyle düşünüyorlar mıydı bilmiyorum ama sizin neslin de böyle düşünmesini isterim (Sezgin, 2010: 62).

Bu evlilikten Hilal ismini verdikleri bir kız çocukları dünyaya geldi. 29 Mayıs 1970 tarihinde Frankfurt/Main'de doğan Hilal Sezgin, felsefe, sosyoloji ve Alman filolojisi okudu ve lisans eğitiminden sonra aslında felsefe alanında doktora yapmak istiyordu. Ancak tercihini gazetecilikten yana kullandı; bugün serbest gazeteci ve yazar olarak çalışıyor (<https://nimetseker.wordpress.com/archiv/turkce/hilal-sezgin/>,

2009). Hilal Sezgin, babasının vefatından sonra İslam ve Bilim Araştırmaları Vakfı'na babasına dair hatırladıklarını içeren uzun bir yazı göndermiştir.¹¹ “Fuat Sezgin’e Vefa” isimli kitapta yayımlanan bu yazı Fuat Sezgin hakkında daha detaylı bilgiye ulaşmamıza vesile olmuştur.

Babamın bilim tarihine katkılarının değerini anlamam yıllarımı aldı. Ve bilim tarihi kavramının içini doldurmam. Babam bir keresinde bana bilim tarihinde kendisi için ideal çalışma sahasını bulduğunu, bu alanın doğa bilimleri ile sosyal bilimleri birleştirmesine imkân verdiğini anlatmıştı. Hem tarih alanında çalışabiliyordu hem de matematik, astronomi ve benzeri bilim dallarıyla meşgul olabiliyordu. Bir çocuk olarak benim için anne ve babamın beraber yarattıkları ortam, öncelikle her şeyin bir arada, yan yana mevcudiyetini sürdürdüğü keyifli ve yaratıcı bir keşmekeşti hiç şüphesiz. Oturma odamızda ve enstitünün çeşitli mekânlarında üst üste yığılmış, sayılamayacak kadar çok kitap; yavaş yavaş sararan kartoteks fişleriyle dolu ahşap kutular, üzerlerinde etiketler: Coğrafya, matematik, kimya, tıp, ... Babamın ricalarına dayanamayıp bana tekrar tekrar Ay'ın Dünya, Dünya'nın da Güneş'in etrafında nasıl döndüğünü üzerinde gösterdiği Güneş sistemimizin modeli. Bir, belki de birkaç kere gök cisimlerinin hareketlerini mutfakta bir oyun gibi tekrarladığımızı hatırlıyorum: Annem Güneş'i temsilen bir sandalyede oturmuş, babam onun etrafında Dünya gibi daireler çizerken ben de Ay olup babamın etrafında dönüyordum. Babamın çalışmamasının üstü kâğıtlar, notlar, kalemler ve kitaplar müteşekkil yığınlarla kaplıydı. Düzensizliği efsaneviydi ve insanın kafasında bir düzen olabilmesi için masanın üzerindeki malzemenin de tertip ve düzen içerisinde olmasının da hiç deşart olmadığını tereddüde yer bırakmayacak şekilde kanıtlıyordu. Çalışırken klasik müzik, özellikle de Bach, Händel ve Mozart dinlemeyi severdi. Pikabındanbenim yatak odama bir hat döşemişti, böylece odamdaki bir hoparlörden yatmadan önce ben de onunla müzik dinleyebiliyordum. Ama o sadece enstrümantal müzik dinlerdi; operalar, aslında şarkı söylenen her türlü müzik eseri, ona yabancıydı. O kelimenin tam anlamıyla bir dalgın profesördü. Ruhu ve beyniyle o kadar sık başka asırlardaki bir seyahatte olurdu ki annemle beraber onun bu haline dair şakalar yapardık sık sık. Akşam yemeği sırasında annemle herhangi bir konu üzerine konuşurken birden durur ve babama ne üzerinekonuştuğumuzu sorardık. Babam bize kulak verdiğini kanıtlamak için fark edilir şekilde zorlardı kendini. Kısa erimli hafızasını harekete geçirir ve bir şeyleri biraraya getirmeye çalışırdı, ama bir şekilde foyasını ortaya çıkarırdık hep: Akli başka yerlerde olurdu biz konuşurken, kitaplarında, muhtemelen 11. Veya 12. Yüzyılda. Ama bütün bunlara rağmen onun tamamen beceriksiz bir insan olduğunu düşünmek de doğru olmaz. Evimizde, kitapların fotokopilerini ya da zarar görmüş kitapları ciltlediği bir oda hazırlamıştı. Bodrum katında gerekli aletedevasatla donattığı bir iş tezgâhı da vardı. Evimizin bir dizi duvarını ahşapla kaplamıştı. Mutfak mobilyamızın döşemesinin elden geçirilmesi ve yeni bir kumaşla kaplanması gerekmişti bir defasında, çok iyi hatırlıyorum; annemle onu akşam yemeğinin ardından bütün malzemeyle mutfakta yalnız bırakmıştık. Kafamızda bin türlü tereddüt vardı ve ertesi sabah büyük bir şaşkınlıkla gördük ki bütün döşeme ve yastıklar bir profesyonelin elinden çıkmışçasına mükemmel bir şekilde gri kadifeyle kaplanmıştı.

¹¹ Kendilerinin pandemi döneminde geçirdikleri rahatsızlık, Türkiye’de uzun bir süre olamayışları ve ardından özelde görüşmeler yapmaya bir süre ara vermeleri nedeniyle alıntılar olduğu gibi verilmiştir.

Kendi kuşağından birçok erkeğin aksine karısının ona hizmet etmesini reddettiğinden masa kurar, pilav pişirir ve akşam çayını kendisi hazırlardı. İlerlemiş yaşlarına kadar – bir şekilde yürüyebildiği müddetçe- masadan kalktığı anda tabağını mutfığa kendisi götürmek için ısrar etti. Beni ve annemi soyduğu meyvelerle ve kabuklarını ayıkladığı fındık-fıstıkla şımartması her gece yaşanan bir seremonyeydi adeta. Kadınları kendisine hizmet ettiren paşa imajın iğrenç bulurdu. Ayrıca yukarıda sözünü ettiğimiz iş tezgâhını ve alet edevatını benim kullanmama da izin verirdi, hem dede küçücük bir çocuk olduğum yıllardan itibaren... kızların da tıpkı oğlan çocukları gibi tamirat işlerini öğrenmeleri gerekirdi, babam bunun için bana çekiç veya testere kullanmayı bizzat öğretmişti. Daha beş yaşındayken bodrum katındaki tezgâhta çalışmama izin verildiğini hatırlıyorum. Sadece elektrikli matkap tabuydu, ona elimi sürmem yasaktı. Tabii bana kitap ciltlemeyi de öğretti. Ve bisiklete binmeyi ve yüzmeyi de. Annem ve babam, her ikisi de kız çocuklarının erkek çocuklarının yapabildiği her şeyi yapabilmeleri gerektiğine inanıyorlardı, buna bedeni kabiliyetler de dâhildi. Babamın büyük bir meşenin yanında durup beni ağaca tırmanmam için nasıl cesaretlendirdiğini hiç unutamam. Bazen insanlar, babam o kadar çalışırdı ki hiç görebilir miydin onu diye sormaktan kendilerini alamıyorlar. Haklılar, hafta iki gün çalışırdı, Cumartesi ve Pazar çalışırdı ve akşam yemeklerinden sonra da çalışmaya devam ederdi çoğunlukla. Tatile çıktığımızda güneş, kumsal ve görülmesi gereken yerler sadece kısa bir zaman dilimi için onun dikkatini çelmeyi başarlardı; babamın üzerinde bunların bunlardan daha güçlü bir çekim gücüne kütüphaneler sahipti. Ve her yaz gittiğimiz İstanbul'da o kadar çok vardı ki bu kütüphanelerden! O kadar sık kaybolurdu ki babam Topkapı Sarayı ya da Süleymaniye Kütüphanesi'nin el yazmalarının içinde, biz günü plajda geçirip arkasından onu almaya giderdik. Ama yine de babamın benimle konuşup oynadığı ya da yüzdüğü birçok hatıram var çocukluğumdan. Son derece samimi ve sevgi dolu bir insandı; sempatisini veduygularını göstermekten hiç çekinmezdi. Bu bağlamda onu en olumlu anlamında “oryantal” buluyorum şimdi, yani insanlara karşı sıcacık duygular ve büyük bir cömertlikle yaklaşan bir kişilik. O inançlı bir Müslüman'dı, ama, inancını diğer insanlara kabul ettirmeye çalışmaz veya onunla böbürlenmezdi. Onu her şeyden önce “dalgin profesör” veya “sıra dışı bilim insanı” olarak tanıyanların, onun nasıl aynı zamanda pamuk kalpli bir insan olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceklerini düşünürüm kimi zaman. Annemin ve benim keyfimizin yerinde olmaması onun için son derece önemli bir endişe konusu olabilirdi. Çocukken hastalanıp ateşim çıktığında gördüğüm kâbuslardan beni çekip alan çok defa o olurdu- bana her defasında bir mucize gibi gelirdi hep tam zamanında, kâbusumun berbat anında odamda belirmesi ve beni uyandırıp teselli etmesi ve ‘sadece bir kâbus’ demesi...” Göğüs cebinde hep para olurdu muhtaç insanlara kimseye göstermeden vermek için. İstanbul'da tekerlekli iskemlede oturup güya trafiğin akmasını düzenleyen bir adamın yanından geçerdik sık sık, insanlar ona ufak yardımlar yaparlardı arabalarıyla geçerken. Bir defasında bir arabadan uzatılan kâğıt paralar rüzgârla uçuvermişti. Paranın zavallı adamın parmakları arasından uçup gitmesinin babama verdiği acıyı bugün bile içimde hissedirim. Bugün hem kalemi aldıklarımı hem de özel hayatımı ciddi şekilde belirleyen hayvan sevgimi de annem ve babamdan öğrendim. Bugün, bu alandaki diğer bütün faaliyetlerimin yanı sıra, hiçbir zaman kesilmeyecek ve mümkün olduğunca uzun ve mutlu bir hayat süreceğim ufak bir koyun sürüsüne de bakıyorum.

Babamın da çocukluğunda, kendisini çok bağlı hissettiği kedileri ve bir köpeği varmış. Benim çocukluğumda da bizi parmağında, ya da daha doğrusu patisinde oynatan bir erkek kedimiz vardı. Aslında komşularımız genç bir kara kedi edinmişlerdi, fakat bu kedi dışarıda ava çıkacağına (komşularımız böyle olacağını hayal etmişlerdi anlaşılan) bizim evimizde kanepeye yatıp uyumayı tercih ediyordu. Kedi neredeyse tamamen bizim evimize taşınmıştı fakat geceleri asıl sahiplerinin evinde geçirmesi gerekiyordu. Bunun için babam akşam saatlerinde onu kucağına alır ve komşu evlerin etrafından komşularımızın evine taşırdı. Bu harika resmi geçit, komşu evlerin çocukları tarafından hak ettiği şekilde onurlandırıldı tabii ki. Bütün hayvanların kendi duyguları olan birer şahsiyet olduğunu idrak edebilecek hassasiyeti bana kazandıran işte bu kediye ve bir zaman sonra o zamanlar yediğimiz ineklerin ve koyunların da böyle birer canlı olduğunu kavrayabildim. Ve günün birinde annemle babamla bundan böyle et yemek istemediğimi söylediğimde hiç itiraz etmediler. Zannediyorum bunun için zeminini hazırlayan onların hayvan sevgisiydi. Annem benimle vejetaryen oldu, babam da bir sene içerisinde bize katıldı. Araştırma seyahatlerinde ve resmi davet ve kabullerde de o günden sonra et yemedi ve tabaklardaki ölü bedenlerin onda uyandırdığı tiksinti hissini, davet sahibi çok yüksek bir makam da olsa, lafi fazla dolandırmadan ifade etti. Ancak hemen ölümünden önceki aylarda, iştahının azaldığını ve güçten kuvvetten düştüğünü görüp kaygılanan Türkiye'deki arkadaşları onu biraz et yemeye zorlayabilmişlerdi. Babamın 1970 ve 80'li yıllardaki seyahatlerine dair bir sürü şeyi bugün bile hatırlarım. Annemle onu çok özledik. Bir defasında bir el yazmasını aramak için İran'a gitmişti ve seyahatinin bir haftada sürebileceğini, ama altı haftaya kadar da uzayabileceğini söylemişti yola çıkmadan. Seyahatinin ne kadar süreceğine neden söylemek istemediğini sormuştum, o da bana el yazmasını bulmasının ne kadar süreceğini bilemiyorum, demişti. Arayacağı el yazması eski, neredeyse unutulmuş bir kütüphanenin, kataloğu oluşturulmamış koleksiyonundaydı. Sonra başka bir sefer, bir aylığına Hindistan'a gitmişti benzer bir amaçla, bu defa devasa bir çikolata stoku almıştı yanına. -Babam bilmediği, alışık olmadığı yemekleri yemekten hoşlanmazdı. Siyah çay, ekmek ve çikolata ona en güvenli gelen besinlerdi. Yatılı okulda okuduğu günlerde, anladığım kadarıyla esas olarak ekmek ve tahin helvası ile beslenmişti. Ben yatılı okulda okurken bana da her hafta çikolata gönderirdi babam. Türkiye'de isek evrak çantasında, yolda gördüğü çocuklara dağıtmak için birkaç paket çikolata olurdu hep. Bir başka sefer, bir konferans vermesi için Moskova'ya davet edildiğinde Rusça öğrenmeye başlamıştı. Babamın dil öğrenme kabiliyeti gerçekten fenomen oldu. Kaç dil bildiği kulaktan kulağa anlatılan bir efsaneye dönüşmüştü, ben de tam olarak kaç dile hâkim olduğunu bilmiyorum. Her halükârda birbirinden tamamen farklı konularda, korkunç hızlı bir kavrama yetisine sahipti, göz açıp kapayıncaya kadar benim (onunkinden tamamen farklı yöndeki) kitap projelerime nüfuz edebilir ve bu projeler için fikir üretebilirdi. Ama diğer taraftan annemi de beni de hep şaşırtır da onun okurken ki yavaşlığı. Sadece bir sayfalık bir mektubu okuması bile kimi zaman dakikalar sürerdi. Ama buna karşın sanki bir kelimesini unutmazdı okuduklarının. Öğrenme psikolojisi üzerine biraz daha bilgi sahibi olduğum bugün, babamın bir yandan bu yavaş okuma süreci devam ederken bir yandan da yeni bilgileri eskileri ile harmanladığını düşünüyorum, bu bilgiler böylelikle içi doldurulmamış sözcük kümelerinden ibaret kalmıyor, aksine babamın adamakıllı sağlam bir şekilde hafızasına kaydediyordu. Başlarda da söylediğim gibi, onun bütün bu araştırma çalışmalarının ve seyahatlerinin ne kadar özel işler olduğunu o zamanlar kavrayamıyordum. Küçük bir çocukken, insanların bir el yazması peşinde, haftalarca yabancı ülkelerde gözden kaybolmasının tamamen doğal bir şey olduğuna inanıyordum. Ancak çok daha

sonra, "Batı" ile " Müslümanlar" arasındaki anlaşmazlıklar keskinleşince, onun, sadece geçmişte bir şeylerin peşinde olduğu zannedilen araştırmalarının geleceği belirleyecek, siyasi bir boyutunun da olduğunu idrak ettim. Kısaca toparlamak gerekirse, babamın araştırmaları bana şunu söylüyor sanki: Bizim genellikle birbirinden ayrı kültürel dönemler olarak gördüğümüz Antik Yunan, Arap bilim dünyası, Avrupa Rönesans'ı ve benzerleri, gerçekte birbirinin içine çok daha girift bir halde geçmiştir. Yunanlar, Persler, Hintler, Çinliler, Museviler, Osmanlılar ve Araplar bugün doğa bilimleri olarak tanıdığımız şeyin temelini elbirliğiyle atmış, harcını hep beraber karmışlardır. Avrupalıların Rönesans'ı, Antik Yunan medeniyetinin yıkılmasından beri üstü örtülmüş, gözlerden ırak kalmış bir şeylerin yeniden keşfi olmaktan çok, Arapların ürettiği bilgilerin ve ortaya çıkardığı matematik yetilerinin tedricen öğrenilmesi, benimsenmesi ve geliştirilmesiydi. Bu tespitin siyasi mesajı bir tür " hangi ulus daha fazla bilgi üretmiştir, buluş yapmıştır?" yarışması değil iş birliğidir. Dünya kültürleri birbirlerinden alışılmış etiketlerin telkin ettiği kadar güçlü sınırlarla ayrılmaz. Bilgi beraberce muhafaza edilir, paylaşılır ve geliştirilir. Babamın bu "mesaja" rağmen, araştırmaları sırasında siyasi bir amacı ya da bir ajandası yoktu ve bunu ben çok önemli bulurum. O, bilgiye duyduğu açlığın ve bir araştırmacının neredeyse bir dedektifinkini andıran merakının peşinden giderdi. Ölümünden birkaç sene evvel bana, Carl Friedrich Brockelmann'ın çalışmalarına rastladığında, yerine getirmesi gereken misyonu bulduğunu nasıl hissettiğini anlatmıştı. Evet, araştırarak, gün ışığına çıkaracak ve keşfedecek o kadar çok şey vardı ki. Babamın tek rehberi gerçektir, sadece gerçeğin peşindeydi o. Sadece gerçekleri bilmek ve açıklamak istiyordu, gerçekten oldukları gibi- birilerinin ya da diğerlerinin işine gelecek şekilde değil! Araştırmalarının sonuçlarının aynı zamanda bu kadar güzel bir mesajı ve uzlaştırmacı bir tonu olması, tabiri caiz ise, kendiliğinden gelen bir bonustu. Bir keresinde ondan kendibabasının hikayesini dinlemiştim. İnsanlar ona babasının hayatı boyunca bir kere olsun yalan söylemediğini anlatırlarmış. Sormuştum "Ya sen?", diye. Bana adetakorku ile bakmıştı. "Umuyorum ve inanıyorum ki ben de bir kere olsun yalan söylemedim" diye cevaplamıştır sorumu.-Bir insanın gerçeğe inancını böylesine bir empati ile ifade etmesi ve bu kadar sahici yaşayabilmesi ne kadar güzel. (İBTAV, Fuat Sezgin'e Vefa, 2019: 72-80)

1.3.4. GAS Eseri ve Diğer Çalışmalar

Hocası Ritter'in tavsiyesi ile Brockelmann'ın GAL eserine zeyl olarak yazmayı düşündüğü "Geschichte des Arabischen Schrifttums" isimli Arap-İslam Bilimler Tarihi'i kitabı için 1954 yılından itibaren kaynak toplamaya başlamıştır.¹² Esasen zeyl yazım çalışmalarına 1961 yılında başlayan Sezgin, Almanya'da bu süreci hızlandırmıştır. Fakat Alman ve Fransız oryantalistler bu işin yalnızca bir komisyon tarafından yapılabileceğini söyleyerek Sezgin'e karşı çıkmışlardır. Yapılan müzakereler ve toplantılar sonucunda kurulması planlanan komisyon ekibi,

¹² Sezgin'in bu esere zeyl yazmasındaki asıl amaç Brockelmann'ın "GAL" eserinde kitapları ve çalışmaları basit bir sıralama ile vermesi, içeriği ile ilgili çok fazla detaylara girmemesi idi. Sezgin bundan farklı olarak "GAS" eserinde her bir kitabın içeriğine, bilim tarihindeki yeri ve önemine bizzat değinmiştir.

Hollanda'nın Leiden şehrindeki Brill Yayınevinde basılan ve proje masrafı UNESCO tarafından karşılanan “Kur’ân bilimleri, hadis, tarih, fıkıh, kelâm ve tasavvuf” konularını ele alan, birinci cildi inceleme imkânı bulunca tek bir şahıs tarafından bu işin yapılabilmesine kanaat getirmişlerdir. Aslında sorun işin bir komisyon ya da tek bir şahıs tarafından yapılıp yapılması değil yapan kişinin bir Müslüman ve Türk olmasıydı. Sezgin eserinin ilk cildinin yayınlanmasının hemen ardından, görüşlerini merak ettiği hocası H. Ritter’e bir nüshasını göndererek cevabını büyük bir heyecanla beklemiştir. Öyle ki cevap hemen gelmeyince kendisi tekrardan yazma ihtiyacı hisseder. Ritter, kendisini “böyle bir çalışmayı daha önce kimsenin yapamadığını ve bundan sonra da hiç kimsenin yapamayacağını” ifade ederek tebrik etmiştir (Fuat Sezgin’e Vefa, İBTAV, 2019: 19). Sezgin daha sonrasında GAS eserinin 17 cildini yazmaya muvaffak olmuş hatta eserin 18. cildi olan “Felsefe Tarihi” kitabını yazdığı yıllarda vefat etmiştir. 17 ciltlik GAS eserinde; Edebiyat, Tıp, Kimya, Matematik, Astronomi, Astroloji, Gramer, İslam’da Matematiksel Coğrafya ve Haritacılık, Beşerî Coğrafya, Şiir ve Edep gibi konuları incelemiştir.¹³ “GAS” eseri dışında Sezgin’in diğer eserleri aşağıdadır:

1. Sezgin, F. (1956): Buhari’nin kaynakları hakkında araştırmalar (Die Quellen des Buchari (Türkçe), 406 s. İstanbul. (2. baskı 2000, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları).
2. Sezgin, F. (1956,57): İslam Tarihinin Kaynağı Olması Bakımından Hâdis’in Ehemmiyeti İslam Tetkikler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Parça 1.
3. Sezgin, F. (1980-81): Mecazü’l-Kur’an. Ebu Ubeyde et-Teymi el-Basri Ma’mer b. Müsenna. 1954-1962 (ed.) 2 Cilt, Cairo 1980/Beyrut 1981: Müessesetü’r-Risale.
4. Sezgin, F. (1979): Müslümanların ilimler tarihindeki yeri, ‘Muhadarat fi tarihi’l ulûm’ dergisi, s. 9-23. Tercümesi: Bilim sanat dergisi, cilt 1/3, 1985.

¹³ GAS’ın ilk 9 cildinin konuları şöyledir: 1. Cilt: 1. Bab: Kıraât, Kur’an İlimleri, tefsir, 2. Bab Hadis, Tarih, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf; 2. Cilt: Şiir; 3. Cilt: Tıp, Saydeliye/Eczacılık, İlmü’l-Hayvan/Zooloji, Baytara/Veterinerlik; 4. Cilt: Simya, Kimya, Nebat/Botanik, Ziraat; 5. Cilt: Riyaziyat/Matematik; 6. Cilt: Felek/Astronomi; 7. Cilt: İlmü’n Nücûm/Astroloji; 8. Cilt: Lügat/Sözlük; 9. Cilt: Nahiv/Gramer.

GAS’ın ikinci kısmı 11-18. yüzyıllar arasını kapsamaktadır. 2000-2015 yılları arasında tamamlanan 8 cildin konuları şöyledir: 10. Cilt: Coğrafya ve Haritalar; 11. Cilt: Coğrafya ve Haritalar; 12. Cilt: Coğrafya ve Haritalar; 13. Cilt: Coğrafya ve Haritalar; 14. Cilt: Beşerî Coğrafya; 15. Cilt: Beşerî Coğrafya; 16. Cilt: Retorik ve Edebî teori, Şiir, Antolojiler, Edebî nesir; 17. Cilt: Eğitim ve Eğlence literatürü. (Daha detaylı bilgi için bakınız: Barca, 2019: 148- 158.

Yaptığı çalışmaların bir neticesi olarak Suudi Arabistan'dan Kral Faysal Vakfı'nın 'İslâm İlimlerine Dair En Mükemmel Eser' ödülünü 1978 yılında almaya hak kazanan ilk kişi olmuştur (Sezgin, 2019; 44-45). Fuat Sezgin, kendisine takdim edilen bu desteği değerlendirerek 1982 yılında, Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'ne bağlı olan, Institut Für Geschichte Der Arabisch-İslamischen Wissenschaften'ı (Arap- İslam Bilimler Tarihi Enstitüsü) kurmuştur (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 19). Sezgin'in bu enstitünün kurulmasının arka planındaki düşüncesini şöyle açıklar:

Daha evvel Frankfurt Üniversitesi'nin tabii bilimler sahasında ders verirken orada İslam bilimlerinin, oryantalistlerin ve Avrupalı âlimlerin bütün gayretlerine rağmen çok iyi tanınmadığını gördüm. Mesela bazen ders vermek için zorluklarla karşılaşıyordum. Dersi verebilmek için bütün bir hafta çalışarak, iyi kötü bir şey hazırlayabiliyordum. Etütlerin çokluğuna rağmen İslam bilimleri tarihçiliğinin henüz başlangıç safhasında olduğunu bizzat kendi derslerimi hazırlarken hissetmeye başladım. Bunun üzerine şu fikir geliştirdim. İlk olarak İslam bilimleri tarihi araştırmalarının ve etütlerimin hudutlarını genişletmeliydim. İkincisi, genel bilimler tarihinde Müslümanların iyi tanınmayan yerlerini ve yanlış olarak koyulan hükümleri tashih etmenin bir grup tarafından, büyük bir kitle tarafından yerine getirilebileceğini düşündüm. Bu iki hedefle enstitüyü kurdum. Arap devletlerinden yardımlar da gelmeye başlamıştı. Kendimle baş başa kaldığımda bu mesuliyetleri nasıl yerine getirebileceğimi düşünmeye koyuldum. Düşündükçe yavaş yavaş projeler geliştirdi. Bu projelerden biri İslam bilginlerinin 800 yıllık kreativite devrinde, yaratıcılık devrinde yaptığı aletlerin numunelerini ortaya koymak ve bunları ihtiva eden bir müze gerçekleştirme fikriydi. Bu çok kolay bir proje değildi. Benden evvel bu işleri yapan, birçok aleti, etütlerinde ortaya koyan Avrupalı âlimler vardı. Hatta benden daha evvel bazı aletlerin modellerini yapan, meşhur büyük bir Alman âlim vardı. Buna rağmen kaç alet ortaya koyabilirim doğrusu bunu bilmiyordum. Başlangıçtan yaklaşık 9-10 ay sonra 7-8 aletin modellerini yapabiliyordum. O zamanki Üniversite rektörü enstitünün kurulmasına çok önem veriyordu. Onu davet ettim, bana şu soruyu sorduğunu hatırlıyorum: "Acaba kaç alet yapabileceksiniz?", "İlk hedefim 20 alet yapabilmek" diye cevap vermiştim. Gerçekten de bu 20 aleti ne zaman yapabilirim, diye düşünüyordum. Bugün ise enstitümüzde 800 aletin modellerini yapabildik. Bu benim tasavvuredeemediğim bir merhale oldu. Allah'a şükrediyorum bu merhaleye ulaşabildiğimiz için (Sezgin, 2010: 34).

Finansı bir vakıf tarafından karşılanan enstitünün içinde kurulan müzede Sezgin'in modelleme yapmak istediği aletleri daha öncesinde modelleyen kişi; Alman Fizikçi Eilhard Wiedemann idi. Wiedemann 1920 yılından 1928 yılına kadar İslam bilim tarihi eserlerinde bulunan aletleri tanıtmak amacıyla aslına uygun sadece beş alet modelleyebilmişti. Sezgin "Acaba ben otuz aleti yapmayı başarabilir miyim? Bir müze olmasa bile bir odayı doldurabilir miyim?" düşüncesi ile çalışmalara başladı.

Frankfurt'ta kurduğu İslam Bilim Tarihi Müzesinde 700'den fazla aleti modelleyerek hayal ettiğinin çok ötesinde bir başarıya imza attı (Fuat Sezgin'e Vefa, İBTAV, 2019: 19-20). Bir süre sonra müzede sergilenen aletler için Sezgin'e, farklı ülkelerde sergilenmek üzere teklifler geldi. Ancak Sezgin bunları kabul etmedi. Fakat birkaç sene sonra önce Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ondan sonra Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, sonra TÜBİTAK'tan aynı teklifler geldi (Sezgin, 2010: 17). Bu teklifler bugün İstanbul Gülhane Parkı içerisinde yer alan tarihi binaların restore edilmesiyle 2008 yılında kurulan İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nde 700'den fazla eserin sergilenmesine vesile olmuştur. 2010 yılında müze ile aynı yerde İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı kuruldu. Vakfın amaçları (<http://www.ibtav.org/>, 2020):

1. *Gülhane Parkı içindeki İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'ne yeni eserler kazandırarak gelişimini devam ettirmek,*
2. *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği içinde, İslam Bilim Tarihi'nin Ortaöğretimde seçmeli ders olarak okutulması için çalışmalar yapmak, yazılı ve görsel materyalleri eğitimin hizmetine sunmak,*
3. *Bütün araştırmacıların ve akademik çevrelerin istifadesine sunulmak üzere dünya çapında bir bilimler tarihi ihtisas kütüphanesi kurarak gelişimini sürekli kılmak,*
4. *Prof. Dr. Fuat Sezgin tarafından yazılmış, sahasının en yetkin ve en önemli temel eseri 17 ciltlik Arap-İslam Bilim Tarihi'nin Almanca aslından Türkçeye tercümesini yapmak, ayrıca Sayın Hocamızın Almanca yazılmış bütün eser ve makalelerini Türkçeye çevirerek ihtisas yayıncılığı yapmak,*
5. *Bilimler tarihi konulu ulusal ve uluslararası akademik toplantılar, konferanslar ve organizasyonlar düzenlemek, düzenlenenlere bilimsel katkı sağlamaktır.*

Vakfın kurulmasından yedi yıl sonra benzer amaçlarla 2017 yılında Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi Gülhane parkı içerisinde kuruldu. Kütüphanede Sezgin'e ait kitaplar özel olarak kataloglama yapılarak raflarda yerini aldı.

Sezgin memleketim dediği İstanbul'da hasretini çektiği hayallerinin gerçekleşmesinden sonra hayallerini Türk milletine emanet ederek 30.06.2018 yılında hayata gözlerini yumdu. Ömrünü adadığı çalışmalarının yanı başında, Gülhane parkının içinde defnedildi.

1.3.5. Lâayık Görülen Ödöl ve Üyelikler

Sezgin'in 94 yıllık ömrünün içinde bereketli olarak sıralayabileceğimiz yüzlerce çalışma, keşif gezisi ve araştırma bulunmaktadır. Böylesi bereketli bir çalışma hayatı içinde ismini İslam Bilim Tarihi'ne altın harflerle yazdıran Sezgin, her ne kadar çalışmalarının bir karşılığı niteliğinde olamazsa da birçok ödöl ve üyeliğe layık görölmüştür. Bunlardan bazıları Kahire Arap Dili Akademisi, Şam Arap Dili Akademisi, Fas Rabat Kraliyet Akademisi, Bağdat Arap Dili Akademisi, Türkiye Bilimler Akademisi şeref üyeliğidir. Erzurum Atatürk Üniversitesi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Kayseri Erciyes Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi tarafından Prof. Dr. Fuat Sezgin'e fahri doktora unvanı verilmiştir. Ayrıca Frankfurt am Main Goethe Plaketi, Almanya Birinci Derece Federal Hizmet Madalyası, Almanya Üstün Hizmet Madalyası, İran İslâmî Bilimler Kitap Ödölü, Hessen Kültür Ödölü¹⁴ ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödölü sahibidir. Prof. Dr. Fuat Sezgin öncülüğünde kurulan İstanbul İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi, üstün nitelikli eser ve ortaya konan özgün çalışmalardan dolayı kurum statüsünde Kültür ve Turizm Bakanlığı "2016 Özel Ödölü" ne layık görölmüştür (Özkan, 2019; 298).

¹⁴ Gazze katliamında İsrail yanlısı açıklamalarıyla tepki çeken Alman Yahudileri birliği başkanı Salomon Korn'la birlikte aynı ödölü alamayacağını gerekçe göstererek reddetmiştir (Turan ve Sezgin, 2016)

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL PSİKOLOJİ

2.1. PSİKANALİZ VE YENİ FREUD'CU KURAMLAR

Psikanaliz (Psychoanalysis) her şeyden önce çözümleyici bir ruhsal tedavi tekniğidir (Katipoğlu, 1991. 14). Kavramın geniş tanımı ise şu şekildedir.

1.) Bir insan gelişimi ve davranışı teorisi. Başlangıçta Freud tarafından ortaya atılan psikanalitik teorinin daha sonra farklı birçok versiyonunun ortaya çıkmış olmasına rağmen, hepsinin ortak noktası kişiliğe, kişiliğin gelişimine ve davranışlarına dinamik bir bakış açısından bakmalarıdır. Hepsi de çocukluk döneminin ve bu dönemde yaşanan deneyimler ile bilinçdışı etkenlerinin hem kişiliğin hem de patolojinin gelişmesinde belirleyici bir rol oynadığını savunur. Buna karşılık çocuk cinselliğinin önemi, Oedipus kompleksi, içgüdüsel yaşam, tekrarlama zorlanması, haz ve gerçeklik ilkelerinin işleyişi, yüceltme, saldırganlık, vb. konularda Freud ile onu izleyenler arasında ciddi görüş ayrılıkları vardır. 2.) İlk tanımda verilen teoriye dayalı bir psikoterapi tekniği. Bu teknik de temel özellikleri açısından birçok ortak noktayı paylaşır, ancak ayrıntılardaki farklılıklara bağlı olarak teknik de değişir. Örneğin bazıları bilinçdışı dinamiklerini gözlemeyi öne çıkarırken, diğer bazıları dışarıdan gözlenebilir kişilik özelliklerini vurgular. Özgür çağrışım yoluyla rüyaların ve direnmelerin analiz edilmesi, çocukluk travmalarının ve çatışmalarının su yüzüne çıkarılması, hastanın bu çatışmaların bilincine vararak olumsuz sonuçlarından kurtulmasına ve böylece yaşamla daha iyi başa çıkabilecek bir donanım kazanması, psikanalitik tedavilerin ortak tekniği ve amacıdır.

Psikanaliz Freud ile ilk kez kendine özgü bir şekilde geliştirdiği psikanalitik metotla majik düşünce alanını aşarak bilimsel düşüncenin psikopatolojiye girmesini sağlamıştır (Katipoğlu, 1991: 14). Psikanaliz'in ortaya çıktığı dönemdeki düşünce ekollerinin laboratuvar ve kütüphanelerde geliştirilen kavram ve metotlarının bulunmasının aksine farklı bir duruş sergileyen Psikanaliz, saf bilimin bir ürünü olma gayreti içine girmemiştir. Toplum tarafından 'zihinsel hasta' olarak değerlendirilen insanları tedavi edebilme amacı güderken, klinik gözlem metoduyla hareket ederek diğer ekollerin üzerinde durmadığı normal olmayan davranışlara odaklanmıştır (Uygur, 2015: 70).

Freud'un psikanalizine göre kişilik gelişiminin temelinde yatan durumlar için kişinin geçmişine yani çocukluk anılarına gitmek gerekir. O'nun psikanalizinin temelinde çocukluk yıllarından görülmeye başladığını iddia ettiği "libido" denilen cinsel enerji yer alır. Freud libidoyu öylesine bir noktaya getirmiş ki bu durum

Psikanaliz cemiyetine üye olanların kendisine tepki göstermesine neden olmuştur. Bunlar arasında Jung, Fromm, Sullivan, Horney ve Adler vardır. Öyle ki, her biri kendi teorilerini ortaya atarak yeni ekoller kurmuşlardır.

Freud psikanalizini eleştiren en önemli isimlerden biri Alfred Adler'dir. Freud'un gölgesinde kaldığı için kendisinden psikanalizin Tesla'sı olarak bahsedilir. Alfred Ellis kendisinden "modern psikoterapinin gerçek babası" olarak bahseder (Gençtarım, D., 2017: 149).

Alfred Adler, 1870 yılında doğup 1937 yılına kadar yaşamıştır. Viyana yakınlarında altı çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Çok küçük bir yaşta kardeşinin ölümüne şahit olarak erken dönemde ölümle tanışmış oluyor. Dört yaşına kadar raşitizm hastalığından dolayı yürüyememiş ve beş yaşında iken zatürreden dolayı ölüm korkusu ile mücadele etmiştir. Bu mücadelesi Adler'in çocuk yaşlarda tıp doktoru olmaya karar vermesine aracılık eder. O bu kararı için de çabalamış ve maddi durumu iyi olan babasından hem maddi hem de manevi destek görmüştür. Ancak annesinden bu desteği hatta ilgiyi dahi görmediği hissine kapılır. Büyük abisiyle çok fazla rekabet içerisinde ve kıskançlıklar yaşamıştır. Bu duruma Adler, kardeşlerin doğum sırası bahsinde değinir. Adler annesi tarafından reddedildiği hissi ile yaşayamadığı için bu durum onu okulda kendini kabul ettirme çabasına yöneltir. Ancak okulda başarısız olur ve öğretmeni kendisinden ancak ayakkabı tamircisi olabileceğini ifade eder. Adler için yeni bir yıkım olan bu durumu babasının desteğiyle telafi etmiştir. Babasıyla Viyana parklarında yaptıkları yürüyüşlerde babasının sürekli ona "Alfred, hiçbir şeye inanma" dediğini söylemiştir (Gençtarım, D., 2017: 150).

1895'te Viyana Tıp Fakültesinden mezun olur. Oftalmoloji¹⁵ alanında uzmanlaşmış ancak sonrasında nöroloji ve psikiyatri alanında çalışmalar yapmaya yönelmiştir. Adler'in eğitimi boyunca aldığı çok önemli iki ders vardır; birincisi iyi bir doktor hastalığı değil hastayı bütün olarak tedavi eder ve ikincisi iyi bir doktor olmak için önce iyi bir insan olmak gerekir. Adler üniversitedeyken sosyalist öğrenci organizasyonlarına üye olmuş ve Marksizimden etkilenmiştir. Burada iken sosyalist

¹⁵ Oftalmoloji; görme yolları hastalıkları ve cerrahisiyle ilgilenen bir tıp bilim dalıdır. Kelimenin kökeni Yunanca ophthalmos (göz) ve logos (kelime)'den gelmektedir.

olan Rus Raissa Timofeivna Epstien ile tanışmış ve 1897’ evlenmişlerdir. Ve bu evlilikten üç kız, bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir.

Adler ilk muayenesini küçük burjuva mensuplarının oturduğu Prater Caddesi’nde açmıştır. Muayeneye gelen ilk hastaları genelde fiziksel olarak diğer insanlardan üstün olan insanlardı. Adler muhtemelen aşağılık duygusunu telafi etmeye yönelik görüşlerini bu dönemde yaptığı gözlemler sonucunda olgunlaştırmıştır.

1902 yılında Freud Adler’i Çarşamba sohbetleri adıyla düzenli yaptıkları psikoanalitik tartışmaların yapıldığı sohbete davet eder. Fakat Frank J Bruno’ya göre; “Adler hiçbir zaman, Freud’un gerçek bir taraftarı olmamıştır. Onun, istemeyerek de olsa, Freud ile bağlantısı, kendisinin Psikoanalistler Birliği’ne girişi ile olmuştur” (aktaran Sevdiren, 1996: 193). Başlarda iki iyi arkadaş olan ve Adler’in başkanlığını yaptığı Viyana Psikanalizi Topluluğu’nu da kurmuşlardır. Fakat derin fikir ayrılıklarından dolayı Freud ile 1911 yılında yol ayrımına gitmişlerdir.

Freud’un insanı kendisini yöneten içgüdülerin, arzuların, isteklerin ve eğilimlerin bir oyuncağı gibi tanımlamasına karşı çıkan Adler, insanı asıl değerli kılan noktanın sahip olduğu amaç olduğunu, insanın düşüncelerinin, duygularının ve davranışlarının ise amacına göre şekillenerek içerik kazandığını iddia etmektedir (Uygur, 2015:72).

Adler 41 yaşlarındayken Freud’un kuramından birkaç yönüyle ayrılan “Bireysel Psikoloji (İndividual Psychology)” ekolünü kurmuştur. “Yaşamın anlamını bulma, seçimlerin önemini fark etme, başkalarının iyiliğini isteme, aile yaşantısından kaynaklı sıkıntıların üstesinden gelme...” Bireysel Psikoloji’nin temelini oluşturmuştur (Gençtarım, D., 2017: 151).

Adler’de yine Freud ve Jung gibi Birinci Dünya Savaşı’na şahit olmuştur. Hatta orduda doktor olarak çalışmıştır. Savaşın bu yıkıcı etkilerine şahit olmuş ve bundan dolayı da toplumun refahı için bir şeyler yapma isteği duymuştur. Savaştan dönen askerlerin travmatik problemleriyle ilgilenirken savaş ve nevrozla alakalı çalışmalar yapmıştır. 1920’nin Kızıl Viyana’sında eğitim reformu gibi sosyopolitik problemlerle de uğraşmıştır. Toplumun refahı için bir şeyler yapma eğiliminde olan Adler, halka açık konferanslar vermiştir. Viyana’da ilk çocuk Rehberlik Merkezlerini kurmuştur. Hatta bu birçok ülkenin hoşuna gider ve yaptığı bu modellemeyi taklit etmeye başlarlar. Aynı zamanda grup terapilerine girmiş hatta bu alanda öncü olmuştur. 1929

yılında Amerika'ya taşınmıştır. 1937 yılında konferans vermek için gittiği İskoçya'da kalp krizi geçirerek vefat etmiştir.

Adler'in ortaya koyduğu bireysel psikoloji, bütüncül(holistik) bir bakış açısı sağlar. Freud'dan farklı olarak toplum içerisinde bireyi ele alır. Dolayısıyla sosyal psikolojik açıdan çok zengin bir kuramdır. Hedefe yönelimli olmayı savunan teleolojik(erekbilim) bir yaklaşım tarzını benimsiyor. Adler bireyin içinde yaşadığı toplumla bütünleştiği yönlerine çok fazla vurgu yapar. Çünkü bireyin toplumla bütünleştiği yönler işlevseldir ve iyileştirici etkileri vardır. Birey asla kendi başına değerlendirilmez; toplum ve sosyal bağlam içerisinde değerlendirilir. Adler'e göre Bireysel Psikoloji özetle bir ilişki psikolojisi (Adler, 2014: 23). Bu ilişkinin ilk basamağında çocuğun dünyaya geldiği ailesi yer alır. Schultz'a göre Adler, kişisel ve sosyal amaçları gerçekleştirmek amacıyla başkalarıyla iş birliği yapmaya, bebeklikten itibaren öğrenme yoluyla gelişmeye yönelik, doğuştan gelen bir potansiyel olarak tanımlanabilecek sosyal ilginin (social interest) çocuklukta geliştiğini iddia etmiştir (Schultz&Schultz, 2007: 658). Ailenin kişilik yapısı ve davranış üzerindeki etkisinden bahseden ilk sistemsal yaklaşım kuramıdır. Kısacası bilişsel ve davranışsal bir ekole sahiptir.

Adler'e göre insan yaşamının ustasıdır; kaderinin kurbanı değildir. Adler'in kişiliğe olan bütüncül bakış açısı ile insanın özgür iradesini önemseyip yüceltmesi Adleryen ekolü çağının da ötelere taşıyan unsurlar olmuştur. Freud insan davranışının ve kişilik yapısının arkasındaki güdülenmeyi çocukluğa yani geçmişe bağlarken; Adler insan davranışlarını güdüleyen motivlerin gelecek kaynaklı olduğunu söyler. Freud'un kişilik yapısını bölen (id-ego-süperego) bakış açısının tersine Adler kişilik yapısının bölünmez bütünlüğüne dikkat çekmek için kuramına bireysel (İndividual)¹⁶ ismini vermiştir (Gençtarım, D., 2017: 152). Adler'e göre bilinç ve bilinçdışı sürekli savaş halinde olmadığı gibi kişiye ayrı ayrı da etki etmezler. Yani bilinç ve bilinçdışının kişiyi birlikte yönettiğini ifade eder. Kendisinden sonra gelen Sullivan ve Horney gibi kuramcılar, Adler'in etkisiyle kuramlarını ortaya koymuşlardır. Fakat yine de Freudyen psikanalizciler olarak anılmışlardır.

¹⁶ Fransızca individuel "bireysel" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Fransızca aynı anlama gelen individu sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük Latince individuus "bölünmez olan, atom, birey" sözcüğünden alıntıdır.

Freud ve davranışsal yaklaşıma sahip Watson bireyin daha çok içsel ve biyolojik etkenlerinden bahsetmiştir. Adler toplumsal faktörleri de işin içine sokarak alanında büyük bir çığır aşmıştır. Sosyal yön ve kişiler arası etkileşim Freud ya da Watson için bu kadar önem arz etmiyordu. Hatta Freud ısrarla cinsel içgüdüler üzerinde durur ancak Adler bunun insan kişiliği üzerinde bu kadar etkili olamayacağını iddia eder. Bu konuda ciddi anlamda fikir ayrılıkları yaşadılar. Çünkü Adler' e göre insanın bir özgür iradesi ve gelişim potansiyeli vardır. Dolayısıyla bilinç dışı ve cinsel istekler yerine sosyal güdüler ve bilinçli düşünceler önemlidir. Kişiliğe Freud kadar karamsar bakmayan Adler; insanların değişim ve gelişim potansiyeline yönelerek insanın doğasını keşfetmeye çalışmıştır (Gençtarım, D., 2017: 153).

2.2. BİREYSEL PSİKOLOJİNİ TEMEL KAVRAMLARI

2.2.1. İnsan Doğası

Adleryen yaklaşım insanları anlama ve insanlarla çalışma anlayışına sahip bütüncül, fenomenolojik, sosyal odaklı ve teleolojik (hedef yönelimli) bir kuramdır (Gençtarım, D., 2017: 153). Yani yaptığımız her hareketin ve davranışın mükemmelliğe ulaşmak adına mutlak bir amacı vardır. Kuramı tamamen sosyal bağlam üzerine kurulu olduğundan bireyi de sosyal bağlam içinde ele alır. Birey, yaşamını içgüdülerinden ve çevresinden etkilenecek şekilde yaşıyorsa bu özgür iradeyi yok saymak demektir. Bu, insanın gelişim potansiyeline bir hakarettir. Birey davranışlarını tamamen kalıtsal ya da içgüdülerle değil; bir amaca yönelik yapar. Kişi nevrotik ya da problematik de olsa aynı durum geçerlidir. Adler'e göre her davranışın altında bir amaç yatar ve eylemlerimizin üç ana amacı vardır: kendimizi güçlü hissetmek, emniyette olmak ve ait hissetmek. Tüm eylemlerimizin altında bu üç amaç vardır.

Adler yaşam tarzı ve yaşam stili kavramlarından çok fazla bahseder. Çocukluktan itibaren her birey bir yaşam stiline sahiptir. Tüm hayatını buna göre yaşar ve buna göre anlamlar yükler. Dolayısıyla yine bu bağlamda kendine bazı hedefler koyar. Bu Hedef, örtük bir amaç olabilir ya da kişi bunun farkında olmayabilir ama hedef belli bir amaca yöneliktir. Her şeyi bu amaçlar doğrultusunda sergiler.

Adler'e göre toplum içinde bir arada yaşamayı sağlayan "oyunun kuralları" vardır. Bu kurallar bir arada yaşamayı kolaylaştırır. Bireyler toplumdaki bu oyunun

kurallarını anlamayla ve geliştirmekle görevlilerdir. Bu anlamda katkı sunabilecek potansiyele sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında aslında bireysel psikolojiyle sosyal psikoloji çok fazla ortak yanlara sahiptirler. Aslında ikisi aynı şeyde diyebiliriz. Çünkü insanın birey olarak var olabilmesi için topluma ihtiyacı vardır yani biz toplumla beraber var olabiliriz. Dünyaya geldiğimiz andan itibaren bir anneye ve babaya muhtaç olmamız yani etkileşim içinde olma zorunluluğu vardır. Hatta bu konuda yapılan bazı araştırma ve deneyler bunun zorunluluğunu apaçık ortaya koymaktadır. Rene Spitz’in yaptığı deney bu çalışmalar arasında en çok bilinenidir¹⁷.

İçinde yaşadığımız toplumda anlamlı bir şekilde yer edinme ve bir yere ait hissetme ihtiyacımız vardır. Bunlar bizim en temel ihtiyaçlarımızdır. İnsan içinde büyüdüğü aile, kültür veya topluma kendini ait hissetmek ister. Buna yönelik verilen çaba temel ihtiyaçların karşılanmasına aracılık eder. Sonucunda ise insanlar her ne kadar ortak kültürlere sahip olsalar da farklı yaşam tarzları geliştirebilirler (Adler, 1930: 99). Bu nedenle onlarla bireysel olarak ilgilenmek gerekir. Adler bireysel sözcüğü ile kişiliğin biricikliğini ve bölünmezliğini vurgulamaya çalışmıştır. Bireysel psikoloji ismi, Adler’in sosyal faktörleri önemsemediği anlamına gelmemektedir. Ona göre kişiliğin gelişiminde sosyal belirleyiciler oldukça önemlidir ve “birey ancak toplumla kaynaşıp iç içe girerek birey niteliğini kazanır” (İnanç, 2012: 43).

Adler sosyal bağlama çok önem verir. Sosyal Bağlam bireyin kişiliğini anlamada çok önemlidir çünkü birey bir ailede dünyaya gelir. Bu ailedeki anne, baba ve yaşayan başka kimse varsa (kardeşleri ya da varsa bakıcısı) bunların hepsini bir önemi vardır. Hatta kişinin biyolojik doğumu kadar psikolojik doğumu da çok önemlidir. Dolayısıyla insanların aile ortamı da incelenmelidir. Özellikle çocukların aile ortamları bilinmezse çocukları anlamakta zorlaşır.

Adler burada üç temel yaşamsal görevden bahseder; sosyal ilgi geliştirmek, sevmek ve çalışmak. Bu üç görev bireyin hayatında oldukça önemlidir. Bunlar ne kadar eksik olursa kişi kendini o kadar değersiz hissedip toplumdan dışlanmış hissetmeye başlayacaktır. Sosyal ilgi, sevmek ve çalışmak... Bunların hepsi diğerleri ile alakalı olup hiçbirisi bireyin kendisiyle alakalı değildir. Diğer insanlarla etkileşim

¹⁷ Psikanalist Rene Spitz’in “Anne Yoksunluğu (Maternal Deprivation)” olarak adlandırdığı deneyi akıllara durgunluk verecek kadar korkutucu sonuçlara sahiptir. Spitz, deneyde annesiz kalan veya anneleri tarafından terkedilen sadece öz bakımları sağlanan yirmi altı çocuğu gözlemliyor. Deney süresince çocuklarla öz bakım haricinde ilgilenilmiyor. Deney sonunda çocukların %40’ının öldüğü ve yaşayan çocukların da zihinsel ve fiziksel gerilemeler yaşadığı saptanmıştır.

halinde olduğunuzu gösteren şeylerdir. Örneğin birini seviyorsanız etkileşim halindesiniz veya çalışıyorsanız bir işe yarıyorsunuz demektir. Sosyal İlgiye de sahipseniz, arkadaşlarınız çevreniz genişse; bu da sizin toplum içerisinde yer edindiğinizi gösterir.

2.2.2. Sosyal (Toplumsal) İlgi

Alfred Adler'e göre çocuğun benlik şuuru 2 yaşından itibaren gelişmeye başlar. Çocuk, ailesinin de yardımıyla kendi kendisini tanır ve değerlendirir. Şahsi özelliklerinin hemen yanı başında annesinin, babasının, ailesinin ve çevresinin ona olan davranışları yer almaktadır. Aile ve çevre etkileri kişilik gelişiminin çok önemli faktörleridir (Songar, 1986: 141). Adler bu etkinin “sosyal ilgi” adını verdiği durumu geliştirdiğinden söz etmiştir. Adler'e göre sosyal ilgi herkeste olan ancak geliştirilmesi gereken bir durumdur. Çünkü sosyal ilgi gelişirse birey sağlıklı amaçlar geliştirir. Bunun sağlıklı olması durumunda sadece diğer insanlara ve topluma faydalı olmayacak diğer canlılara da faydalı olacaktır. Sosyal ilgi, bir yerde empati (başkasının kulağıyla duymak, başkasının gözüyle de görebilmek) anlamına da gelebilir.

Çocuklar da ailenin öneminden de çok fazla bahsediyor. Çünkü dünyaya geldiğiniz ilk yer burası ve sosyal ilginin kaynağı onlar. Bireyi bilmek için yaşadığı evdeki sosyal bağlamın bilinmesi gerekiyor. Bu nedenle sosyal ilginin gelişmesi için anne ve babanın olumlu tutumlar geliştirmesi gerekmektedir. Çünkü Adler'e göre çocuğun karakter gelişiminde kalıtımın etkisinden söz edilemez. Ona göre bu düşünce toplum için sakıncalı nitelik taşır; çünkü eğitimcileri güvenle işe sarılmaktan alıkoyar (Adler, 2010b: 23). Adler'e göre “kalıtsal diye tahmin edebileceğimiz her eğilim anne tarafından uyumu sağlanmış, alıştırılmış, şekillendirilmiş ve durmadan tekrar edilmiş” durumlardan ibarettir (Adler, 2014a: 121). Annenin tutumu ile çocuk için yeterli sosyal ilgi gelişir ve çocukta gelecek için anlamlı ve doğru amaçlar belirlemeye başlar. Bu durumda annenin çocuğun hayatındaki ilk görevi sosyal ilginin olgunlaştırılmasında çocuğunu cesaretlendirmek ve desteklemektir.

Anne sevgisini, şefkatini ve ilgisini görmeyen çocuklar üzerinde yapılan bazı araştırmalar, çocukların fiziksel olarak büyümediğini, ruhsal bunalımlar(nevroz) yaşadığını hatta bazılarının hayata tutunamayıp öldüğünü göstermiştir. Bu konuya ilişkin araştırma yapan Psikanalist Rene Spitz'in “Anne Yoksunluğu (Maternal

Deprivation)” olarak adlandırdığı deneyinden yukarıda bahsetmiştik. Bu alanda araştırmalar yapan bir diğer Psikiyatrist ise Edward John Mostyn Bowlby’dir. Bowlby, etiyoloji ve psikanalitik kuramların kavramlarını temel alarak “Bağlanma Kuramı”nı tasarlıyor. Kurama göre; çocuğun temel bakım sağlayıcısı (anne) ile kurduğu ilişki sağlıklı bir ruh halinin gelişiminde ve çevresiyle etkili iletişim kurması ve keşfetmesinde oldukça etkilidir (Gençtarım D. ve Diğerleri, 2020: 579). Anne-çocuk ilişkisi Adler için çok önemli çünkü kişinin ileride yaşayacağı romantik ilişkilerine de yansiyabilen bir olgu. Anne ile çocuk arasındaki bu ilişki yetişkinlikteki ilişkilerine de yansiyacaktır. Bazı çalışmalara göre depresyon riskini de azaltan bir etkiye sahiptir.

Annenin sosyal ilginin yeterli ve sağlıklı bir şekilde gelişmesine öncülük edebilmesi için bir diğer görevi ise; çocuğun kendisi dışındaki çevreyle ve en önemlisi de babası ile bağ kurmasında köprü görevi görmesidir. Sosyal ilginin gelişiminde babanın da ayrı bir önemi vardır. Babanın bu anlamda çocuklarıyla ilişkisinde aşırı otoriter ya da aşırı serbest davranması sağlıksız bir kişilik gelişimine yol açabilir. İster istemez çocuk bu tutumlar karşısında “üstünlük duygusu” geliştirmeye başlar. Psikiyatrist Engin Geçtan bu durumu şu şekilde izah etmiştir (Geçtan, 1993: 22).

Kendilerine ve çevrelerine uyum yapmış ana-babaların çocukları, kendilerine sağlanan destek ve önderlik sayesinde giderek benliklerini geliştirir, bütünleştirir ve özerk varlıklar olarak yetişkin yaşama ulaşırlar. Kendi yetersizlikleri nedeniyle reddedici ya da aşırı koruyucu tutumlar gösteren ana-babaların çocukları ise, kendilerine ayrı bir varlık olarak değer verilmediğinden kişiliklerini bütünleştiremezler. Yetişkinliğe ulaştıklarında da çocukken doyurulmamış ihtiyaçlarını diğer insanlardan karşılayabilmek için umutsuzca çabalarlar.

Sosyal İlgiye sahip kişiler yaşamdaki problemler karşısında aktif bir yaklaşım sergileme cesaretini bulurlar kendilerinde. Aslında sosyal ilgi insanı cesaretlendiren de bir şey. Sosyal ilgi düzeyleri düşük olduğu zaman algıladığınız başa çıkma kaynakları da az oluyor.

Kişiliğin oluşmasında aile içerisinde sadece ebeveynler de değil kardeşler ya da ev içerisinde yaşayan diğer insanlarda ebeveynler kadar önemli olabiliyor. Sosyal ilgi olduğu zaman hayata anlam vermede zorlanmıyoruz. Hayat içerisinde sosyal ilişkilerle hareket ediyoruz. Diğer insanlara katkı sağlamak, iyilik yapmak, onların ihtiyaçlarını görebilmek, isteklerine cevap verebilmek ya da diğerlerinin de gelişimini sağlamak için çaba harcamak. Bunların hepsi sosyal ilişkilerin sağlıklı olmasının bir sonucudur.

Kısacası, “Sosyal ilgi” kavramı Adler’in kuramının kalbinde yer alır diyebiliriz. Adler’in sosyal İlgiye bu kadar önem göstermesi bir yandan da Rus eşinin Sosyalist görüşlerinden dolayı da olabilir denmiştir. Freud psikanalizinde “Süper Ego” ile “Kolektif “Bilinç Dışı” gibi kavramlar ön plana çıkıyorken Adler’in bireysel psikolojisinde “Sosyal “İlgi” ön plana çıkmaktadır. Sosyal ilgi, bireyin yaşam doyumunun, tatminkarlığın ve psikolojik sağlığının belirleyicisidir. Kişi toplum içinde yer edinmeyi istiyorsa sosyal İlgiye muhtaçtır.

2.2.3. Aşağılık Kompleksinin Temelinde Yatan Yetersizlik Duygusu

Adler her insanda bir aşağılık duygusu olduğunu söyler bu aşağılık duygusu aslında hayatı yaşanabilir kılan şeydir (Adler, 2010: 41). Çünkü insanları harekete geçirir ve bir şeyler yapmaya iter. Jung’un ya da Freud’un bahsettiği psişik enerjinin kaynağı gibi.

Aşağılık duygusu aslında bir eksiklik duygusudur. Bir şeylerin bizde eksik olduğu duygusu... Adler ilk başlarda bu aşağılık hissiyle bedenin kusurlu bölümlerini ilişkilendirmişti. Kalıtsal bir organik zayıflığı olan çocuk, yetersiz işlevi üzerinde gereğinden fazla durarak bu kusurunu ödünlemeye (compensate) çalışacaktır (Schultz&Schultz, 2007: 656)

Bizler çocukken yani dünyaya geldiğimiz andan itibaren birilerine muhtacız. Önceden de bahsettiğimiz üzere deneylerle kanıtlanmış olan bir durumdur bu. Başlangıçta ebeveynlerimiz ya da birincil bakıcılar olmadan yaşama tutunamayız. Aslında onlara muhtaç olmamız uzunca bir dönem eksik yaşıyor olduğumuzu gösterir. Kendi kendimize yetemiyoruz, bu bize eksikmişiz gibi hissettiriyor ister istemez. Tüm eksikliklerimizi tamamlamak için bir motivasyonumuz olması gerekiyor ve bu yetişkinlikte farklı boyutlarda kendini gösterebiliyor. Örneğin zengin olan insanların daha fazla zengin olma ihtiyacını doğurabiliyor çünkü hep bir yerlerde var olduğunu hissettiren bir eksilik duygusu ve mükemmele ulaşma çabası mevcut. Ayrıca güçlü olma, emniyette olma ve ait hissetme isteğimiz var. Ancak bu eksiklik hissi daha sonraları bizi psikolojik anlamda etkilemeye devam ettiğinden ilk halletmemiz gereken mesele bu eksikliği gidermek. Eksiklik duygularıyla dünyaya geldiğimiz için

bu eksikliklerimizi telafi etme yolunda üstünlük çabasına gireriz. Kimisi okulda derslerinin daha iyi olmasıyla, kimisi daha iyi eserler ortaya koymakla... Fakat kişi kendine hatalı amaçlar edinip yaşam stilini bunun üzerine bina etmişse o halde bu durum Adler'in "aşağılık kompleksi" i olarak nitelendirdiği duygu durumunu ortaya çıkaracaktır. Aşağılık duygusu olarak isimlendirilen bu duygu; bizi harekete geçiren enerjimizin kaynağı konumundadır. Bireyin toplum içerisinde yer edinmesi, topluma katkı sağlaması ve kendini değerli hissetmesi durumunda aşağılık duygusu bir komplekse dönüşmeyecektir. Aşağılık duygusu ya da aşağılık kompleksi sadece insanda olmayıp üstün olmak isteyen her canlıda vardır. Bunun örneklerine hayvanlar aleminde sıkça rastlarız.

Bu eksiklik duygusu çocuklarda iki önemli unsurla ortaya çıkar: İlki organ eksikliği ile dünyaya gelmiş olmaları ya da kendilerini beğenmemeleri, diğeri ise şımartan ya da ihmal eden ebeveynlerinin yaklaşım tarzıdır. Adler'in çocukken yaşadığı raşitizm hastalığı onu öylesine derinden etkilemiş olmalı ki organ eksikliği bahsinden sıkça bahsetmiştir. Adler bu eksikliklerin ve telafi edilmeme durumunda ortaya çıkabilecek sonuçları şu şekilde ifade etmiştir (Adler, 2014'a: 87-88).

Kusurlu organlarla doğmuş insanların daha çocukluk yıllarında fazladan bir varoluş yükünü üzerlerinde hissettikleri ve varoluşlarına pesimistlik bir açıyla yaklaştıkları aşikardır. Aşağılık duygusunun organlarındaki kusurlar neredeyse fark edilemeyecek olmasına rağmen şu ya da bu sebeple çok görüldüğü çocuklar kendilerini benzer bir durum içinde bulurlar. Aşağılık duygusu yapay olarak öylesine büyüyebilir ki sonuçta dünyaya ciddi derecede özürlü gelmiş bir çocukla aynı dereceye varabilir. Örneğin kritik dönemde verilecek katı bir eğitim, böylesi talihsiz bir sonucu doğurabilir. Varoluşlarının ilk yıllarında içlerine yerleşen sızı hiçbir zaman kaybolmaz ve yaşadıkları soğukluk onları çevrelerindeki diğer insanlara yaklaşmalarını engeller. Sevgi ve şefkatten yoksun ve hiçbir ortak noktalarının olmadığı bir dünyada yaşadıklarına inanırlar.

Adler (2014b) organ eksikliği olup bir şekilde sorunlu olan ya da özel eğitim alması gereken çocukların yanı sıra aileleri tarafından şımartılmış çocukların da sorunlu çocuklar olabileceğini belirtir. Bu çocuklar sürekli ilgi odağı olmak istediklerinden karşıt bir tutum ile karşılaştıklarında aşağılık duygusuna kapılırlar. Adler'e göre bu çocuklar çoğunlukla annelerinin sadece kendilerine bağladığı çocuklardır. İhmal edilen çocuklar içinde aynı durumlar geçerlidir. Hatta Adler "ihmal edilmişlik duygusundan, hırsın bir başka biçimi, yani tüm yaşam boyu insanın yakasını bırakmayan kıskançlık özelliği doğup ortaya çıkar" demektedir (Adler, 2010: 128). Ayrıca çok çocuklu ebeveynler çocuklarına aynı şekilde davranmayıp, kardeşlerden birini diğerlerinden daha çok tercih ederlerse genelde diğer çocukların

hepsinin aşağılık kompleksi sahibi olduklarını ve üstünlük kompleksine ulaşmak için gayret sarf ettiklerini tespit ederiz (Adler, 2014'a: 41)

Üstünlük çabasının bir ürünü olarak çocuklar ebeveynleri kontrol etmek isterler. Çocuk kendini anne ve babasından üstün görmek ister. Babalarıyla güreşmek isteyen çocuklar buna örnek gösterilebilir. Onlar bunu oyun olarak görmezler amaç babalarını yenmeye çalışmaktır. Çünkü Baba dünyanın en güçlü varlığıdır ve dünyanın en güçlü varlığını devirirseniz önünüzde hiçbir şey duramaz. Genel olarak da psikanalizde baba ile çocuk arasında her daim bir rekabet vardır. Bu rekabetin sonucunda çocuğun yenmesi olası bir şeydir. Fakat çocuk okula gittiğinde evdeki bu krallık orada yoktur. Burada gerçeklerle yüzleşir ve aşağılık kompleksine kapılabilir. Kısacası siz aşağıdaysanız diğerleri yukarıdaysa kendinizi kötü hissedersiniz. Aşağıda olmak demek sadece fiziksel olarak aşağıda olmak demek değildir. Kendinizi öyle hissetmek de fiziksel olarak aşağıda bulunmak kadar etkiler insanı. Kurama göre bütün hayatımız yukarı çıkmakla aşağı inmek arasında kalır. Ve eşitlik sağlanamadıkça aşağılık duygusu artmaya devam eder.

2.2.4. Kurgusal Finalizm ve Yaratıcı Benlik

Diğer ismi “Kurgusal Amaçlılık (Fictional Finalism)” olan bu kavramı Selçuk Budak psikoloji sözlüğünde şu şekilde tanımlar:

Alfred Adler'in, insanların, çocukluk yaşantıları gibi geçmiş olaylardan çok kendileri için yarattıkları hedeflerle ve fikirlerle(kurgularla) güdülendikleri, geleceğe ilişkin beklentilerden (kurgusal olan, yani gerçekleşmesi pek de mümkün olmayan beklentilerden) daha çok etkilendikleri doktrini. Adler'e göre bu olgu büyük başarıların elde edilmesini sağlayabilir, ancak kişi bu kurgulardan uzaklaşıp gerçeklikle yüzleşmeyi başaramadığı zaman nevrotik bir süreç başlayabilir.

Adler'in ifade ettiği bu durum kişiyi üstünlük duygusuna yöneltir. Birey kendi öznel yargılarıyla kendini güdüleyerek nihai hedefine ulaşmaya çalışır. Hedefe ulaşması üstünlük duygusunu ortaya çıkarırken; ulaşamama durumunda gerçekliği kabul etmemek nevrotik sonuçlara neden olur. Böylesi bir durumda kişi amaçlarını değiştirebilir. Peki ulaşamayacağımızın çoğu zaman garantisi olmayan bir hedefi neden kendimize amaç ediniriz? Adler bu durumu şöyle ifade eder (Adler, 2010: 49):

Ruhsal kökenli bütün kurgularda yapılan şey, durağan bir noktayı varsaymaktır; oysa daha yakından baktığımızda böyle bir noktanın gerçekte bulunmadığından emin olabiliriz. Ne var ki, yaşam karmaşasında kendimize bir yön belirleyebilmek, bir hesap işlemine başvurabilmek için yaparız bunu.

Örneğin ilerde herkese adaleti sağlayacağım diyen bir kişi, bunun mümkün olmayan ve olmayacak bir hedef olduğunu gördüğünde bu hedefini değiştirmesi gerekecektir. Aksi takdirde aşağılık kompleksine kapılmaması olanaksızdır.

Kişinin yaşam hedefi her ne kadar kalıtım ve çevrenin sağladığı ham materyallerle yapılandırılmış olsa da bu hedef kalıtım ya da çevre tarafından belirlenmiş bir hedef değildir (İnan, 2012: 49). Herkeste olan ve hedeflerimizi belirlememizi sağlayan şey içimizdeki “yaratıcı güç” tür. Bu güç çocuk dört beş yaşlarına geldiğinde bir yaşam hedefi oluşturacak olgunluğa erişir. Belirlediğimiz kurgusal sona göre yaşam stilimizi belirlerken kişiliğimizi oluştururuz (Gençtarım, D.ve diğerleri, 2020: 163).

2.2.5. Temel Yaşam Stili

Adler, yaşam stilini anlatırken müzik ve besteci metaforunu kullanmıştır. Bütün notalar olmadan ayrı ayrı notalar anlamsızdır ancak bestecinin stili ile melodi ayrı bir önem kazanmaktadır (Gençtarım, D. 2020: 164). Yaşam stilinin oluşmasında ebeveynlerimiz, aile yapımız, çevremiz ve düşünsel sistemimizin etkileri vardır. Her biri tek bir kişi de kurgusal amaçlar olarak varlık gösterdiğinde yaşam stili de oluşmuş olur. Adler dört ya da beş yaşlarında olgunluğa eren yaşam stilimizin karşılaştığımız durumlar karşısında değişebilir olması gerektiğini belirtir. Aksi takdirde nevrotik durumlar gelişebilir.

Adler bireylerin biricik ve öznel olduğuna inandığı için kişilik tiplerini ya da sınıflandırmaları yapmamıştır. Ancak psikoeğitimsel amaçlar için bazı yaşam stili türleri belirlemiştir. Buna göre dört yaşam stili modelinden bahseder. Bunlar: “Baskın Tip”, “Alıcı Tip”, “kaçınan Tip” ve Sosyal Olarak Faydalı Tip”. Kısaca bu dört yaşam stilinden bahsedecek olursak;

1. Baskın Tip: Bu kişiler doğduğu andan itibaren hükmetmek ve baskısını hissettirmek ister. Bu kişilerin tek amaçları güç sahibi olmaktır. Toplumda ileri gelen sosyopat, psikopat ve kaba kuvvet kullanan kişiler bu tipten içerisine girebilir.

Düşmanlık içeren kötücül eğilimler gösterirler (Gençtarım, D. 2020:167). Bu türden davranış göstermelerindeki temel sebep sosyal ilgilerinin az olmasıdır. Alkol, uyuşturucu, kumar ya da oyun bağımlısı olan kişiler de bu sınıflandırmaya dahildir.

2. Alıcı Tip: Bu gruptaki insanlar etrafındaki kişilere bağılıdırlar. Onların ilgilerine daima muhtaç görünürler. Enerjileri diğerlerine göre biraz daha düşüktür. Baskın tipler gibi bu tipteki insanların da sosyal ilgisi zayıftır. Çok çabalamadıkları gibi çabalamadan da bir şey elde etmek isterler. Bu gibi kişiler reddedildiğinde ya da ilgi görmediğinde nevrotik belirtiler gösterebilir. Obsesifler ya da histerik nöbetlere sahip olan kişiler bu tiptenlerin içerisinde yer alabiliyor.

3. Kaçınan Tip: Hayatın gerçekleriyle yüzleşmeyi tercih etmezler, hatta kaçır ve korkarlar. Yaşamın içerisinde aktif bir rol almazlar. Çünkü kaybetmeyi kendilerine yediremezler. Dolayısıyla savaşıacakları alandan kaçırarlar. Başarısız olma riski içerdiği için bu onları alıkoyar. Bunların da sosyal ilgi düzeyleri ve yaşam enerjileri düşüktür hatta başkalarıyla ilişkileri de zayıftır. İlişki adına da bir girişimde de bulunmazlar.

4. Sosyal Olarak Faydalı Tip: Enerjileri yüksek, diğer insanlarla ilişki içerisinde olmayı seven, kendi sorumluluğunu yerine getirmek isteyen ve hayatın içerisinde aktif rol almak isteyen kişilerdir. İlk üç tiptemeye göre sosyal ilgileri ve toplumsal duyguları yüksektir. Empati yapma kabiliyetleri yüksek olduğundan toplumun refahını ve iyiliğini isterler. Diğerleri gibi herhangi bir başarısızlık korkusuyla hareket etmeyip başarmak için çaba sarf ediyorlar.

2.2.6. Doğum sırası ve İlk Anılar

“Doğum Sırası” kavramı Adler’in bir diğer önemseddiği kavramlardan biridir. Hatta o dönemlerin birçok psikiyatristi arasında ilk defa bu kavramdan bahseden kişi oluyor. Adler doğum sırasından bahsederken sadece biyolojik sıradan bahsetmez psikolojik doğum sırasından da bahseder. Bu nedenle Bireysel Psikoloji çocuğun kardeşler sırasındaki yerinin olumlu ve olumsuz yönlerini sorgulamakla geniş bir araştırma alanı açmıştır (Adler, 2014b:143). Buna göre ikinci çocuk kendini birinci çocuk gibi hissedebilir ya da sonuncu çocuk ya da ortanca çocuk kendini diğer çocukların rolünde ve sorumluluğunda görüyor olabilir. Bunun çeşitli sebepleri vardır: Ailenizin size aşırı güvenmesi ve diğerlerine güvenmemesi, aşırı başarılı ya da başarısız olmanız, vb. gibi ebeveyn tutumları önem arz etmektedir. Bu tutum ve

davranışlar çocukların anılarında ve yaşam stiline belirlenmesinde büyük önem atfederler. Adler de buna verdiği önemden olsa gerek terapilerde kişilerin ilk çocukluk anılarına özellikle değinir. Çünkü ona göre (Adler, 2014c: 75);

Bir insanın psişik dışavurumları içinde en aydınlatıcı olanlar anılardır. Onlarda insan zayıf yönlerine yönelik uyarıları, belli yaşantılara yönelik işaretleri kendisiyle birlikte her yere taşır. “Rastlantısal anı” yoktur; insan kendini ilgilendiren hesaplanamayacak kadar çok izlenimden sadece -çok belirsizde olsa- kendi gelişimi için önemli olduklarını hissettiği izlenimleri anı olarak seçer. Böylece insanın anıları onun “yaşam öyküsünü” oluşturur. Bu öyle bir öyküdür ki, insan onu kendini uyarmak veya teselli etmek, amacına yönelebilmek ve kendini eski deneyimlerinin yardımıyla, geleceği daha önce denenmiş bir yaşam stiliyle karşılamaya hazırlamak için kendine anlatır. Örneğin kişi bir yenilgiye uğramış ve bu yüzden cesareti kırılmışsa daha önce başarıyla atlatmış olduğu başarısızlıklarını düşünür.

Adler’in “Kendi gelişimi için önemli olduklarını hissettiği izlenimleri anı olarak seçer” ifadesi sosyal ilgisi yüksek, ebeveynleri tarafından sağlıklı ve olumlu tutumlarla büyütülmüş ve eğitilmiş çocuklar için geçerli bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Aksi halde çocukluktaki kötümser anılara ve olaylara takılı kalıp, amacını kötülük üzerine kuran ve psikoterapinin araştırma alanına giren insan olmamış olacaktı. Adler ebeveynlerin çocukları arasında takındıkları tavırların önemine ve doğuracağı sonuçları şu şekilde ifade etmiştir (Adler, 2014’a: 41):

Bir ailede çocuklardan biri diğerlerinden daha çok tercih ediliyorsa genelde diğer çocukların hepsinin aşağılık kompleksi sahibi olduklarını ve üstünlük kompleksine ulaşmak için gayret sarf ettiklerini tespit ederiz. Sadece kendilerini değil, diğerlerini de düşündükleri sürece yaşam problemlerini memnun edici şekilde çözeceklerdir. Ama eğer aşağılık kompleksleri daha belirgin ise, sözüm ona düşman ülkede yaşıyormuş duygusuna kapılacaklardır. Aynı zamanda kendi çıkarlarını diğer insanlardan daha çok gözetecek ve dolayısıyla yeterli ölçüde toplum duygusuna sahip olamayacaklardır.

Adler doğum sıraları ile ilgili tek çocuk, ilk çocuk, ikinci çocuk ve en küçük çocuk üzerinden bazı yorumlar yapmıştır. Ebeveynler genelde “ilk çocuk” dünyaya geldiğinde yeni bir şeyle karşılaşır. Çocuğa nasıl davranacağını, nasıl iletişim ve etkileşim kuracaklarını bilmiyorlar. Olabildiğince çocukla ilgilenmeye ve çocuğu sevmeye çalışıyorlar. Tecrübesiz oldukları ve çoğu zaman da bunu gösterdikleri için çocuk bunu fırsat bilerek anne ve babanın bu sevgisini kullanmaya başlıyor. Eğer ebeveynler otoriteyi sağlayamaz ise ilk çocuk şımarık bir çocuk oluyor. Adler (2010:

90) bu sürecin ikinci çocuk oluşana kadar devam edebileceğini söylüyor. Fakat ikinci bir çocuk dünyaya gelmez de ilk doğan çocuk “tek çocuk” olarak kalacaktır. Annesi tarafından aşırı bir ilgi ve sevgiyle büyütülür ve bu durum çocuğu babayla yoğun rekabet içine sürükler. Çünkü yarışacak ne bir erkek ne de bir kız kardeşe sahip olan tek çocuk yarışacak kimse olmayınca babasını bir rakip olarak karşısına alır (İnanç, 2012: 56). “Tek Çocuk” ebeveynlerinin tüm ilgisini, zamanını alan ve neredeyse her istediğine sahip olan konumdadır. Adler’e göre (2010: 90-91) bu çocuklar, “ileride karşılaşacağı güçlüklerle ilgili bitip tükenmeyen bir korku içinde büyür, gelecek hesabına hiçbir egzersizi, hiçbir hazırlığı yoktur, çünkü evdekiler ona hep yaşamın tatlı tarafını gösterirler”. Anne ve babaları tarafından ihtiyatla ve her şeyden sakınarak büyütülen çocuklar gelecekte de aynı ilgi ve desteği beklerler. Fakat aynı ilgi ve desteği görmek neredeyse imkânsız olduğundan bu çocuklar böylesi durumlarda ya Freud’un “gerileme” savunma mekanizması diye ifade ettiği şekilde bir önceki duruma kaçmak isteyeceklerdir ya da aşağılık kompleksine bürünecektir.

İkinci bir çocuğun dünyaya gelmesi ile tüm dengeler bozulacaktır. Tek ve ilk çocuk konumunda olan çocuk birden tahtının yıkıldığı hissine kapılacaktır. İlgiyi, sevgiyi en önemlisi de annesini paylaşmak zorunda kalacağı hissi ile ilk çocuk kardeşine karşı hasetlik duygusuna bürünebilir. Haset davranışa dönüşmeye yönelik olduğundan, ilk çocuk kardeşine baskın ve otoriter bir tutumla yaklaşacaktır. Fakat kardeşler arasında yaş farkının çok olması durumunda bu durum en aza indirgenebilir.

İkinci bir çocuğun dünyaya gelmesiyle birinci çocuğun yaşantısında derinden onu örseleyici etkiler görülebilir. Bir anda azalan bir ilgiyle karşı karşıyadır. Çocuk bu durumu nasıl aşacağını bilemez çünkü ilk defa karşılaştığı bir şeydir. Bu durumda ilk çocuklar kardeşlerine bazen ılımlı yaklaşırken bazen de düşmanca yaklaşabilir. Her seferinde değişebilen bu tutumundan dolayı, Adler, ilk çocukların normal dışı bir kişilik gelişimi gösterebileceklerini söyler.

İkinci çocuğu düşünecek olursak, dünyaya geldiği anda ailenin ilgisinin tam olarak onda olmadığını fark eder. Aileye her ne kadar yeni bir çocuk geliyor olsa da aile biraz daha tecrübelidir. Fakat ilk çocuk da olduğu gibi ikinci çocuk için de bu durum yenidir. İkinci çocuk ilk olmadığını ve tüm ilginin üstünde olmadığını fark ettiği andan itibaren kardeşine karşı kin duyabilir. Onunla rekabete başlaması ile hırslı

bir kişiliğe bürünecektir. Bu yüzden ikinci çocuklar daha başarıya yönelimli daha hırslı ve mükemmeliyetçi bir yapıya sahip olabiliyorlar (Adler, 2012: 90).

Ailenin her zaman en küçüğü konumunda olan çocuklar ise kaç yaşında olursa olsun evin bebeği olan çocuklardır. Dolayısıyla şımartılma ihtimali en yüksek olan çocuk belki de en küçük çocuktur. Ancak yine o da belli zorluklar içerisine doğmuştur. Çünkü ailedeki herkes ondan daha büyük, daha bilgili ve daha tecrübeli kişilerdir. Ama küçük çocuk yetersiz ve eksiktir diğerlerine göre ve bu onda bir çeşit aşağılık hissi uyandırır. Çünkü yeri geldiğinde en büyük kardeş küçük Kardeşine bir ebeveyn gibi de davranabilir ve küçük kardeş bunun fark ettiği anda aşağılık duygusuna kapılabilir.

Kısacası çocuklar için en temel sosyal sistemi olan aile içerisindeki etkileşimler oldukça önem arz etmektedir. Aile çocukların her şeyi öğrenmeye başladıkları ve deneyimledikleri yerdir. Dolayısıyla burada ebeveyn tutumları ölümcül denenecek seviyede öneme sahip.

Adler çocukların doğum sıralarına göre nasıl bir duygudurum içinde olacaklarını kesin olarak iddia etmemiştir. Bu konudaki görüşleri yapmış olduğu psikanalizlerin sonucunda genel olarak ortaya konulmuş yorumlamalardır. Doğum sırasıyla ilgili ortaya attığı görüşleri, çocukların ne gibi problemlerle karşılaştıklarını ve bu problemlere nasıl çözüm bulduklarını keşfetmek amacıyla oluşturmuştur (İnanç, 2012: 54).

Adler, çocukların pozisyonları hakkındaki varsayımlarının sadece eğilimler olarak ifade edildiğini belirtir ayrıca bunların gerçekleşmesi de zorunlu değildir (Adler, 2014'a: 115). "Aynı ağaç üzerinde aynı iki yaprak bulma ihtimali ne kadar düşükse" kardeşler arasında da benzerlik olma ihtimali düşüktür. Çünkü herkes kendi bireysel yaşam stiline sahiptir (Adler, 2014'a: 53).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PSİKO-BİYOĞRAFİK BAKIŞ AÇISI İLE FUAT SEZGİN

Kişilik gelişimin ve karakterin oluşumunda en etkili dönem ailedir. Aile yaşam stiline-her ne kadar sonrasında değiştirilebilir olsa da- belirlendiği yerdir. Dolayısıyla aile ilişkilerindeki bağlılık ve ebeveyn tutumları çocukların üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Öyle ki, çocuk gelecekte anne ve babasının kopyası olabileceği gibi; onların yaptıklarının ve söylediklerinin tersi istikamette de gidebilir. Önemli olan kişinin bu ilk çocukluk anılarını nasıl şekillendirdiği ve geliştirdiğidir. Anne kişiliğin iç dinamiklerinin; baba ise toplumsal ilişki dinamiklerinin oluşmasında çocuğun benliği ve çevre ile olan ilişkilerinde en önemli konumunda bulunmaktadır. Dolayısıyla Adleryen kuramda biricik önem taşımakta olan ebeveyn ilişkilerine bakarak bireyin kişilik ve toplum dinamiklerini psikobiyografik bir bakış ile değerlendireceğiz.

Psikobiyografisi hedeflenen kişinin hayatını anlama çabasının temelinde “neden” sorusu (İnan, 2016: 5) yatmaktadır. Bizi yaptığı çalışmalar ile Türkiye’ye hatta dünyaya mâl olmuş Sezgin’in kişilik dinamiklerini öğrenmeye iten şey de tam olarak bu soru olmuştur. Böylelikle bu kişilerin topluma rol model olma durumları göz önüne alındığında, yaptığımız psikobiyografi çalışması ile insanların ele alınan şahsiyeti daha iyi anlama çabasına bir nevi aracılık etmiş olacağız.

Burada yapacağımız şey Sezgin’in kişilik dinamikleri ile ilgili bir yargıya varma (evaluation) eylemidir. Bu değerlendirmeler yazarın bireysel psikoloji perspektifinden hareketle psikobiyografik değerlendirmelerini kapsamaktadır.

3.1. GELECEĞİN TEKAMÜLÜ: BENLİK GELİŞİMİ

“Çocuklar hangi medeniyetin üyesi olduklarını, Orta Çağ’ın karanlık olmadığını bilmeleri lazım.” (Fuat Sezgin)

Sezgin’in hayatına dair konularda verdiği röportajlar ve hakkında yazılan kaynaklar incelendiğinde annesine dair neredeyse hiçbir veriye ulaşılamamaktadır. Annesi Cemile Hanım ile küçükken yaşadığı hatıralara yer vermemesi aile mahremiyetine verdiği önemden kaynaklanıyor olabilir. Sadece bu hususta o dönemde en yakın arkadaşı olan Prof. Dr. Salih Tuğ hocanın verdiği birkaç ifade

bulunmaktadır¹⁸. Tuğ; annesi Cemile Hanım'ın Arap aksanlı olduğunu ve anadilinin de Arapça olduğunu ifade etmektedir. Hatta Sezgin'in Arapça öğrenmeye yatkınlığının da annesi vasıtasıyla olabileceğini tahmin etmektedir. Babası Mirza Efendinin de işi nedeniyle Arapça bildiğini varsaydığımızda; Sezgin'in anadili yani kendini ifade etme ve düşüncelerinin harç malzemesi "Arapça" idi.

Adleryen kuramda annenin çocuk için öneminden bahsetmiştik. Hatta yapılan deneylerde annesizliğin sebep olduğu olumsuz hatta ölümcül sonuçlara da değinmiştik. Bu bilgiler ışığında Sezgin'in sadece annesinin olması dahi kendisi için büyük bir şanstır. Annesi tamamen onunla ilgilenmiş ya da tüm sevgisini ona vermişti diyemeyiz çünkü Sezgin'in dünyaya geldiği evde kendisi dışında biri 6 yaşında bir kız(Suphiye) ve 4 yaşında bir erkek (Servet) iki çocuk daha vardır. Ancak bir bebeğin bakımının diğer çocuklara göre daha ihtiyatlı oluşu ve bir ebeveyne olan mutlak ihtiyacı sebebiyle annesi Cemile Hanım Sezgin'e öncelik vermiş olmalıdır. Sezgin birsonraki kardeşi doğana değin de evin en küçüğüdür. Evin en küçüğü olmak Adler'e göre evin en şanslı çocuğu olmak anlamındadır. En küçük çocuk tüm ilgiyi üstünde hisseden ve şımartılmış çocuktur. Fakat doğu toplumunda arada çok yaş farkı olmaksızın- ki Sezgin'den bir yıl sonra Meliha, iki yıl sonra da Refet dünyaya gelecektir- art arda çocuk doğumu gerçekleştiğinden böylesi bir durumun pek mümkün olamayacağı aşıkardır. Anne sadece yeni dünyaya gelmiş çocuğuna biraz daha fazla ilgi gösterip sonrasında bebeği kardeşlerine teslim etmektedir. Evin en büyüğü olan ablası Suphiye hanımın bu hususta annesine yardım etmiş olması şaşılmayacak bir durumdur. Cemile Hanım'ın oğlu ile emzirme dışında ilk ilişkisi ona söylediği ninnilerdir. Anadili Arapça olan Cemile hanımın söyleyeceği ninnilerin de Arapça olduğunu varsaydığımızda annesi ile ilk iletişim Arap dili üzerinden kurulmuş

¹⁸ Salih Tuğ Hoca ile 25/08/2021 tarihinde yapmış olduğum görüşmede şunları aktarmıştır: Asistanlık devresinde en yakın kimseydim O'na. Hakikaten her gün beraberdik; O erken gelirdi, geç giderdi ben ise ondan daha geç giderdim eve. Böylesine bir çalışma düzeni içerisindeydik. Maalesef 1960'lardaki darbe hükümetinin tasarrufuyla üniversite ile hiçbir hâk tanınmaksızın alakası tamamen kesildi. Alexander Von Humboldt Vakfı tarafından verilen burs hak kazanarak gitmiş olduğu Almanya'dan 1960 darbesi sonrası bir iş bulabilme imkânı buldu. Almanya'ya gitmiş olduğu dönemlerde sıkça mektuplaşırdık. Darbeden dört ya da beş yıl sonra Türkiye'ye gidip gelmeye devam etti. Kendisini karşılar, bir otele yerleştirdim. O dönemlerde yaşadığı kızgınlık ve üzüntü nedeniyle gözü Türkiye'yi görmezdi (ki sonrasında dönme şansı olmuşsa da Sezgin bunu geri çevirmiştir). Dolayısıyla ben, Türkoloji profesörü Muharrem Ergin (1923-1995) ile yine Türkoloji bölümünden Prof. Dr. Ömer Faruk Akün (1926-2016) hocalarla görüşürdüm...

-Salih Tuğ Hoca, Sezgin'e dair birçok anıyı tam olarak hatırlamakta olup; hatırladıkları ise o dönemin şartlarına, Sezgin'in disiplin anlayışına ve çalışmalarına dairdir. Bu nedenle hepsi burada verilmeyip çalışma içinde gerekli görülen yerlerde bilgiler kullanılmıştır.

olacağına göre bu dil Sezgin için derdini anlatabilme bir nevi hayatta kalma mücadelesidir.

Çok çocuklu bir annenin her bir çocuğuna özel bir ilgi veremeyeceğinden, annenin gerekli ilgi ve bakımı verdikten sonra durumu hep kardeşlere havale ettiğinden bahsettik. Böylesi evlerde çocuklar annelerinin salt ilgisinden mahrum büyürler. Varlığın içinde yokluk yaşamak gibi... Maslow'un ihtiyaçlar piramidine göre sevgi-su, yemek-güvenlik gibi- bir bireyin alması gereken en temel ihtiyaçlardandır. Bu ihtiyacın karşılanmaması durumunda kişide nesnenin eksikliğinden kaynaklı "eksiklik güdülleri" ortaya çıkacağından kişinin sağlığı için bunun doyurulması gerekmektedir (İnanç, 2012: 315). Sevgi nesnesi konumundaki annenin ilgisini kaybetmek gerçekte olmayan bir yas havası yaratabilir. Sevgi nesnesigerçekte ölmemiştir ancak ortadan kalkmıştır. Freud'un "Yas ve Melankoli" adlı eserinde bahsetmiş olduğu bu duruma göre kişinin bir şekilde yasını tuttuğu nesnenin yerine yeni bir şeyi koyması gerekmektedir. Burada id-ego-süperego devreye girmekteve kaybı yaşanan nesnenin bir imgesini oluşturmaktadır. Melanie Klein ise bu durumla ilgili şunları ifade etmektedir (Doğu Batı Düşünce Dergisi, 2011: 218): "Doğduğu andan itibaren çocuğun benmerkezci olmadığını, sadece anneyle kurduğu bağ sayesinde yaşadığını, anne olan bu nesneyi kaybettiğindeyse annenin yerine söylemi koyduğunu ya da annenin yokluğunu söylemlle telafi ettiğini söyler. Çocuk böylece İnsanî olana, yani düşünceye ve özgürlüğe adım atar ve hatta aynı zamanda yaratıcı yalnızlığa açılır."

Tüm bunların toplamında Sezgin'in yaşamış olabileceğini öngördüğümüz bu nesne kaybının yani salt kendisine yöneltilen ya da yöneltilmesi beklenen sevginin ve ilginin kaybı yerine tamamlayıcı bir imge veya nesne koyması gerekir ki; bu Sezgin için Arapça olmuştur. Kısacası annesinin gölgesi Arapça olarak kendi içine düşmüştür. Tekrar ifade etmek gerekir Sezgin anne sevgisinden ve ilgisinden mahrum büyümemiştir. Sadece tamamen kendisine yöneltilemeyecek bir sevgi vardır ve Sezgin de bütünüyle bu sevgiye ulaşmanın gayreti içine düşmüş olmalı ki Arapçaya ve dil öğrenimine bağlanarak bu eksikliği bir nevi gidermeye çalışmıştır. Bunda babasının da etkileri büyüktür; buna ilerde değineceğiz. Bu durum Sezgin'in ilerde de aynı tutumla eksikliğini hissettiği şeylerin peşine düşüp tamamlamasına aracılık edecektir. Bunun en büyük örneği şudur ki; Brockelmann'ın "Geschichte Der Arabischen

Litteratur (GAL) (Arap Edebiyatı Tarihi)” eserini yetersiz ve eksik bulmuş ve bunu tamamlamayı kendine vazife edinmiştir. Çocukken annesinin yerine koyduğu dil nesnesinin yerini; yetişkinliğinde İslam Bilim Tarihi’nin bilerek eksik bırakıldığı noktaları tamamlamak alacaktır. Özetle; Sezgin’in bütünüyle bir şeyleri elde etmek ve almak yönündeki bu eylemi, İslam Bilim Tarihi (GAS) çalışmaları alanında çığır açacak bir eser oluşturmaya kaynaklık etmiştir.

Adler’e göre eğer bir çocuk annesi tarafından sevilmemiş, nefrete maruz bırakılmışsa bu çocuğun yaşaması zordur (Adler, 2014: 72). Bu durumda Adler’in ifadesine ve yukarıda ifade ettiğimiz anne-çocuk ilişkileri bağlamında, Sezgin’in annesiyle sağlıklı bir anne-oğul ilişkileri yaşadıklarını öngörebiliriz. Bunun en önemli kanıtı olarak Sezgin’in sosyal ilginin bir sonucu olarak sağlıklı bir amaç edinmiş olmasını verebiliriz. Her ne kadar bu amaç direkt olarak “Müslümanları aşağılık kompleksinden kurtarmak” olmasa da başlangıçta “Müslümanlara hizmet edecek dindar bir kişi olmak” şeklinde kendini göstermiştir. Bu bahse birazdan bütünüyle değineceğiz.

Adler’e göre annenin çocuk için en önemli ikincil görevi ise çocuğun, geliştirdiği sosyal ilgisini, kendisiyle olan ilişkisinin ötesine (diğer insanlara) geçirmesine yardımcı olmaktır (İnanç, B. ve diğerleri, 2012: 44). Burada anne ile babanın rolü devreye girer. Öncelikle annenin çocuğun sevgisini babası yönünde genişletmesi gerekmektedir. Aksi halde çocuk toplum duygusunun gelişmesinde ağır bir engellemeye karşılaşır. Ebeveyn ilişkileri sosyal ilginin gelişip gelişmediğinin bir kanıtıdır. Bu durumda Sezgin’in babasıyla olan ilişkilerine bakmak hem babası ile olan ilişkileri görmemizde hem de annesiyle olan ilişkileri anlamamızda yardımcı olacaktır. Fuat Sezgin’in babası ile olan ilişkilerinin analiz edilmesi adına Mehmet Mirza Sezgin’in hayatına dair detaylı bilgilere ulaşma gerekliliği haiz olmuştur. Bu bilgilere ulaşabileceğimiz Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunan Mirza Efendi’nin personel dosyasının incelenmesi adına başvuruda bulunulmuş ancak daha öncesinde bu bilgiler kamuoyu ile paylaşıldığı için olumsuz dönüş alınmıştır. Dosyaya daha öncesinde ulaşmış olan Hüseyin Hansu’nun Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Fuat Sezgin Sempozyumu’na sözlü olarak sunduğu tebliğden yararlanılmıştır (Hansu, 2019: 188-189). Bu makaleye göre, Mehmet Mirza Sezgin’in hayatına dair bilgiler şu şekildedir:

Fuat Sezgin'in babası Mehmet Mirza Efendi'dir. 1304/1888 yılında Siirt'in Şirvan ilçesine bağlı Kelmih köyünde doğan Mirza Efendi'nin babası ise Şeyhi Bey'dir. Şeyhi Bey, Şirvan beylerinden Mir Muhammed'in büyük oğludur. Şirvan ya da Kufra beyleri olarak bilinen bu ailenin soyu Eyyubilerin (1171-1462) Hasankeyf koluna dayanmaktadır. Askerlik görevini 10 Ağustos 1919 yılında Mardin'de tamamlayan Mirza Efendi Bitlis'e geri dönmüştür. Çevresinde Şirvanlı Mirza Efendi, Mehmet Mirza Efendi, Hoca Mirza Efendi isimleriyle de tanınan Sezgin'in babasının askerlik dönüşü 1932 tarihine kadar herhangi resmî bir görev yapmadığı anlaşılmaktadır. Karaköse'deki ikameti sırasında 09.04.1932 tarihinde, o tarihlerde Bayazıt vilâyetine bağlı bir ilçe olan Karaköse (Ağrı) müftülüğüne atanmak için müracaat etmiştir. Talebi kabul edilen Mirza Efendi 1932 tarihinde Karaköse müftülüğüne atanmış ve 1939 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. Dosyasındaki kayda göre Mirza Efendi 16.01.1943 tarihinde vefat etmiştir. Sicil dosyasında bulunan 26.01.1943 tarihli Doğubayazıt kaymakamlığı yazısıyla hanımı ve üç çocuğuna ikramiye verildiği (emekli maaşı tahsis edildiği) belirtilmektedir. Ancak sicilinde Doğubayazıt müftülüğüne hangi tarihte atandığına dair açık bir bilgi bulunmamaktadır. Dosyasında görev tarihleri ve sürelerinin dökümünü gösteren hanedeki son tarih 13.07.1939'dur ve açıklama kısmında da "3665 Sayılı Diyanet Teşkilât Kanunuyla"14 ibaresi yer almaktadır. Buna dayanarak Mirza Efendi'nin 13.07.1939 tarihinde Doğubayazıt müftülüğüne atandığı söylenebilir. Nitekim Fuat Sezgin de Diyanet İşleri Başkanlığı'na hitaben yazdığı 03.10.1943 tarihli dilekçesinde "... Doğubayazıt müftülüğünde iken vefat eden babam Mirza Efendi ..." ifadesini kullanmıştır. Bu dilekçeden de Mirza Efendi'nin son görev yerinin Doğubayazıt müftülüğü olduğu anlaşılmaktadır. Mirza Efendi'nin Doğubayazıt mezarlığında bulunan kabri Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi tarafından yeniden yaptırılmıştır.

Mirza Efendi'nin personel dosyasında bulunan ve kendi el yazısıyla Bayazıt (Doğubayazıt) vilâyet makamına yazdığı 30.01.1932 tarihli dilekçesinde; "... Ne memuriyet zamanında ve ne de sâir vakitte bir gûnâ taht-i muhâkemeye alınmadım [herhangi bir şekilde soruşturma geçirmedi]" ifadesi hayatına dair önemli bulgulardan biridir¹⁹.

Adler'in babanın görevi olarak atfettiği üç önemli yaşam görevinden biri çevresine karşı iyi bir dost olduğunu ispat etmesidir (Adler, 2014: 135). 1930'lı yılların siyasi değişimlerini, dini tutum ve düşünce alanında yaşanan değişiklikleri ve din adamı sıfatıyla bulunan kişilere yönelik bakış açıları ile Mirza Efendi'nin o dönemde doğu(şark) vilayetinde görevini yerine getirdiğini düşündüğümüzde bir din adamı için

¹⁹ İcâzetnâmesi ve diğer evrâkının tamamı Bitlis'in 2 Mart 1916 tarihinde işgali sırasında kaybolan Mirza Efendi'nin dosyasındaki vesikaların bazılarının el yazısıyla yazılmış ve şahitler tarafından tasdik edilmiş sûretleri bulunmaktadır (Hansu, 2019: 188). Bu suretlerdeki bilgilere göre Mirza Efendi çalışma hayatı boyunca herhangi bir soruşturma geçirmemiştir.

- Mehmet Mirza Efendi'nin hayatına dair daha detaylı bilgilere ve belgelere ulaşmak için "Hansu, H. "Mehmet Fuat Sezgin'in Aile Çevresi ve Türkiye'deki Akademik Serüveni". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 60 (2019): 185-205" adlı makalesine bakılabilir.

soruşturma geçirmemek dahası arkadaşlarının onu tasdiklemesi ve şahitlik yapması önemli bir olgudur. Buna göre Mirza Efendi'nin bu yaşam görevini layıkıyla yerine getirdiğini ifade edebiliriz. Ancak Sezgin bu hususta babasıyla aynı kaderi yaşayamamıştır. Çalışma hayatı boyunca soruşturma geçirmemiş olsa da 1960'lı yıllarda darbeci cuntacılar adını lekelemiş, görevinden, ülkesinden ve en çok da sevdiği İstanbul'dan ayrılmasına neden olmuşlardır. Fakat Sezgin için bu durum zahirde kötü bir durum olarak lanse edilse de bu, onun hayatının ve İslam Bilim Tarihi çalışmalarının dönüm noktası olmuştur. Çevresindeki bazı insanlar kendisine duyulan haset nedeniyle O'na iyi bir dost olamasa da o ülkesine ve İslam alemine iyi bir dost olduğunu ispat etmiştir. Kısacası; Mirza Efendi'nin çalışma ve aile hayatını doğruluk düsturu üzerine yürütmesi, Fuat Sezgin'in de hayatının karakteristik yapısını oluşturmuştur.

Doğu ya da Batı fark etmeksizin çocukluk dönemlerinde neredeyse her çocuk camilerdeki yaz Kur'an kurslarına gitmektedir. Kur'an eğitiminin verildiği camiler aynı zamanda çocukların birbirleriyle etkileşim kurduğu oyun alanlarıdır. Sezgin bu konuda şanslı olacaktır ki; babası müftüdür ve evleri onlar için yaşayan bir cami olmuştur. Kendisini yakinen tanıyan Hatice Dilek Güldütuna ise bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Fuat Hoca, bir müftü olan babasının kardeşlerine ve kendisine okuduğu Kur'an meâlleri ve Hadis kitapları ile imanlı ve müttakî bir genç olarak yetişmiştir" Yine bu konuya ilişkin Sezgin'in kendi ifadeleri vardır (Sezgin, 2019: 25):

Babam bir din adamı idi. Müftülük yaptı. Dindar bir ailenin içinden geldim. Beni de dindar birisi olarak yetiştirmek istedi. Ben de onun istediği gibi dindar olmaya gayret ettim. Hala da dindar biri olduğumu düşünüyorum. Babam ve annemin benim üzerimde yaptığı en büyük tesir de budur. Ben de bu materyalist dünyada, dindar olmanın insana büyük bir rahatlık ve huzur verdiğine inanıyorum. Hatta bazen kendime sorardım: "Bir Allah'a inancım olmasa, bu dünyaya nasıl tahammül ederdim?" Bunları bana kazandıran anne ve babama bu yüzden büyük bir şükran borçluyum.

Kısacası "din" Sezgin için davranışlarını şekillendiren hatta kendilik bilincine varmasına olanak sağlayan önemli bir konumda olmuştur, adeta aile sıcaklığı ve müftü olan babasının görevi bir şekilde kendi eylemlerinde tezahür etmiştir. Sonrasında bu tezahür kendini Müslümanların aşağılık kompleksinden kurtulması için altmış küsur yıllık bir emeğin ürününe bırakacaktır.

Dindarlık bahsine neredeyse pek az değinmiş olan Adler; sadece dinin toplumsal olarak bütünüyle yarar sağladığı noktada var olduğunu savunmuştur. Her ne kadar din

bahsine değinmemiş olması bakımından eleştirilmiş de olsa Freudyen Psikanaliz ile kıyaslandığında din ile psikoloji arasında daha anlamlı bir fikir alt yapısının oluşmasına aracılık etmiştir. Buna göre Adleryen Psikanaliz ‘in “ortaya koyduğu sistemin, toplumsal ilgi kavramına büyük önem atfetmesi ve bahsettiği teleolojik amaçların hem bireysel hem de toplumsal ilerlemeye sağladığı katkı nedeniyle, bireyin yaşam biçimini tek tanrılı dinlerin çizdiği çizgilere uygun şekilde düzenlemesine imkân tanıdığı söylenebilir” (Uygur, 2015: 78). Toplum ile birey arasında çift yönlü ilişkinin olduğu Bireysel Psikoloji öğretilerine göre değerlendirme yaptığımızda; bireyin toplumsal sosyal ilgisi sağlıklı bir toplumu oluşturduğu gibi, sağlıklı toplumların da kendisine sağlıklı amaçlar edinmiş ve birbirleriyle anlamlı ilişkiler kurmuş bireylerden oluşturduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan toplumsal olarak fayda sağlayan bir dini oluşumun bireysel olarak da fayda sağlanması beklenir. Dolayısıyla bireylerin tek tanrılı dinlerle çift yönlü ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Dini inanca göre birey, bir taraftan aşkın olan bir varlığı kabul ederek ona doğru yönelirken, diğer yandan bilgi ve aklın gücünden üstün olan aşkın varlık da bireyin yaşantısına etki eder (Uygur, 2015: 79). Dini ilişkilerde kişilerin Tanrıyı boş işlerle uğraştırdıklarını, sızlandıklarını ve her şeyi ondan beklediklerini ifade eden Adler (aktaran Şipal, K. 2010: 147) bu tür bir dindarlığın dinsizlik olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kişi eğer dindar ise sorumluluk almaksızın ve hayatta kendine bir amaç edinmeksizin her şeyi Tanrı’dan bekleyemez. Başına gelen her kötü olayı Tanrı’ya bağlayamaz. Mızızlanmak yerine bir şeyleri çözmek uğruna ödün vermesi gerekmektedir. Sezgin’in gerek aile ilişkileri gerekse de kişiliği incelendiğinde Adler’in “İnsanı tanıma Sanatı” kitabında bahsetmiş olduğu dindar kişi tipolojisi içiresine tam olarak girebildiğini söyleyebiliriz.

Bireysel Psikoloji, insanlarda toplumsal ilginin gelişebilmesi için bireylerin sadece kendi faydasına yönelik işler yapmaktan vazgeçmelerinin ve başkalarına faydası dokunmayan öznel üstünlük hedeflerinden yüz çevirmelerinin doğru olduğunu, bunun yerine toplumsal katkı sağlayıcı hedefleri benimsemenin gerekli olduğunu öngörmektedir (Uygur, 2015: 91). İslamiyet de bireylerin toplumsal katkıya aracılık etmesi adına belli şartlar koymuş; ayet ve hadislerde bu durumun öneminden sıkça bahsetmiştir. Din eğitimi en iyi şekilde ailesinden alan Sezgin ise ailesinden öğrendiklerini incelikle hayatına uygulamış ve buna göre mütevazı ve hoşgörülü bir

hayat yaşamıştır. Bu tutumlar dindarlığın bir göstergesidir. Kızının babasıyla ilgili aktardığı bu ifadeler ise Sezgin'in toplumsal konulardaki hassasiyetini gösterir (İBTAV, 2019: 75):

Göğüs cebinde hep para olurdu muhtaç insanlara kimseye göstermeden vermek için. İstanbul'da tekerlekli iskemlede oturup güya trafiğin akmasını düzenleyen bir adamın yanından geçerdik sık sık, insanlar ona ufak yardımlar yaparlardı arabalarıyla geçerken. Bir defasında bir arabadan uzatılan kâğıt paralar rüzgârla uçuvermişti. Paranın zavallı adamın parmakları arasından uçup gitmesinin babama verdiği acıyı bugün bile içimde hissedirim.

Dindarlığın bir diğer göstergesi olan şey ise kişinin diline hâkim olabilmesidir. Öyle ki İslam'da kişinin bir başka kişi aleyhinde konuşması “kardeş eti yemek” olarak nitelendirilmiştir. Yalan söylemek ise en büyük günahlar arasında sayılmış, bundan uzak durulması gerektiği ile ilgili Müslümanlar Kur'an'da ikaz edilmiştir²⁰. Fuat Sezgin bu konu ile ilgili kızına şunları aktarmıştır (İBTAV, 2019: 72-80).

...Bir keresinde ondan kendi babasının hikayesini dinlemiştim. İnsanlar ona babasının hayatı boyunca bir kere olsun yalan söylemediğini anlatırlarmış. Sormuştum "Ya sen?", diye. Bana adeta korku ile bakmıştı. "Umuyorum ve inanıyorum ki ben de bir kere olsun yalan söylemedim" diye cevaplamıştır sorumu...

Çocukları ciddiye almanın bir şekli de onlara yalanlar söylememektir, bunun sonucunda çocuk sadece çevresinden şüphe etmekle kalmaz, aynı zamanda hayatın ciddiyetini ve gerçekliğini de sorgulamaya başlar (Adler, 2014b: 81). Babasının bu tutumu kendisinde öyle bir tesir bırakmış olacak ki Sezgin bu düsturu kendi karakteriyle perçinlemiştir. Bu durumdan yaşadığı ifade edilen korku, küçükken aile içerisinde ebeveynlerinin bu konudaki hassasiyetini göstermektedir. Eğer bir ailede ebeveynler yalan söylüyor ya da bir şekilde çocuklara kendi menfaatleri için yalan söyletiyorlarsa sonraki dönemlerde bir şekilde çocuk da kendini gösterecektir. Ayrıca bu durum Sezgin'in ailesinde kendisinin ve kardeşlerinin ciddiye alındığının bir diğer göstergesidir. Yalan bahsi çocuklar için önemlidir, çünkü ilgi odağı olmaya yönelik birçok çocuğun başvurduğu bir durumdur.

“Benim bu kadar dili bilmemin en önemli sebeplerinden birisi, daha ilk okulda babamın öğrettiği “Sarf-ı Türkî” Türkçe gramer olmuştur. Bu konuda babamın hakkını teslim etmeliyim. Hatta çocukken ben kaçmak istedim ama babamdan kaçmak

²⁰“Yalan” kavramı Kur'an'da 278 ayette toplamda 290 kez geçer.

mümkün olmadı (Sezgin, 2019: 47).” Bu dersler ilerde Ritter’in ilk derslerini anlayabilmesinde de büyük katkılar sağlamıştır (Yılmaz, 2019: 77). Adler babanın çocuklar üzerindeki etkisinin çok büyük olduğundan ve hatta bazı çocukların tüm yaşamları boyunca onu kendilerine örnek alacağından bahseder (Adler, 2014c: 135). Ayrıca babanın önemli görevlerinden birinin iş sorumluluğu olduğunu ifade eden Adler’in düşüncesine göre çocuğun ilerdeki sorumluluk ve görevlerinin temeli baba ile olan sağlıklı ilişkiye dayanmaktadır. Kendilerine her seferinde ahlaki bilinci aşılayan bir baba ile babalarıyla olan ilişkilerinin sağlıklı olması yönünde çaba sarfetmiş olduğunu öngördüğümüz bir annenin çocuğu olan Sezgin için ahlaki gelişimدهa çok küçük yaşlarda tamamlamıştır. Bu konuda iyi bir şuura sahip olan Sezgin’in kişiliği hakkında kızı Hilal Hanım’ın aktardıkları; Sezgin’in kişiliğini açıkça gözler önüne sermektedir (İBTAV, 2019: 72-80):

...Son derece samimi ve sevgi dolu bir insandı; sempatisini ve duygularını göstermekten hiç çekinmezdi. Bu bağlamda onu en olumlu anlamında “oryantal” buluyorum şimdi, yani insanlara karşı sıcacık duygular ve büyük bir cömertlikle yaklaşan bir kişilik. O inançlı bir Müslüman’dı, ama, inancını diğer insanlara kabul ettirmeye çalışmaz veya onunla böbürlenmezdi. Onu her şeyden önce “dalgın profesör” veya “sıra dışı bilim insanı” olarak tanıyanların, onun nasıl aynı zamanda pamuk kalpli bir insan olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceklerini düşünürüm kimi zaman. Annemin ve benim keyfimizin yerinde olmaması onun için son derece önemli bir endişe konusu olabilirdi...

Ebeveyn ilişkilerinin çocukların sosyal ilgisini geliştirmeye olan etkisi hiç kuşkusuz çocuğu anlamlı ve sağlıklı amaçlar edinmeye itecektir. Ayrıca kuracağı aile ilişkilerinin de temelini sağlamlaştırmaktadır. Sezgin girişte ifade ettiğimiz üzere kendisine sadece ülkesini değil tüm Müslüman aleminin derdini dert edinecek bir amaç belirlemiştir; “Müslümanları aşağılık kompleksinden kurtarmak.” Bu amaç öyle bir etkiye sahip ki; Sezgin’den çok şey almakla birlikte başta kendisi de olmak üzere tüm Müslüman alemine çokça şey de vermiştir.

3.2. AŞAĞILIK DUYGUSUNA KAPILMA

Her çocuk yetişkinlerin içinde büyümek zorunda olduğundan kendisini zayıf, küçük ve yalnız yaşamaktan aciz olarak kabul etmeye yakındır; kendisinin yerine getirebileceği düşünülen basit görevleri bile hatalı ya da beceriksizce yapmaktan korkar (Adler, 2014b: 80-81). Korkuların en büyük sebebi yetişkinlere daha da önemlisi ebeveynlere duyulan muhtaç olma duygusudur. Bu durumlar çocuğun

hayatın başlangıcında aşağılık duygusuna kapılmasına neden olur. Öyle ki çocukluğun ilk yıllarında bu duygudan kurtulmanın ilk görevi kendisine bir amaç edinmesidir. Bu amaç yaşam stilini belirler ve sonrasında hayatının anlamını belirlemede yardımcı olur. Kısacası tüm hayatımız aşağılık duygusunun tesirinde kalmamamız için bu amaca yönelik şekillenir. Adleryen Kuram’da aşağılık duygusu kişiliğin olgunlaşması için itici güce sahip ve her kişinin doğumuyla birlikte yaşadığı bir duygu durumudur.

Kalıtımın bütünüyle kişiliği belirleyen faktör olduğunu söylemek; ebeveynlerin ve eğiticilerin işini elinden almaktır. Çocuklar kalıttan tamamen bağımsız olmamak kaydıyla ebeveynlerinin ve çevrelerinin etkileri ile şekillenirler. Kişiliğin gelişiminde ebeveyn tutumları Adler için birincil sıradadır. Kişi zaten dünyaya geldiği an itibarıyla muhtaç hissetmenin verdiği yetersizlik duygusuyla bir eksiklik yaşamaktadır. Bu eksikliğin ebeveynler tarafından giderilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu duygudurumu içinden çıkılmaz bir kompleks haline alacaktır. Fakat bunu yaparken çocuk ne şımartılmalı ne de ihmal edilmelidir. Her iki durum da çocuğun eğitilebilir olmasının önünde engeldir.

Aile içinde şımartılmış çocuk tüm ilginin kendisinde olmasını beklerken; ihmal edilmiş çocuk ise hor görülmenin, itilip katılmanın bir sonucu olarak toplumla ilişkilerinde yoğun güvensizlik duygusu altında ezilmiş hissedecektir. Ayrıca kardeşler arasında adaletin sağlan(a)madığı durumlarda çocukların hepsinde aşağılık kompleksi görülecektir. Peki tam olarak nedir aşağılık kompleksi? Adler’e göre (2014c: 54): “Aşağılık kompleksi bir insanın yeteri kadar uyum sağlayamamış olduğu veya kendisi ile başa çıkabilmek için hazırlıklı olmadığı bir zorluk karşısında ortaya çıkar ve o insanın bu problemi çözmeye muktedir olmadığını inancını ifade eder.”

Sezgin'in dünyayı gelişi ile bu duygunun içerisine doğmuş olacaktır. Doğumu ile Türkçe'nin konuşulduğu ve hâkim olduğu bir coğrafyada ana dili Arapça olan bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlk çaresizliğini burada yaşamış ve neredeyse mistik bir travmaya neden olabilecek bu süreçte başta annesine kendini ifade edebilmek için bir çaba sarf etmiştir. Dahası çok çocuklu bir ailenin çocuğu olarak yeteri kadar ilgiyi göremeyecek, annesinden sadece kendisine yöneltilen bir sevgi alamayacak ya da aldığı sevgi ve ilgi kendisine yetmeyecektir. Çocuklar her zaman daha fazlasını bekleme ve alma çabası içerisinde dirler. Sezgin de beş çocuklu bir ailenin çocuğu olarak şımartılmış bir çocuk olmayacaktır. Aynı zamanda ihmal

edilmiş olduğunu da söyleyemeyiz. Çünkü annenin tüm çocuklara yetemediği durumlarda Adler için babanın devreye girmesi onun önemli görevlerinden biridir. Annenin de bunu destekleyecek şekilde davranması çocuğun ya da çocukların ihmal edilmesinin önüne geçer.

Sezgin tam olarak ihmal edilmiş olmadığı gibi babası tarafından ilgi görmüş ve buna yönelik belirli konularda eğitilmiştir. Müftü olan babasının çocukları için ilk görevi kendilerine Kur'an-ı Kerim eğitimi vermiş olmasıdır. Aynı zamanda Mirza Efendi diğer çocuklara vermiş midir tam olarak bilinmez ancak Sezgin'e Türkçe gramer dersleri de vermiştir. Bu derslerin sonraki döneminde okula adaptasyon sağlamasında önemli bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sezgin bu derslerin hocası Ritter'in de derslerini anlamasına dahi yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Kısacası baba, Sezgin için hayata adaptasyon ve anlama sürecinde önemli bir köprü görevi görmüştür. Sezgin'in aile dinamikleri, bize, aile içinde aşağılık duygusunun geliştirilmesine yönelik bir tutum sergilenmediğini açıkça göstermektedir. Ancak bundan sonra toplumsallık duygusu gelişen Sezgin için aileden farklı olarak bir ortam olan okul hayatı başlayacaktır.

Sezgin'in kaç yaşında ilkokula başladığına dair net bir bilgi yoktur. Ancak ortaokulu bitirdiği tarih göz önüne alındığında Sezgin'in 7-8 yaşlarındayken ilkokula başladığını düşünebiliriz. Aslında burada ilkokula ne zaman başladığı değil; burada ne yaşadığıdır. Çünkü burada yaşadıkları onun asıl amacının harç malzemesini oluşturacaktır. Sezgin yaşadıklarını şöyle aktarmıştır (Sezgin, 2019: 25): "İlkokula girişimin ikinci veya üçüncü haftasında bize dünyanın yuvarlaklığını öğreten hanım hocamız, İslâm bilginlerinin dünyanın bir öküzün boynuzunda taşındığına inandıklarını anlatıyordu. Bunları anlamak da zorlanıyordum. Ben zavallı çocuk, 30 yıl kadar sonra, Müslümanların ekvatorun uzunluğunu daha 9. yüzyılda birkaç metotla 40.000 km. kadar ölçebildiklerini öğreneceğimi bilemiyordum." Adler'in "...kendisi ile başa çıkabilmek için hazırlıklı olmadığı bir zorluk karşısında ortaya çıkar..." dediği aşağılık kompleksi artık Sezgin'in hayatında yerini alacaktır. Çünkü Sezgin o anda bu problemi çözmeye muktedir değildi.

Sezgin'in birçok hususta babasından ders almış olduğunu ayrıca babasının kendisi için öneminden bahsetmiştik. Bir din adamı olan babası Sezgin'i dindar bir birey olarak yetiştirmiştir. Sezgin dindarlık olmadan kendisinin de huzuru

olamayacağını belirtmiştir. Babası aracılığıyla dinin varlığı Sezgin için huzur demektir. Nitekim "Bu materyalist dünyada, dindar olmanın insanını büyük bir rahatlık ve huzur verdiği inaniyorum" demektedir.

Okul hayatında ilkokul öğretmenleri çocuklar için genelde ikincil bir annedir. Onun her sözüne güvenilir ve koşulsuz sevilir bu öğretmenler. Fakat Sezgin buradan darbe almıştır. Çünkü din tek başına bir olgu değildir onun için. Babasının da bulunduğu konumu temsil etmektedir. Dolayısıyla öğretmeni sadece İslam bilginlerinin ifade ettiklerini değil; aynı zamanda babasını da aşağılamış olacaktır. Bu durum bize Freud'un Yahudi babasının gözünün önünde aşağılanması sonucu babasının hiçbir şey yapmaması ve Freud'un babasına olan güveninin sarsıldığı anı hatırlatmaktadır. Bu kişilerin babalarının yaşamış olduğu durum sonrası meydana gelen "kırılma" psikanalizde "perde anı (screen memory)" olarak gösterilir. "Perde anı (screen memory); "Psikanalizde, daha ürkütücü ve katlanılmaz olan bir anıyı gizleme, bilinç düzeyinden uzak tutma amacına hizmet eden ve kısmen doğru olan veya hasta tarafından kurgulanan bir anı. Bu tür anılar, rahatsız edici olsa da bilinç düzeyinde hatırlanır (Budak, 2017: 581) ..." Baba ile çocuk arasındaki rekabet ve bu rekabetin sonucunda çocuğun yenmesinin olası bir şey olduğundan söz etmiştik. Dinin ve dindarlığın bir karşılığı olan babayla birlikte tüm Müslümanların aşağılanması Sezgin'in bugün bu tezi de yazmamıza vesile olan bilim dünyasındaki amacının belirlenmesinin yapı taşını oluşturmuştur.

Adleryen kuramda baba önemlidir ve çocuk üzerinde ciddi etkiler bırakır. Hatta bazı çocuklar tamamen babalarını taklit edecek bir yaşam sürdürürler. Sezgin de çocukken babası ile sağlıklı bir ilişki yaşamış ve ileride babası gibi iyi bir dindar olmak istemişti. Bu hayat gayesini yerine getirmiş hatta bundan büyük bir memnuniyet duyduğunu da ifade etmiştir. Fakat Sezgin için yaşam sistemini belirleyen asıl amaç bu olmaktan çıkıp artık babasının da içine düştüğü tüm Müslümanları aşağılık kompleksinden kurtarmaya dönüşecektir. Gerçekleştirilmesi imkânsız gibi görülen bu amaç, bireysel psikolojide kurgusal finalizm (fictional finalism) olarak ifade edilmektedir. Nitekim Sezgin bu amacı gerçekleştirmiş ve Müslümanların bilim tarihi sahnesindeki asıl yerlerini almalarına öncülük etmiştir.

Babasıyla iyi bir iletişimi olan Sezgin belki de onun gibi müftü ya da alim olacaktı. Ancak ilkokulda bu konunun aşağılanması kendisinde o an için telafi

edilemeyecek bir acı bırakmıştır. Bu acının giderilmesi adına kendine belirlediği yeni amaç hayatının dönüm noktasını oluşturacaktır. Bu hususta ilk attığı adım meslek seçimini değiştirmek diyebiliriz. Lisedeyken matematiğe de duyduğu ilgi kendisini mühendisi olma arzusuyla İstanbul yoluna yöneltecektir. Mühendislik fakültesinde altı ay okumuş olduğu söylene de bunu doğrular nitelikte bir bilgi yoktur. İstanbul'a gittiği tarihlerde babası vefat etmiştir. Çok ilginçtir ki, babasının vefatı ile ilgili pek bir şey söylememiştir.

Babasının vefatı sonrasında annesi Cemile Hanım ve kız kardeşi Meliha Hanım İstanbul'a gelerek Sezgin'in yanına yerleşirler. Ancak geçim kaynakları olmadığı için babasının diyanetteki ölüm maaşını talep ederler. Uzunca bir süre evin tek kaynağı babadan kalan bu para olacaktır. Cemile hanımın Sezgin dışındaki oğlu Servet Sezgin hâkim olarak görev yapmaktaydı. Ancak kendisinin yanına ya da yeni liseden mezun olan oğlu Refet'in yanına gitmeyip İstanbul'a yeni gelmiş olan ve hiçbir kazancı olmayan Fuat Sezgin'in yanına gelmesi; annesinin oğulları arasında daha çok kendisine bağlı olduğunun bir göstergesidir.

Her şeyin üst üste geldiği bu dönemde Sezgin için aşağılık duygusu gelişmiştir diyebiliriz. Böylesi olumsuzluklar içinde Sezgin'i yoğun aşağılık kompleksinden kurtaracak bir gelişme yaşanır; Alman Şarkiyatçı Hellmut Ritter ile tanışır.

3.3. BİR HAYAL BİR DEVRİM

Ritter o dönemlerin en büyük alimlerinden biriydi. İslam Bilim Tarihi alanında yaptığı çalışmalar ile tanınırdı. Aşırı disiplinli oluşu neticesinde birçok öğrenci ondan ders almaya korkardı. Seminerlerinde dahi birkaç kişi olurdu sadece. İlminin müktesebatını anlayabilecek çok fazla öğrenci olmazdı. Yine bir gün Edebiyat Fakültesinde birkaç öğrencinin katılım sağladığı bir semineri vardı. Bir akrabası aracılığıyla gittiği bu seminerde “modern matematiğin temelinde İslam alimleri bulunmaktadır” sözü ile Sezgin Ritter'e hayranlık duymaya başlar. Bu sözler, ilkokulda duyduğu sözlerin çok ötesinde kendisine göre gerçekliğin tam kendileriydiler. İçinde duyduğu hayranlık Sezgin'i mühendislik fakültesinden vazgeçip Ritter'in öğrencisi olma yoluna sevk eder. Çocukken babasının ilmine ve bilgisine duyduğu hayranlığın yerini Ritter çoktan almış olacaktır.

Ancak kayıt tarihlerini kaçırdığı için kendisini kabul ettirmek için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Böylesi bir çaba girişimi Sezgin için zor olmayacaktır. Bireysel psikolojide davranışların amaca yönelik oluşu kişiyi belirli çabalar vermeye mecbur eder. Aynı zamanda her eylemin gerçekleşmesinde; kendimizi güçlü hissetmek, emniyette olmak ve ait hissetmek gibi amaçlar vardır. Sezgin de dünyaya gelişyle birlikte böylesi bir çabanın içinde bulmuştur kendini. Bireyin kendini güçlü ve güvende hissetmesi için aitlik duygusu önem arz etmektedir. İlk olarak annesi ile olan durumun yarattığı eksiklik duygusunun tamamlanması gerekmektedir. Sezgin de bu nesne eksikliğinin yerini Arapça ile doldurarak tamamlayabilmişti. İkincil olarak ilkokulda yaşamış olduğu durumun kendisinde ciddi bir aşağılık kompleksi oluşturması; Sezgin'in tüm Müslümanları da kapsayacak bir amaç edinmesine zemin hazırlamıştır. Fakat Adler bu amaçların kişinin yaşam stilini ve geleceğini belirleyeceğinden gerçekçi olmalarına ısrarla değinmiştir. Gerçeklikten uzak amaçlar kişiyi nevrotik yapmaktan öteye gidemeyecektir. Sezgin'in konferansta Ritter 'den duymuş oldukları bu amacın gerçekleştirilebilir olmasının sinyalini vermiştir. Oysaki şimdiye kadar bu amaçlar kurgusal olmaktan öteye gidemeyen şeylerdi. O halde eylemde bulunmaya değer olduğundan Sezgin kendini kabul ettirme çabası içerisine girebilirdi.

Ritter ile dekanın odasında karşılaşmış ve kendisinin talebesi olmak istediğini dile getirmiştir. Ritter'in tüm caydırıcı sözlerine karşın Sezgin vazgeçmemiş ve Ritter'in öğrencisi olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsüne kaydolmuştur. Sezgin bundan sonra yaşadığı heyecanı şu sözlerle ifade etmiştir (Sezgin, 2009: 82):

1943 yılında İstanbul üniversitesinde şarkiyat tahsiline başladığımda, dünyanın, geçmişte ve bugün için en büyük şarkiyatçısı olarak tanınan Hellmut Ritter'in öğrencisi olmak şans ve nimetine kavuştum. O bana, fazla tembel bir öğrenci olmadığımı inanınca, doğal bilimlerle, özellikle matematik ile ilgilenmemi, modern matematiğin temelinde İslam bilginlerinin kitaplarının bulunduğunu söyledi; misal olarak Harezmi, İbn Yunus, İbnü'l-Heysem ve Biruni'nin adını andı. Onların batı dünyasında tanınan en büyük bilginler seviyesinde olduğunu söyledi. O gün eve gittim. Çok zor, uykusuz bir gece geçirdim. Bir taraftan genç hafızamda eve götürdüğüm dört addan başka çok şey bilmek aşkı, öbür taraftan, ilkokula başladığım ilk haftalarda süslü püslü hanım öğretmenimden duyduğum söz: 'İslam bilginlerinin dünyanın bir öküzü boynuzu üzerinde durduğuna inandıkları'. Sabahın olmasını, hocama çok çok şeyler sorma saadetine kavuşma anını sabırsızlıkla bekledim.

Bir başka kaynakta hocasından duyduğu sözler üzerine yaşadığı heyecanı ve bu heyecanın onu amacına nasıl yönlendirdiğini şöyle ifade etmiştir (Sezgin, 2009: 83): "Dehşete düştüm. Çünkü ilkokulda, lisede öğrendiğimiz şeyler tamamıyla buna aykırıydı. Modern dünyanın gelişimine İslam dünyasının katkısını sıfır diye biliyorduk. Ritter'in sözleri İslam ilimleri tarihini öğrenmem için kırbaç rolü oynadı. Bütün dünyayı terk ederek gece gündüz bunun için çalıştım."

Aslında mühendislik alanı ile bilim tarihi alanı zıt alanlar olarak görülse de işin aslı çok başkadır. Kızı Hilal Hanım bu konu ile ilgili şunları aktarmıştır (İBTAV, 2019: 76): "Babam bir keresinde bana bilim tarihinde kendisi için ideal çalışma sahasını bulduğunu, bu alanın doğa bilimleri ile sosyal bilimleri birleştirmesine imkân verdiğini anlatmıştı. Hem tarih alanında çalışabiliyordu hem de matematik, astronomi ve benzeri bilim dallarıyla meşgul olabiliyordu."

Dahası burada her şeyden önemli olan konu Sezgin'in yaşamış olduğu aşağılık kompleksinden kurtulabileceği gerçeğidir. Sezgin hocasını dinledikçe; "İslâm bilginleri dünyanın bir öküzün boynuzunda taşındığına inanıyorlar" sözünün Müslümanların aşağılanması ve bilim sahnesinden çekilmeleri için söylenmiş olduğunu daha iyi kavramıştır.

Burada önemli bir diğer husus ise Ritter'in kendisinin ve ilmi etütlerinin zor olduğu gerçeğidir. Birçok kişi kendisinden kaçarken; Sezgin'in kendi ayaklarıyla bu ilme talip olması bir nevi delilik olarak görülebilir. Nitekim ünlü şarkiyatçı Annemarie Schimmel parlak zekâsı ve ilmi ile Ritter'i kendine hayran bırakmış; Ritter beraber çalışmalar yapmak üzere kendisini davet etmiştir. Ancak Schimmel bu isteğe cevaben "Muhteşem olduğu kadar zor bir alim olarak da bilinen Ritter ile çalışmayı da göze alamadım (Schimmel, 2017: 75)" diyerek reddetmiştir. Fakat Sezgin onun öğrencisi olmanın kendisinde yarattığı heyecanı şöyle ifade etmiştir (Sezgin, 2019: 26):

Beyazıt'ta okuldan çıktım eve geldim ve sabaha kadar uyuyamadım. Hellmut Ritter'e sabah erkenden gittim. Hoca beni kütüphaneye götürdü. Bu konuda hiçbir kitap yoktu. 'Amerika'da Bilimler Tarihi diye iki cilt kitap çıktı oradan getirebilirsiniz.' dedi. Kitapları sipariş ettikten tam 10 ay sonra kitaplar geldi. O kadar sevindim ki, anlatamam bunu. Muazzam kitaplardı. İki cildini birkaç ay içinde adeta ezberledim. O, beni bu alana sevk etti. İşte bu kitapla Bilimler Tarihi sevdam 19 yaşında başladı. Beni toplantılara götürdü, bana bu konudaki sevgiyi o aşıladı.

Ritter Sezgin'in ilme aşık ve disiplinli bir genç olduğunu anlamıştır. Bundan sonra kendisinden ilmi etütleri takip edebilmesi ve daha iyi anlayabilmesi için birkaç dil bilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Dil öğrenimine Arapça ile başlaması gerektiği konusunda telkinde bulunmuştur. Bu isteğin dile geldiği zamanlarda Türkiye'de savaş havası vardı. 2. Dünya savaşının şiddetlendiği günlerde okullar altı ay arayla tatil edilmiştir. Sezgin bunu fırsat bilerek babasından kalan otuz ciltlik İbn-i Cer r et-Taberî'nin tefsiri üzerinden Arapçayı iyice öğrenmeye çalışır. Fakat Arapça gibi zor ve kompleks bir dilin altı ay gibi bir sürede otuz ciltlik bir tefsir kitabından tamamıyla öğrenilmesi epey zordur. Ancak Sezgin'in Arapça temeli annesinin anadilinden gelmekteydi. Kendisinden tamamen Arapça   renememi  olsa da Arapça ile bir tanı ıklı ı, kulak a inalı ı olmuştur. Babası da Kur'an eğitimleri ile bu dili iyice per inlemi tir. Zira tefsir kitaplarının Kur'an Arapçası bilinmeden etüt edilmesi meşakkatli bir i tir. Bunların sonucunda Adler'e göre her çocuğun bilgi birikimin temelinde ve kişilik yapısında ebeveynlerinin tutumları bulunmaktadır. Dil   reniminin ciddi bir öz disiplin gerektirdiği göz önüne alınacak olunursa; Sezgin bu disiplini anne ve babasından almıştır. Adler özellikle erkek çocuklar için sorumlulukların baba aracılığıyla   renildi i vurgusunu yapar. Baba i  sorumluluklarını yerine getiren, sözüne güvenilir biriyse erkek  ocuk da öyle olmaktadır. Yukarıda detaylıca de indi imiz Mirza efendinin ki ili i açısından bakıldığında Sezgin bu konularda babasının bir nevi kopyasıdır.

  Ben, dili, bilimler tarihinde bir vasıta olarak   reniyorum   (Sezgin, 2010: 45) sözü   renmi  olduğu her bilgiyi amacına hizmet etmesi için kullanmaktadır. Arapça dışında   renmi  olduğu Almanca, Farsça, Rusça, İbranice, vd. tüm dilleri bir vasıta olarak kullanmaktaydı. Hayata tutunmak için annenin vazgeçilmez bir aracı olu u gibi; bu diller de kurgusal amaca ulaşıp üstünlük duygusuna eri ebilmenin yolunda Sezgin için köprü görevi görmüşlerdir. Arapçayı iyi bir şekilde   renmi  ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getiren Sezgin, ilmin arka bahçesi olan kütüphanelere artık hocası ile gitmeye hazırdır.

3.4. DÜNYADAN AYRI BİR ALEM “KÜTÜPHANELER”

İlmin ve bilginin aktarılması önemli bir mevzudur. Adler bu süreçte değişimi sağlayacak kişinin olumlu düşünme, sabır, her şeyden önce de kişisel kibirden soyutlanması gerektiğini ifade eder (Adler, 2014b: 17). “Dahası, değişim süreci değişime uğrayacak kişiye uygun olmalıdır” der. Böylesi değişimlerin yetişkinlik döneminde sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi için çocukluk döneminde ebeveynlerin çocukların sosyal ilgi tutumlarını geliştirmiş olması beklenmektedir. Sosyal ilgisi gelişmiş çocuk yetişkinlikte toplumsal olanla daha anlamlı ilişkiler kurmuş olacaktır. Eğitim dönemi ve dolayısıyla hoca-öğrenci ilişkisi toplumsal hayatın önemli bir parçasıdır. Bu eğitim temelinde Sezgin’in ilk eğitimini babası Mirza Efendiden aldığı ve neredeyse tüm çalışmalarının da bu temele dayandığını açıkça ifade edebiliriz. Mirza Efendi, dönemin şartlarının ötesinde bir babalık sergilemiştir. 1928 yılında harf devrimin gerçekleşmesi ile okullarda buna yönelik eğitim verilmeye başlanmış ve Mirza Efendi, Sezgin’in dönemin şartlarına uyum sağlaması için- Sezgin’in ifade ettiği üzere zorla da olsa (2019: 47)- “Sarf-ı Türkî (Türkçe gramer)” dersleri vermiştir. Sezgin bu derslerin dil öğrenimde kendisine çok ciddi katkılar sağladığından bahsetmiştir. Mirza Efendi “Sarf-ı Türkî” dersleri ile sadece iyi bir gramer temeli oluşturmanın yanı sıra farkında olmadan Sezgin’in geleceğinin de temellerini inşa etmiştir. İnsanlar arası iletişimin en temel aracı olan dilin temelinin öğrenmiş olması; kendini en iyi şekilde ifade etmesine olanak sağlayacağı gibi, insanlarla iletişim boyutunda sağlıklı ilişkilerin kurulmasına vesile olacaktır. Adler’in babası da oğlu hakkında yapılan olumsuz eleştirilere rağmen oğlundan vazgeçmemiş aksine onu çalışmaya teşvik etmiştir. Bugün üzerine çalışmalar yaptığımız Bireysel Psikolojinin kuruluşundaki fikirlerinin temelinin de sağlıklı bir baba-oğul ilişkisi inşa etmiştir.

Babanın çocuk üzerindeki etkisi ilerleyen yıllarda kendini farklı alanlarda gösterir. Sezgin için bu durum kendini; öncelikle olarak babası gibi otoriter, cömert ve dürüst bir adama yani hocasına bağlanmasıyla gösterir. Ritter, Sezgin için ikincil baba konumundadır. Babasının attığı temeller üzerine inşa edilmeyi bekleyen bir bina vardır. Ritter bu binaya asıl şekline verecek fikirlerin babasıdır artık. Sezgin’in hocasına karşı verdiği sözleri tutması, çalışkan ve disiplinli bir öğrenci olması aralarındaki bağı günden güne artıracaktır. Öyle ki Ritter bilimin arka bahçesi olan ve

en çok vakit geçirdiği kütüphanelere Sezgin ile gidecektir. Sezgin bu konuda yaşadığı heyecanı şu sözlerle ifade etmiştir (Sezgin, 2019: 27):

Süleymaniye'ye Ritter'le beraber giderdik. Dediğim gibi zor bir adamdı. Onun için etrafında pek talebe tutamazdı. Nadiren tek tük talebe gelirdi. Bu sebeple çoğunlukla hoca ile baş başa idim. Bu da benim için iyi bir şanstı. Çünkü Ritter, başta İstanbul kütüphanelerindekiler, Türkiye'deki yazmaları dünyada en iyi bilen kişiydi. Bir süre sonra beni de yanına alıp kütüphanelere götürdü ve gösterdi: "Bak! Şu eski kitap İbn Heysem'in kitabı." Böylece yavaş yavaş kitapları, yazarları tanımaya başladım. Hiçbir şeyi de unutmuyor, söylediği her şeyi hafızamda tutuyordum. Kolay değil, bir adam sana birçok nesilden aldığı birikimi, öğrendiği her şeyi veriyor, aktarıyor. Öyle şeyler ki hiçbir yerde bulamaz, hiçbir kitapta okuyamazsın. Bu şuurla söylediği her şeyi kafama almaya çalışıyordum.

Ritter neredeyse İstanbul'daki tüm yazma eserlerin yerini biliyordu. Bu birikimini Sezgin'e cömertçe aktarmıştır. Sezgin her ne kadar kitapların içinde büyümüş olsa da İslam Bilim Tarihi ile ilgili yazma eserlerin hatta İslam bilginlerinin bu konularda eserler verdiğinden dahi habersizdi. Aksi olmuş olsaydı; ilkokulda duyduğu söz ile aşağılık kompleksi yaşamazdı. Sezgin eğitilmeye açık olduğunu en başında dile getirmiş; öğrenme konusundaki becerisini de göstermiştir. Kendisinin de ifade ettiği üzere Ritter 'den alacağı çok şey vardı.

Kütüphanelere beraber gitmenin ve orada ilmi çalışmalar yapmanın Sezgin için önemi paha biçilemezdir. Nasıl ki sözlü iletişim kuralları insanlar arası ilişkilerin sağlıklı olmasının sağlayıcısı ise; kütüphaneler de Sezgin için Bilim Tarihi çalışmalarının asıl kaynaklarına ulaşacağı ana mekanlar olacaktır.

Kütüphane; yeni bilgiler edinmenin, kitapları daha iyi tanımanın ve yeni ufuklar edinmenin yeridir. Dahası kütüphaneler içerisinde barındıkları envai çeşit kitaplarla insanın ruhsal durumuna iyi gelmektedir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar kütüphane ve kitapların sağaltım sağlayabileceğini öngörmektedir (Demir, 2022. 302). Bu sağaltım metodu "bibliyoterapi"²¹ kavramıyla ifade edilmiştir. Kişinin nevrotik belirtiler gösterdiği durumlarda kitapların iyileştirici gücüne başvurulması gerektiği

²¹ Bu kavramın tanımı için; Bilgi Yönetimi Dergisinde yayınlanan "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri" başlıklı makaleden yararlanılmıştır.

-20. yüzyıldan itibaren popüler hale gelen bibliyoterapi, Yunanca biblion (kitap) ve therapeia (terapişifa) sözcüklerinin bileşiminden türetilen bir kavramdır (Demir, 2022: 304).

-Tarih, temel amacı katarsis ya da bir diğer deyişle zihinsel ve duygusal arınma için okumanın araçsallaştırılması olan bibliyoterapinin olumlu sonuçlarını kanıtlayan örneklerle doludur. Bibliyoterapi, kişisel gelişimi destekleyerek kişide oluşturduğu içgörü kazanma, kendini tanıma ve özgüven ile, kişiyi karşılaşılabileceği olası sorunlara karşı daha güçlü duruma getirmektedir.

savunulur. Hatta kütüphanelerin ruh sağlığı üzerinde bıraktığı olumlu etkiler düşünüldüğünde, nevrotik belirtiler göstermeksizin de kütüphanelerin iyileştirici ve geliştirici gücüne başvurulabilir. Stamps'e (2003) göre, bibliyoterapi (Bal, 2018: 1631):

- Gelişim dönemlerinde bireyin benlik algısında ve özsaygısında gelişimsel olarak olumlu yönde gelişmesine katkı sağlar.
- Çocuğun empati düzeyinin artmasında etkilidir. Bireyin gerçekle ilişki kurmasına yardımcı olur.
- Bireyde yetenekleri doğrultusunda çeşitli beceri düzeylerinin artmasına yardımcı olur.
- Strese karşı mücadele edebilme becerisini geliştirir.
- Sorunlarla mücadele etme ile ilgili çözüm yolunu bulmada bireysel olarak değil, başkalarının da çözüm yolu bulması gerektiğini fark eder.
- Sorunlarla baş edebilme becerisinin çok daha farklı yöntemlerin olduğunun bilincine varır.
- Sorunları başkalarıyla çözüme varmak için iletişim kurmayı sağlar.
- Kriz döneminde sorunlara karşı soğukkanlı olabilme ve olumlu bir şekilde çözüm yollarını bulma becerisini geliştirir.

Bibliyoterapinin elbette ki gerekli koşullar altında psikoterapistler tarafından uygulanması ve kontrol altında tutulması gerekir. Fakat yukarıda yazılan olumlu sonuçlar ışığında düşünüldüğünde nevrotik belirtiler göstermeyen kişilerin destek almaksızın kütüphanelerle ruhsal bir iyileşme yaşaması mümkün olabilir. Çünkü insanlar bunu bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yapabilmekte ve sonrasında gerçekten iyi geldiğini ifade etmektedirler. Sezgin bilinçli midir bilinmez ancak babasının ölümü ardından onun gerisinde bıraktığı kütüphanesiyle yakından ilgilenmiştir. Öyle ki hocasının dil öğrenimini zorunlu kıldığı durumda ilk olarak babasının kütüphanesindeki kitaplardan yararlanmıştı. Kütüphane, babasının ölümüyle birlikte sığındığı limandır. Böylelikle yas döneminde yaşamış olduğu bu krizi bu yöntemle çözmüştür. Sezgin darbe zamanında yaşamış olduğu krizde de yine sık sık gitmiş olduğu Süleymaniye kütüphanesine kendini bir süre kapatmıştır. Sezgin (2010: 54) asistanlarının kendisini aradığında Süleymaniye kütüphanesinde onu çalışırken

bulduklarını aktarmıştır. Bibliyoterapinin sağlamış olduğu faydalardan yararlanmış olan Sezgin, içine düştüğü çıkmazların çözümünü hep buralarda aramıştır.

Babasından kendisine miras kalan kütüphane Sezgin'e yetmeyecektir. Bunun ötesinde daha fazla bilgiye erişebileceği büyük bir kütüphane arzusunda olacaktır. Bu arzu Sezgin'in neredeyse tüm dünya kütüphanelerini ve arşivlerini taraması noktasında onu motive edecektir. Sezgin bununla da yetinmeyip bu kütüphanelerdeki İslam Bilim Tarihine dair neredeyse tüm kaynakların ve materyallerin bir arada olacağı yeni bir kütüphane tesis etmiştir. Bireysel Psikolojiye göre değerlendirdiğimizde bu durum baba rekabetinin bir sonucudur. Çocuğun bu rekabetin sonucunda yenmesinin olası olduğunu varsayan kurama göre; çocuk gücü temsil eden babasını yenme arzusunda ve onu yenecektir. Sezgin de bu rekabetin sonucunda yenen taraf olacaktır. İlkokulda yıkılan dini imajın yani babasının otoritesini kurmuş olduğu kütüphane ile geri iade edecektir. Bu aşağılanmışlık duygusunun yerini artık üstünlük duygusu almaya başlayacaktır. Çünkü artık yıkık ve eksik bir din imajı yoktur; dinin ve dini olanın göklere yükseltileceği bir çalışma dizini vardır. Sezgin tesis etmeye yöneldiği kütüphaneler ve yapmış olduğu çalışmalar ile bu aşağılık kompleksinden kurtulmakla kalmayıp; tüm Müslümanları da bu durumdan kurtarmak adına bir ömür harcayacaktır. Özetle babası kurmuş olduğu kütüphane ile farkında olmadan Sezgin'e bugün büyük bir İslam Bilim Tarihçisi olma yolunda sabır ve gayret aşlamıştır. Sezgin'in kütüphanelere duyduğu ilgiyi son olarak kızının şu sözleriyle aktarabiliriz (İBTAV, 2019. 72-80):

...Bazen insanlar, baban o kadar çalışırdı ki hiç görebilir miydin onu diye sormaktan kendilerini alamıyorlar. Haklılar, hafta içi çalışırdı, Cumartesi ve Pazar çalışırdı ve akşam yemeklerinden sonra da çalışmaya devam ederdi çoğunlukla. Tatile çıktığımızda güneş, kumsal ve görülmesi gereken yerler sadece kısa bir zaman dilimi için onun dikkatini çelmeyi başarırlardı; babamın üzerinde bunların bunlardan daha güçlü bir çekim gücüne kütüphaneler sahipti. Ve her yaz gittiğimiz İstanbul'da o kadar çok vardı ki bu kütüphanelerden! O kadar sık kaybolurdu ki babam Topkapı Sarayı ya da Süleymaniye Kütüphanesi'nin el yazmalarının içinde, biz günü plajda geçirip arkasından onu almaya giderdik.

Ailesine çok değer veriyor olsa da kütüphanelerin yeri Sezgin için apayrıdır. Hem onlarla vakit geçirip hem de huzur bulduğu bu mekanları ziyaret etmeyi ihmal etmezdi. Böylesi bir bağlılık, Sezgin'in babasından kendisine kalan paha biçilemez mirastır.

3.5. İHTİLAL SONRASI İÇE DÖNÜŞ

Adler, bazı temel zorluklar karşısında bireyin yaklaşımlarının kişi hakkında bilgi edinmede önemli olduğunu ve sorunlar karşısında gerçek olanla yüzleşip çözüm üretebilmesinin gerekli olduğunu savunur (Uygur, 2015: 44). Bireyin yaşamı boyunca karşılaşacağı ve birlikte çözmesinin mümkün olduğu üç zorluk vardır; iş problemi, evlilik problemi ve toplumla yakınlık kurabilme problemi. Aynı zamanda bu mücadeleler bireyin yaşam görevleri arasında yer almaktadır. Adler bunların çözüme kavuşmasının kişiyi üstünlük hedefine ulaştıracığından söz eder. Bu nedenle insanların kim olduklarından ve nasıl davrandıklarından sorumlu olduğunu ifade eder (İnanç, 2012: 51). Sezgin 1960 senesine kadar toplum problemini ve iş problemini çözmüş bir konumdadır. Ritter ile tanışması ile ne olacağına artık karar vermiş bir Sezgin vardır. 1946-1947 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisinden mezun olur ve ardından aynı bölümde doktora kaydolar. Doktora başladığı günlerde İstanbul Müftülüğü'nde açılan bir memurluk sınavını kazanarak 21 Ekim 1947 tarihinde burada kâtip olarak göreve başlar (Hansu, 2019: 197). Burada çalışmış olduğu 15 ay boyunca çalışma disiplini ve iş bitiriciliği ile hatırlarda yer edinmiştir. Ardından İstanbul Üniversitesi'nin kütüphane memuru, Ankara Üniversitesi Tefsir asistanlığı ve son olarak İstanbul Üniversitesi İslam Araştırmaları Enstitüsünde doçent olarak 28 Ekim 1960 tarihine kadar çalışmıştır. Adler'in yaşam görevleri sıralamasında birinci sıraya koyduğu iş problemini layıkıyla çözmüş olan Sezgin'in bu tutumları ile babasının iş konusundaki örneklik teşkil edecek ahlakını almış olduğunu ifade edebiliriz. İkinci sırada yer alan toplum-arkadaşlık problemini de iş problemi ile çözüme kavuşturmuştur. Çünkü Sezgin'in arkadaş çevresi iş ortamındaki arkadaşlarından ibarettir. Özellikle Salih Tuğ, Muhammed Hamidullah, Muharrem Ergin, Ömer Faruk Akün, Sabri Sözeri gibi isimlerden oluşan dindar ve kadirşinas bir arkadaş çevresi vardı. Sezgin bu dönemlerde Kütüphanelerde yazma eserleri bulmak için başvuru kitabı olarak kullandıkları Brockelmann GAL eserinin eksik olduğunu saptar ve esere zeyl yazmaya koyulur. Lakin eserin eksikliklerinin zeyl yazmakla mümkün olamayacağını belirleyen Sezgin müstakil bir eser yazmak için kolları sıvar. Ömrünün neredeyse tamamını bu eseri yazmak yolunda harcar.

Sezgin Türkiye’de yaşamış olduğu bu yıllarda hem iş konusunu çözmüş hem çokça emekler isteyen GAL eserine zeyl yazmaya koyularak hocasının gözünde daha da kıymetli bir öğrenci olmuş ve enstitüdeki çalışmalarını tüm süratiyle devam ettirmekteydi. Burada kurmuş olduğu düzeni doktoru Prof. Dr. Şükrettin Güldütuna şu sözlerle aktarır:

İstanbul’daki Enstitüde her hafta yeni kitaplar ısmarlarmış, bunları da bu iş için yaptırdığı camekanlı bir masada sergilermiş. Akşam vakitlerine kadar asistanları ile çalışır ve çalışırken klasik müzik dinlerlermiş. Enstitüde öyle bir hava yaratmış ki, bundan da rahatsız olanlar olmuş, hatta niye şu Arapça yazılarını sergiliyorsun diye hocaya çatarlarmış.

Her şey yolunda giderken 1960 senesinde darbe girişimi olur. Sezgin bazı kişilerin hasedi nedeniyle dindar oluşunu saklamasına karşın; 28 Ekim 1960 tarihinde darbenin mağduru olmaktan kurtulamamıştır. Salih Tuğ ’un ifade ettiğı üzere; kendisine maddi ve manevi hiçbir hak tanınmaksızın okulla tüm ilişkisi kesilmiştir. Sezgin her şeyden habersiz normal bir güne başladığı bugün de öğrendiğı bu durum ile Süleymaniye kütüphanesine gider ve yeni hayatının yolunu belirlemeye koyulur. Yaşamış olduğu bu kriz anında dahi çözüm odaklı düşünen Sezgin; zorluklarla mücadele etme ve iş birliğı sağlama konusundaki başarısını bir kez daha göstermiştir. Sezgin yaşamış olduğu bu hezeyandan sonra bir valiz ve çalışmaları ile Frankfurt’a gitmeye karar verir. Ancak oradaki işin sadece altı ay olduğundan habersizdir. Belki bundan haberi olmuş olsaydı Frankfurt yerine Amerika’yı tercihedecekti. Aslında Sezgin bunun kendisine yapılmış büyük bir olduğundan söz edersonraları. Oraya gidişinden kısa bir süre sonra yaşadıklarını Sefer Turan ile yaptığı söyleşide (Sezgin, 2010: 113) şöyle aktarmıştır:

Türkiye’de o ihtilalden sonra ben yeni bir insan olmuşum. O yeni insanın ne olduğunu Willy Hartner’a anlatmaya başladım. O da şuydu: Hiç üzülmeyin” dedim. “Ben hayatımı daima planladım. Liseyi şu zamanda bitireceğim diye planladım. Üniversiteyi öyle... Şu yaşta doçent olacağım, dedim ve bütün bunlarda muvaffak oldum. Baktım her şeyde muvaffak oluyorum, bende bir şımarma başladı. Ondan sonra bir askeri darbe geldi. Bir balığın üzerine atılan ağ gibi ben de o ağın içinde kaldım. O zaman baktım ki beşer olarak benim irademin bir sınırı varmış. İşte o olaydan sonra ben şuna karar verdim: Hayatımda eğer altı haftalık bir geleceğim garanti edilse, yani o kadar yaşayabilecek kadar maddi imkânım varsa, yedinci haftayı düşünmeyeceğim. Onun için önümde iki ay daha var. Para da biriktirdim. Onları düşünmüyorum” dedim. Adamcağız bana baktı baktı... Ayağa kalktı, beni kucakladı. Ben de kalktum. Yine oturdu. Ben de oturdum. Bana dedi ki: “Ben ateistim, Allah’a inanmıyorum. Fakat bu kadar inanan bir insana ne kadar gıpta ediyorum!

İşin özü ilginç gelen bu tutumlar Sezgin için normaldi. Çok değişmiş olduğundan bahseden Sezgin, özellikle başına gelen olaylarla birlikte daha çok Rabbine yönelmiş ve onunla hemhal olmuştur. Başına gelen şeylerin kendisi gibi insanlardan değil de Allah'tan geldiği fikrine duyduğu teslimiyet ile Sezgin ruhunu kin ve düşmanlıktan arındırmıştır. Darbe yapanlar onu düzenli olan hayatından ve çok sevdiği İstanbul'undan koparmış olsalar da Sezgin bunu yapanlara bile teşekkür etmiş ve isminin o listede olmasının kendisi için daha hayırlı olduğu konusunda kendini ikna etmeyi başarabilmiştir. Nitekim Sezgin Prof. Dr. Abdulkerim Kar Frankfurt'ta kendisine yaptığı bir ziyarette şunları aktarmıştır (Güngör, 200: 155):

Bu benim başıma gelenlerde mutlaka Allah'ın bana söylemek istediği bir şey var. Onun için beni buraya sürgün etti. Belki de ben buraya görevlendirildim, diyerek bütün gücümle çalışmaya başladım.” dedi. Hatta, son 17 yıldır Frankfurt'a yakın bir kasabada oturduğunu, ama eşinin sabahları kendisini enstitüye getirip akşam aldığını ve bu süre içinde kasabayı hiç gündüz gözüyle görmediğini söyledi.

Adler gerçek dindarlık; kişinin Tanrı'ya yakınmadan kendi başına yapabildiği işler ve aldığı sorumluluklarla ve bunları hakkıyla yerine getirmekle mümkün olabilecektir. Aksine sürekli şikâyet ve isyan edip her şeyin Tanrı tarafından olmasını bekleyen insanlar için gerçek bir dindarlıktan söz edemeyiz. Sezgin kendi vazifelerini hakkıyla yerine getirmiş ve hatta tüm Müslüman camiasını içinde olduğu durumdan çıkarmayı kendine vazife edinmiştir. Bu durumda Sezgin'in dindarlığının gerçek bir dindarlık olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Adler de dinin toplumsal olarak bütünüyle yarar sağladığı noktada var olduğunu savunmuştur. Adler'in bahsetmiş olduğu bu din olgusu kendisini Sezgin'in de inancını temsil eden İslamiyet'te çok güzel bir şekilde göstermektedir. Tek tanrılı üç büyük dinden biri olan İslamiyet; bireylerin toplumun hak ve hukukunu gözetmesini, diğer insanlarla ilişkilerde yaşanan hukuksal boyuta diğer ifadeyle “kul hakkı” na önemle dikkat edilmesi gerektiğini, “zenginin üzerinde fakirin ve yetimin hakkı vardır” diyerek paylaşımın önemini ve zorunluluğunu kısacası toplumsal yaşamla ilgili olan meselelere bilhassa öncelik vermiştir. Tek tanrılı dinler, insana bireysel ve toplumsal bağlamda bir takım yaşam görevleri sunmuş, tüm bu görevlerin vardıgı noktayı ise sahip olunan her şeyin Tanrı tarafından verildiğinin bilincine vararak şükretmek ve ortaya koyulan davranışlarla Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak olarak belirlemişlerdir (Uygur, 2015: 101). Sezgin de inanç boyutunda

inandığı değerlere sahip çıkmış; yaşamış olduğu değişimlerle tümevarımsal bir dönüşüm yaşamıştır.

3.6. AİLE BABASI OLARAK SEZGİN

Sezgin nasıl ki ailesi ve özellikle annesi hakkında bilgi vermediği gibi eşi ve kızı hakkında da pek bir şey anlatmaz. Bunun Doğunun aile ve kadın mahremiyetine verdiği önemden kaynaklandığını düşünmekteyim. Bu bölümde özellikle kızı Hilal hanımın İBTAV da yayınlanan yazısından yararlanarak bir değerlendirmede bulunabileceğiz.

Adler, insan türünün devamının bireylerin evlilik görevini yerine getirmesine bağlı olduğunu, evlilik görevini doğru şekilde yerine getirebilmek, hem toplumsal faydaya hizmet eden bir işe sahip olmayı, hem de diğer insanlarla olumlu ve sıcak toplumsal ilişki kurabilme yeteneğinin gelişmiş olmasını gerektirmekte, dolayısıyla diğer iki yaşam görevi olan iş ve toplum görevlerini önceden başarıyla tamamlamış olma ön koşulu bulunmaktadır (Uygur, 2015: 111-112). Her ne kadar Almanya her şeyin yeni bir başlangıcı olsa da evlendiği tarihe kadar Sezgin burada temel yaşam görevlerini kısa sürede tamamlamayı başarmıştır.

Almanya'ya gidişinden birkaç yıl sonra eşi Ursula Hanım ile Müslüman Öğrenciler Cemiyeti'nde tanışan Sezgin, 1966 yılında önceden Müslüman olmuş olan Ursula hanımla evlenir. Ursula Hanım, hem Sezgin'in 15 yıl resmi asistanlığını yapmış hem de onun son anına kadar akademik çalışmalarını birlikte gerçekleştirdikleri bir meslektaş olmuştur (Kocabaş, 2019: 82). Sezgin Ursula hanımın kendisi için Allah'ın bir lütfu olduğundan sitayişle bahseder (Sezgin, 2010: 62):

Almanya'ya gidişimin dördüncü ayında eşimi tanıdım. Eşim tanışmadan evvel Müslüman olmuş genç bir Alman'dı. Coğrafya ve siyasal bilgiler alanında tahsilini yapıyordu. Sonra bıraktı. Şarkiyat tahsili yaptı: Arapça, Farsça, Türkçe, vs... O olmasaydı işim çok zor olurdu. Benim imanım vardı. Allah'a karşı mutlak inancım vardı. Bir de eşimin çok yüksek insani vasıfları ve benim hedefime ulaşmamdaki bana olan inancı ve beni desteklemesi. 1961 yılında oraya gittiğimin 4. ayında kitabımı yazmaya başladım. Kitabımı yazarken, eşim yazdıklarını alıyor, etüt ediyordu. Almancam pek iyi değildi, tashih ederek matbaaya gidecek hale sokuyordu. Eşim benim için çok mühimdi!

Sezgin'in bir TV programında evlendiği gün bile çalışmalarını ancak birkaç saat aksattığını belirterek Türkiye'de düğünlerde harcanan zamanı israf olarak kabul

etmekte ve sürenin kısaltılarak çalışmalara ayrılması konusundaki fikirlerini beyan etmektedir (Korkmaz, 2009: 85).

Ursula Hanım'ın evlenmeden önce Müslüman olmasında Sezgin'in payı var mıdır bilinmez fakat dindar bir kimliğe sahip Sezgin'in aynı hassasiyetlere sahip biriyle evlenmeyi tercih etmesi olası bir şeydir. Adler'in toplumsal ilgi seviyesi düşük ve ilgi odağı kendisine dönük kişilerin topluma verdiği zarara değinmesine benzer şekilde, Tanrı'ya iman etmeyen kişilerin de iman sahipleriyle evlenerek, inananların Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanma ve iman edenlerle birlikte Tanrı'nın yolunda mücadele etme gibi dayanışma ve iş birliği gerektiren uğraşlarındaki birlikteliğe zarar vermelerinin önleniği düşünülebilir (Uygur, 2015: 115). İman etmeyen kişilerin durumu böyleyken iki tarafın da inançlı olması durumunda aile ilişkileri daha sağlam temeller üzerine oturtulabilecektir. Fakat Ursula Hanım yeni Müslüman olmuş biri olduğundan İslamiyet'in kural ve kaideleri hakkında pek yeterli bilgiye sahip değildir. Bu hususta Sezgin'in kendisine rehberlik etmiş olduğunu düşünebiliriz.

Bireysel Psikoloji 'de en zor yaşam görevi olarak nitelendirilen “evlilik”, iş birliği gerektiren ve saygı ve güven temelleri üzerine inşa edilen bir müessese olduğu için sürdürülmesi zor görevlerden biridir. Sosyal ilgisi yeterli seviyede gelişmiş bireyler hiç şüphesiz bu görevi layıkıyla yerine getirebilecektir. Bu kişilerin sağlıklı bir eş ilişkisine şahit olabileceği ebeveynlerle büyüdüğünü öngerebiliriz. Sezgin'in babası ve annesi Cemile hanımın evlilikleri ile herhangi bir bilgiye sahip olamasak da Sezgin'in Ursula Hanım ile olan evliliklerinden hareketle ebeveynlerinin aile içi tutumlarına karşı bazı çıkarımlarda bulunabiliriz.

Esasında hanımlar insanların hayatında büyük rol oynarlar. Bizim atalarımız böyle düşünüyorlar mıydı bilmiyorum ama sizin neslin de böyle düşünmesini isterim (Sezgin, 2010. 62). Bu sözler Sezgin'in aile ilişkisinde eşiyle iş birliği içinde olduğunu göstermektedir. Diğer yandan evlilik görevindeki en büyük hedefin, öncelikle anne ile baba tarafından iş birliği konusunda gerekli eğitimin verildiği, topluma faydalı çocuklar yetiştirmek olması, problemin temelinde yatan 'aile kurma' gereksinimini ön plana çıkararak ortaya cinsellik ve aşktan çok daha üstün bir hedef koymakta ve daha derin bir anlam kazandırmaktadır (Uygur, 2015: 52).

Bu evlilikten Hilal ismini verdikleri bir kız çocukları dünyaya geldi. 29 Mayıs 1970 tarihinde Frankfurt/Main'de doğan Hilal Sezgin, felsefe, sosyoloji ve Alman

filolojisi okudu ve lisans eğitiminden sonra aslında felsefe alanında doktora yapmak istiyordu. Ancak tercihini gazetecilikten yana kullandı; bugün serbest gazeteci ve yazar olarak çalışıyor (<https://nimetseker.wordpress.com/archiv/turkce/hilal-sezgin/>, 2009). Kadın hakları, İslam, hayvan hakları ve benzeri konularda çalışmalar yürütmektedir. İBTAV'ın "Fuat Sezgin'e Vefa" adıyla çıkardığı ilk dergide, Hilal Hanım aile ilişkileri ve Sezgin ile bilgileri aktarmıştır. Özellikle şu ifadeler anne ve babasının aile içinde birbirlerine ve çocuklarına karşı tutumunu açıkça ortaya koymaktadır:

Bir çocuk olarak benim için anne ve babamın beraber yarattıkları ortam, öncelikle her şeyin bir arada, yan yana mevcudiyetini sürdürdüğü keyifli ve yaratıcı bir keşmekeşti hiç şüphesiz. Oturma odamızda ve enstitünün çeşitli mekânlarında üst üste yığılmış, sayılamayacak kadar çok kitap; yavaş yavaş sararan kartoteks fişleriyle dolu ahşap kutular, üzerlerinde etiketler: Coğrafya, matematik, kimya, tıp, ... Babamın ricalarına dayanamayıp bana tekrar tekrar Ay'ın Dünya, Dünya'nın da Güneş'in etrafında nasıl döndüğünü üzerinde gösterdiği Güneş sistemimizin modeli. Bir, belki de birkaç kere gök cisimlerinin hareketlerini mutfakta bir oyun gibi tekrarladığımızı hatırlıyorum: Annem Güneş'i temsilen bir sandalyede oturmuş, babam onun etrafında Dünya gibi daireler çizerken ben de Ay olup babamın etrafında dönüyordum.

Çocuklarıyla çocuk olabilen ve onları anladığını ifade edecek şekilde bir tutum sergilemek sağlıklı nesillerin yetişmesinde büyük öneme sahiptir. Sezgin'in hiç şüphesiz çalışma alanını kızına açması ve o ortamı ona sevdirmeye çabası; babasının çocukken ona yeni bir şeyler öğretme çabasının bir tezahürüdür. Sezgin burada sadece iyi bir babayı değil; eşiyle uyum içinde olan bir eşinde örnekliğini teşkil etmektedir. Nitekim kız çocukları için babanın tutumları; ilerde tanışacakları kişinin seçilmesinde büyük rol oynuyor. Sezgin evindeki hanımlarla uyum içinde tutumlar sergilemekle yetinmeyip; yaşamış olduğu dönemin de ötesinde bir eş ve babaydı. Ev işlerine yardım eder, ailesinin ilgi ve isteğine göre hareket ederdi. Söz konusu çalışmaları dahi olsa onları bir şekilde o ortama taşırdı. Sezgin'in bir aile babası olarak hem eşine yönelik hem de evladına yönelik sorumlulukları yerine getirmesi kızının toplumsal olana yakınlık duymasını kolaylaştıracaktır. Aile kurumunun biricik görevi arasında yer alan çocuk yetiştirmenin hedeflere uygun olarak yetiştirilmesi Adler'e göre ebeveynlerin, üstünlük duygusuna erişebilmesine olanak sağlar. Sezgin temsil ettiği "kocalık" ve "babalık" görevlerini geleneksel olarak dayatılardan farklı bir şekilde sergilemiştir. Adleryen Psikanalize göre Sezgin için tüm yaşam görevlerini sağlıklı bir şekilde tamamlamıştır sonucuna varabiliriz. Bir baba ve eş olan Sezgin'in aile içi tutumları ile

ilgili birkaç alıntıya yer vermek kişilik dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır (İBTAV, 2019: 72-80):

Evimizde, kitapların fotokopilerini ya da zarar görmüş kitapları ciltlediği bir oda hazırlamıştı. Bodrum katında gerekli alet edevatla donattığı bir iş tezgâhı da vardı. Evimizin bir dizi duvarını ahşapla kaplamıştı. Mutfak mobilyamızın döşemesinin elden geçirilmesi ve yeni bir kumaşla kaplanması gerekmişti bir defasında, çok iyi hatırlıyorum; annemle onu akşam yemeğinin ardından bütün malzemeyle mutfakta yalnız bırakmıştık. Kafamızda bin türlü tereddüt vardı ve ertesi sabah büyük bir şaşkınlıkla gördük ki bütün döşeme ve yastıklar sanki bir profesyonelin elinden çıkmışçasına mükemmel bir şekilde gri kadifeyle kaplanmıştı. Kendi kuşağından birçok erkeğin aksine karısının ona hizmet etmesini reddettiğinden masa kurar, pilav pişirir ve akşam çayını kendisi hazırlardı. İlerlemiş yaşlarına kadar – bir şekilde yürüyebildiği müddetçemasadan kalktığı anda tabağını mutfığa kendisi götürmek için ısrar etti. Beni ve annemi soyduğu meyvelerle ve kabuklarını ayıkladığı fındık-fıstıkla şımartması her gece yaşanan bir seremoniydi adeta. Kadınları kendisine hizmet ettiren paşa imajın iğrenç bulurdu.

Sezgin babasının kendisine açık ve şeffaf davrandığı gibi; o da kızına benzer şekilde davranmıştır. Özellikle iş konusunda çok disiplinli ve titiz olduğu halde odasını, çalışma masasını ve ev içinde yaptığı herhangi bir çalışmayı kız işi erkek işi diye ayırt etmeksizin kızını dahil ederdi. Dolayısıyla sosyal ilgisi yüksek, toplumsal olana duyarlı bir evlat yetiştirmiştir. Hilal hanım bu anılarla büyümüş bir çocuk olarak babasına karşı duyduğu hayranlığı şu sözlerle ifade etmiştir (İBTAV, 2019: 72-80):

...Ayrıca yukarıda sözünü ettiğimiz iş tezgâhını ve alet edevatını benim kullanmama da izin verirdi, hem de daha küçücük bir çocuk olduğum yıllardan itibaren... kızların da tıpkı oğlan çocukları gibi tamirat işlerini öğrenmeleri gerekirdi, babam bunun için bana çekiç veya testere kullanmayı bizzat öğretmişti. Daha beş yaşındayken bodrum katındaki tezgâhta çalışmama izin verildiğini hatırlıyorum. Sadece elektrikli matkap tabuydu, ona elimi sürmem yasaktı. Tabii bana kitap ciltlemeyi de öğretti. Ve bisiklete binmeyi ve yüzmeyi de. Annem ve babam, her ikisi de kız çocuklarının erkek çocuklarının yapabildiği her şeyi yapabilmeleri gerektiğine inanıyorlardı, buna bedeni kabiliyetler de dâhildi. Babamın büyük bir meşenin yanında durup beni ağaca tırmanmam için nasıl cesaretlendirdiğini hiç unutamam...Bugün hem kalemi aldıklarımı hem de özel hayatımı ciddi şekilde belirleyen hayvan sevgimi de annem ve babamdan öğrendim. Bugün, bu alandaki diğer bütün faaliyetlerimin yanı sıra, hiçbir zaman kesilmeyecek ve mümkün olduğunca uzun ve mutlu bir hayat süreceğim ufak bir koyun sürüsüne de bakıyorum...Bütün hayvanların kendi duyguları olan birer şahsiyet olduğunu idrak edebilecek hassasiyeti bana kazandıran işte bu kedydi ve bir zaman sonra o zamanlar yediğimiz ineklerin ve koyunların da böyle birer canlı olduğunu kavrayabildim. Ve günün birinde annemle babamla bundan böyle et yemek istemediğimi söylediğimde hiç itiraz etmediler. Zannediyorum bunun için zeminini hazırlayan onların hayvan sevgisiydi. Annem benimle vegetaryen oldu, babam da bir sene içerisinde bize katıldı. Araştırma seyahatlerinde ve resmi

davet ve kabullerde de o günden sonra et yemedi ve tabaklardaki ölü bedenlerin onda uyandırdığı tiksinti hissini, davet sahibi çok yüksek bir makam da olsa, lafi fazla dolandırmadan ifade etti. Ancak hemen ölümünden önceki aylarda, iştahının azaldığını ve güçten kuvvetten düştüğünü görüp kaygılanan Türkiye'deki arkadaşları onu biraz et yemeye zorlayabilmışlerdi (İBTAV, Fuat Sezgin'e Vefa, 2019: 72-80).

3.7. GEÇMİŞİN YENİDEN İNŞASI: “GAS” ESERİ

“Bir kimseyi yok etmeni yolu, anılarını yok etmektir”

Doğan Cüceloğlu

Bireysel Psikoloji de dünyaya aşağılık duygularıyla gelen her çocuk bu duyguları oluşturan eksikliklerden sıyrılarak yukarıda olana yönelmeye mecburdur. Aksi halde aşağılık duyguları zamanla bir komplekse dönüşecek ve kişi nevrotik belirtiler gösterecektir. Bundan sıyrılmanın en önemli yolu kişinin belirlediği yaşamsal amaçlardır. Adler bu amaçların toplumu kapsaması gerektiğinden bahseder. Topluma ait olanı kapsamayan amaçlar eksik ve yetersizdir. Kişi amaçlarının merkezine kendisini aldığı durumlarda amaçlarının gerçekleşmesi ile üstünlük kompleksine kapılabilir. Üstünlük kompleksine sahip bir kimse; kendini beğenmişliğe, kibirliliğe, ben-merkezliliğe ve alaycılığa eğilimli olacaktır. Böyle bir birey; ancak başkalarını aşağılayarak kendini değerli hissedebildiği için kendini kabul düzeyinin oldukça düşük olduğu izlenimini yaratır (İnanç, 2012: 52-53). Öyleyse bu çabanın yönlendirici etkisine sahip üstünlük duygusunun bir komplekse dönüşmemesi gerekmektedir.

İlkokulda yaşadığı durumun Sezgin'deki aşağılık duygusunu bir komplekse dönüştürdüğünden; bu duygudan kurtulmanın nihai hedefi olarak Müslümanların dünya sahnesindeki imajını kurtarmaya yöneldiğinden bahsetmiştik. Sezgin batı tarafından anıları yok edilmeye çalışılan İslam Medeniyetinin davasını çalışmalarının merkezine yerleştirmiştir. Sezgin bu hususta şunları aktarmıştır (Sezgin, 2009. 39):

Benim mensubu olduğum bir ilim, kültür ve medeniyet dünyası var, bizler köksüz ve sahipsiz değiliz. Çok derinlere inen sağlam bir medeniyete beşiklik etmişiz. Fakat yüzyıllardır bu medeniyetin görmezden gelindiğini, hakkının yenildiğini, tahkir edilip, bütün yaptıklarının da elinden alındığını ve ona zulmedildiğini gördüm. İslâm medeniyetinin bu göz kamaştıran birikimini ve dünya bilimine yaptığı büyük katkıları, bunun farkında olmayan dünyaya tanıtmayı gâye itti haz ettim. Bu gayretim bir kısmı sadece bilim dünyasına hizmet, ama diğer çok mühim bir gâyesi ise koskoca bir âleminin yitirmiş olduğu kendine hürmeti, güveni ve insanlık tarihindeki yerini hatırlatarak, kaybettiklerini iade etmek içindir.

Sezgin, “Müslüman alimler dünyanın öküzün boynunda olduklarına inanıyorlar” sözünün gerçeklikten tamamen uzakta bir bilgi olduğunu çok sonrasında anlar. Bu farkındalık ile sadece gerçekliğin peşinden koşmaya başlar. İlkokuldaki hadisenin gerçeklik ile ilintili olan bilgisini şöyle aktarır:

Hâlbuki çok sonraları öğrendim ki Müslümanlar daha hicretin 1.yy. ının sonuna doğru Aristo'ya isnat edilen Kitabü'l-Âlem'i tercüme etmiş, orada zikredilen dünyanın yuvarlak olduğu nazariyesini öğrenerek tartışıp kabul etmişler ve onların büyük çoğunluğu buna ilaveten dünyanın döndüğüne de inanmışlardı. Miladi 16-17.yy. da Avrupalıların dünyanın şekli ve dönmesiyle alakalı ne büyük mücadeleler yaşadığı düşünülürse, Müslümanların ne kadar ileri oldukları ve münevverlerimizin durumu daha iyi anlaşılabilir.

Sezgin Ritter ile karşılaşmasının ardından bu ve buna benzer çoğu şeyi yakinen kendisinden duymuş ve böylelikle İslam Bilim Tarihi alanında çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar Sezgin'i her geçen gün daha da hedefine yaklaştırmaktadır. Sezgin neredeyse tüm zamanını sarf ettiği çalışmalarla geçirmiş ve kendisini motive eden gücün bu amaç olduğunu ifade etmektedir.

Adler, kişinin kendisine belirlediği amaçların gerçeklikle ilişkili olmasının zorunlu olduğundan aksi takdirde bu amacın değiştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Sezgin'in geleceğini şekillendirecek amacının da gerçeği aramak olduğunu kızı şu sözlerle ifade eder (İBTAV, 2019. 72-80):

Ölümünden birkaç sene evvel bana, Carl Friedrich Brockelmann'ın çalışmalarına rastladığımda, yerine getirmesi gereken misyonu bulduğunu nasıl hissettiğini anlatmıştı. Evet, araştırarak, gün ışığına çıkaracak ve keşfedecek o kadar çok şey vardı ki. Babamın tek rehberi gerçektir, sadece gerçeğin peşindeydi o. Sadece gerçekleri bilmek ve açıklamak istiyordu, gerçekten oldukları gibi-birilerinin ya da diğerlerinin işine gelecek şekilde değil!

Sezgin'in sadece zeyl yazmak üzere çıktığı yolu sıfırdan bir inşa süreciyle tamamlaması on yedi ciltlik İslam Bilim Tarihi (GAS) eserini ortaya çıkarmıştır. Bu eser, kimliğimizi yeniden inşa etmemize olanak sağlamıştır. Geçmiş karartacak sözlerle Müslümanların anılarını yok etmeye çalışan Batı zihniyeti; boşalttığını sandığı bu yere kendini yerleştirmiştir. Oysaki Goethe Doğu-Batı Divanı kitabında yazdığı “Kaside-i Muhammediye (Mahomets Gesang)” şiirinde İslamiyet'le birlikte tarihin, insanlığın yeryüzündeki varlığının gayesinin tahakkuk ettiği fikrini açık bir şekilde ifade etmiştir. Batı dünyasının önemli bazı müellifleri de modern dönemi, Peygamber'in tebliği ile başlatırlar. Öyleyse İslamiyet; modern insanın başlangıcıdır.

Sezgin'in araştırmaları ve “Müslümanlar bir kompleks içindedir” sözü “yeni bir uyanış” ın başlangıcıdır. Sezgin'in geçmişe yönelik herhangi bir komplekse kapılmamamız gerektiğini yüksek sesle ifade etmesi; alınan geleceğın motivasyonunu yerine koymaktadır. GAS eserinin her bir cildinde ele alınan konu ve konular Müslümanların astronomiden coğrafyaya, edebiyattan geometriye kadar birçok alanda bilimsel devrimler yarattıklarının göstergesi olmuřtur²². Sezgin GAS eserinde bizim olana yönelik araştırmalar ve çalışmalar yapmıştır. Adleryen kurama göre Sezgin; toplumsal duyguları öncelemesi, yaptığı çalışmalar ile edindiğı sorumluluklar ve başarmak uğruna verdiğı çabalar ile “sosyal olarak faydalı tip” kategorisinde yer alır. Bu kategorideki insanlardan tek farkı darbe sonrası insanlarla olan ilişkilerini çalışmaları uğruna minimize bir seviyeye getirmiş olmasıdır.

²² Sezgin “Felsefe” ye ikmal ettiğı 18 cildi tamamlamadan vefat etmiştir. Bu cildin tamamlanmasını arzu etmiş ve bunu tüm Müslümanlığa miras olarak bırakmıştır.

SONUÇ

Freudyen psikanalizden ayrılışıyla toplumsal olana yönelen Bireysel Psikoloji; insanların doğduğu andan itibaren yaşadığı aşağılık duygusunun yaşamın anlamlı olması adına güdüleyici gücünün olduğunu iddia eder. Eksiklik temelli oluşan bu duygunun yerini üstünlük duygusuna bırakması için gerçeklikle uyuşan, toplumu kapsayan ve kişiye fayda sağlayan bir amaç edinilmesi gerekir. Bu amaç ilkin kurgusal olarak belirlense de sonrasında gerçekliğe dönüştürülebilir motivlere sahip olmalıdır. Çünkü birey üstünlük hedefine yönelik bir yaşam stili belirler ve seçimler gerçekleştirir. Tüm bu durumların çocuk için gerçekleştirilmesinde ana faktörün ebeveynler olduğunu ifade eden Adler; eksiklik duygusunun başladığı yerin de ebeveynlere muhtaç olmaktan kaynaklandığını belirtir. Ebeveynler çocuklarına sundukları rol model tutumlarıyla; amaçlarının belirlenmesinden, toplumsal hayata adaptasyon süreçlerinin oluşmasına kadar olan her aşamada etkindirler. Öyleyse sağlıklı ebeveynlerle yetişen çocukların; sosyal ilgileri, eksiklik duygusundan kurtulma eğilimleri ve toplumsal amaçlara yönelme ihtimalleri daha yüksektir. Ancak Adler ebeveyn ilişkilerinden bahsederken çocuğun içinde büyüdüğü tüm aile fertlerini kastetmektedir. Ayrıca kalıtsal olarak gelen faktörleri tamamen reddetmemekle birlikte, kişiliğin belirleyicisi olmadıklarını da savunur. Kalıtsal olarak gelen eksikliklerin (organ eksikliği gibi) çevresel faktörlerle deneyimlendiğinde anlamları olabileceğini ifade eder. Burada önemli olan nokta tüm bunların sonucunda dört ya da beş yaşlarında çocukta belirlenen yaşam biçimidir. Gelecekte gerçekleşecek her bir olay, değişim ya da seçimler buna bağlı olarak gelişir.

Sezgin'in hayatının ana karakteristik yapılarına baktığımızda yaşamının temelinde “aşağılık kompleksi”, “kurgusal amaç” ve “üstünlük hedefi” gibi kavramların ön plana çıktığını ve kendine belirlediği hedefin güdüleyici etkisi ile bir yaşam biçimi belirlediğini görmekteyiz. Müslümanların geçmiş anılarının unutturularak gelecek motivasyonlarının yok edildiğine şahit olan Sezgin; dindar bir ailede, müftü bir babanın çocuğu olmasının da etkisiyle bu durumun ortaya çıkardığı aşağılık kompleksinden hem kendini hem de tüm Müslümanları kurtarmaya yönelik bir yaratıcı güç ile kendine kurgusal bir hedef belirler. Bunun alt yapısını oluşturan şey ilkokulda duyduğu sözle birlikte; dini otoritenin kendisindeki temsili olan babası ile birlikte tüm Müslüman bilginlerin bilgilerinin yok sayılması ve aşağılanmasıdır.

Fikirleriyle ve ilmi müktesebatı ile Sezgin için ikincil baba da olan Helmut Ritter ile tanışıklığı ile hedeflerinin gerçekleştirilebilmesinin de ötesinde var olduğunu görür ve bu gerçekliklerin pesinde bir ömür sarfeder. Bu süreçte ailesini, öğrencilerini ihmal etmeyen Sezgin disiplini ve özverisiyle 18 ciltlik GAS eserinin son cildi olan Felsefe kitabı hariç hepsini tamamlamayı başarır.

Sonuç olarak; Adler'in kuramı çerçevesinde ele aldığımız Sezgin'in hayatını; Bireysel Psikoloji kavramları ile açıklamak, Sezgin'in karakterini, çalışmaların arkasındaki motivasyonu ve toplumda sahip olduğu kimliği anlamamız açısından elverişli bir yöntem olmuştur. Sezgin'in gerek kendisi gerekse de çevresi tarafından hakkında verilen bilgilerden yararlanarak psikobiyografik bakış açısıyla yaptığımız yorum ve değerlendirmeler Sezgin'in iç dünyasını anlamaya yardımcı olmuştur. Tezde kullanmış olduğumuz Psikobiyografik bakış açısı; ailesi, çocukluğu ve genel olarak özel hayatı hakkında çokça bilgiye sahip olmadığımız Sezgin'in hakkında kendi yorumlarımızı da kullanarak değerlendirme yapmamıza yardımcı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2010). *İnsanı Tanıma Sanatı* (çev. Kamuran Şipal). İstanbul: Say Yayınevi,
- Adler, A. (2014a). *Yaşam Bilgisi* (çev. Lütfi Yarbaş). İzmir: İlya Yayınevi,
- Adler, A. (2014b). *İnsan Doğasını Anlamak* (çev. Deniz Başkaya). İzmir: İlya Yayınevi,
- Adler, A. (2014c). *Ne için Yaşıyoruz* (çev. Lütfi Yarbaş). İzmir: İlya Yayınevi,
- Anderson, J. W. (2010). Psikobiyografinin Metodolojisi. *Tarih Okulu Dergisi*, (VII)
- Anderson, J. William (1981). The methodology of pysyhological biography. *Journal of Interdisciplinary History*, V.11, No:3
- Arslan, T. Y. (2019). İslâm Araştırmalarına Adanan Bir Asırlık Hayat: Fuat Sezgin (1924-2018). *İslam Araştırmaları Dergisi*, (41): 201-205.
- Bal F. (2018). Bibliyoterapi Uygulamasının Depresyon Üzerindeki Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(24): 1630-1640.
- Barca, İ. (2019). Fuad Sezgin'in GAS Adlı Eseri: Tahlil ve Tanıtım. *BEÜ SBE Dergisi*, 8(1), 148- 158.
- Bruno, F. (1996) *Psikoloji Tarihi* (çev. Gül Sevdiren). İstanbul: Kibele Yayınevi, İstanbul
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Burgu, A. (2019). Bilim Tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Hayatına ve Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42.1), ss. 1-14.

Demir, G. (2022). Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri. *Bilgi Yönetimi*, 5 (2), 302-321.

Demir, G. (2022). Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri. *Bilgi Yönetimi*, 5 (2), 302-321.

Dere, A. (2018) Mehmet Fuat Sezgin Hoca'nın Ankara İlahiyat Yılları: Sezgin ve Fakültenin Müşterek Tarihinden Bir Kesit. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59: ss. 221-250.

Dere, A. (2018). Mehmet Fuat Sezgin Hoca'nın Ankara İlahiyat Yılları: Sezgin ve Fakültenin Müşterek Tarihinden Bir Kesit. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59(2). s. 221-250.

Doğan, M. ve Erdoğan, M. C. (2019). Fuat Sezgin'in Hayatı, Eserleri ve 2019 Yılı Etkinlikleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İslam Bilim Tarihi ve 2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı Özel Sayısı, ss. 1-48.

Dönmez, S. (2019). İslam Medeniyet Tarihi Esasında Fuat Sezgin Hakkında Bir Değerlendirme. *Antakiyat*, 2 (1): 1-16.

Fazlıoğlu, İ. (2004): Fuat Sezgin ile "Bilim Tarihi" Üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Cilt 2, Sayı 4, ss. 355-370

Geçtan, E. (1993) *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi,

Gençtarım ve Diğerleri (2020). *Kişilik Kuramları*. Pegem Akademi, Ankara

Güldütuna, H. D. (2020). Fuat Sezgin ve Hocası Hellmut Ritter. F. Başar, M. Kaçar, C. Kaya & A. Z. Furat (Eds.), *The 1st International Prof. Dr. Fuat Sezgin Symposium On History Of Science In Islam Proceedings Book* (ss. 3-17)

Güngör, F. (2020). İslam Medeniyetinin Büyük Tanığı Fuat Sezgin. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (20), ss. 152-161.

Hansu, H. (2019). Mehmet Fuat Sezgin'in aile çevresi ve Türkiye'deki akademik serüveni. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 60(1), 185-205.

Hansu, H. (2019). Mehmet Fuat Sezgin'in Aile Çevresi ve Türkiye'deki Akademik Serüveni. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

<http://www.ibtav.org/sayfa/1/ozgecmisi>, 15.12.18(19/02/2020)

İnan Aliyazıcıoğlu, Z. (2019). Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Ölümünün Alman Basınına Yansımaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İslam Bilim Tarihi ve 2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı Özel Sayısı, ss. 183-194.

İnan, S. (2016). "Çocukluğumuza İnelim..." Tarih Yazımında Psikobiyografiler: İyi Örneklerden Yöntemin Belirlenmesine. *Turkish History Education Journal*, 5 (2), ss. 491-514.

İnanç, B. (2019). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları

Kaplan, H. (2009). Bazen Bir Puro Sadece Bir Purodur Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psikobiyografik Bir İnceleme. *Dini Araştırmalar* 12 (35) 107-126.

Karaca, F. (2019). Din Psikolojisi Tarihinde Psikobiyografi Geleneği. *Bilimname, Din Psikolojisi*, ss. 7-35

Katipoğlu, B. (1991). *Din psikolojisi Açısından Freud Psikanalizi ve Din*. Özden Yayıncılık, İzmir

Kocabaş, S. (2019). Ömrünü İlme Vakfetmiş Bir Âlim: Mehmet Fuat Sezgin. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı, ss. 80-93.

Korkmaz, T. (2009). 20. yy. İslâm Bilim Tarihi Çalışmaları George Sarton ve Fuat Sezgin Örneği, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

Kutluca, A., Ataş, M., Baybara, S. (2020). *Fuat Sezgin'e Vefa*. İstanbul.

Navaro, L. (2022). *Yıkıcı Hasetten Yaratıcılığa Bir Yolculuk*. “https://www.youtube.com/watch?v=Lwnq_H6cjfm (23/07/2022)

Schimmel, A. (2017). *Doğudan Batıya* (çev. Ömer Enis Akbulut). Sufi Kitap, İstanbul

Sezgin, F. (2009) *Yitik Hazinenin Kâşifi* (yazar İrfan Yılmaz). Hazine Yayınları, İstanbul.

Sezgin, F. (2010). *Bilim tarihi sohbetleri*, (Söyleşi: Sefer Turan), (4. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.

Sezgin, F. (2019) *Bilim Tarihinde Ezberbozan Fuat Sezgin'le Birlikte* (yazar Âdem Özkan), İstanbul: Hat Yayınları.

Sezgin, F. (2020). *Balçiquek İlter ile Söz Sende Programı*. Söyleşi, <https://www.youtube.com/watch?v=8NzCDBwbJfQ> (17/03/2020)

Songar, A. (1980). *Psikiyatri, Psikobiyoloji ve Ruh Hastalıkları*. Serhat Dağıtım Yayınevi, İstanbul.

Şarlak D, Öztürk E. (2020) *Psikotarihte lider analizleri: Psikobiyografi*. Öztürk E, editör. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; ss.72-85

Şeker, N. (2020). “Hilal Sezgin” [https://nimetseker.wordpress.com/archiv/turkce/hilal-sezgin/, %2009](https://nimetseker.wordpress.com/archiv/turkce/hilal-sezgin/,%2009) (19/03/2020)

Topçu, H. (2018). Aşağılık Karmaşasına Hapsolmuş Bir İsim: Ahmet Haşim. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (40), ss. 103-118.

TRT (2005). *Dünyaya Doğan Güneş (İslâm Bilim Tarihi)*. Ankara Televizyonu Belgesel Programlar Müdürlüğü Bölümü. Trt-2 De Salı Akşamları 21.30 Da Yayınlanan 10 Bölümlük Belgesel. Yönetmeni: Mehmet Ali Özpolat, <https://www.youtube.com/watch?v=QCcEt8-PRjA> (19/03/2020)

Turan, S. (2016). Fuat Sezgin: Bilim Tarihi Sohbetleri, İstanbul: Timaş Yayınevi

Uygur, A. (2015). *Din Psikolojisi Açısından Alfred Adler Psikolojisinin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi

Wikipedia.org/ otobiyografi (Erişim tarihi 13/05/2021)

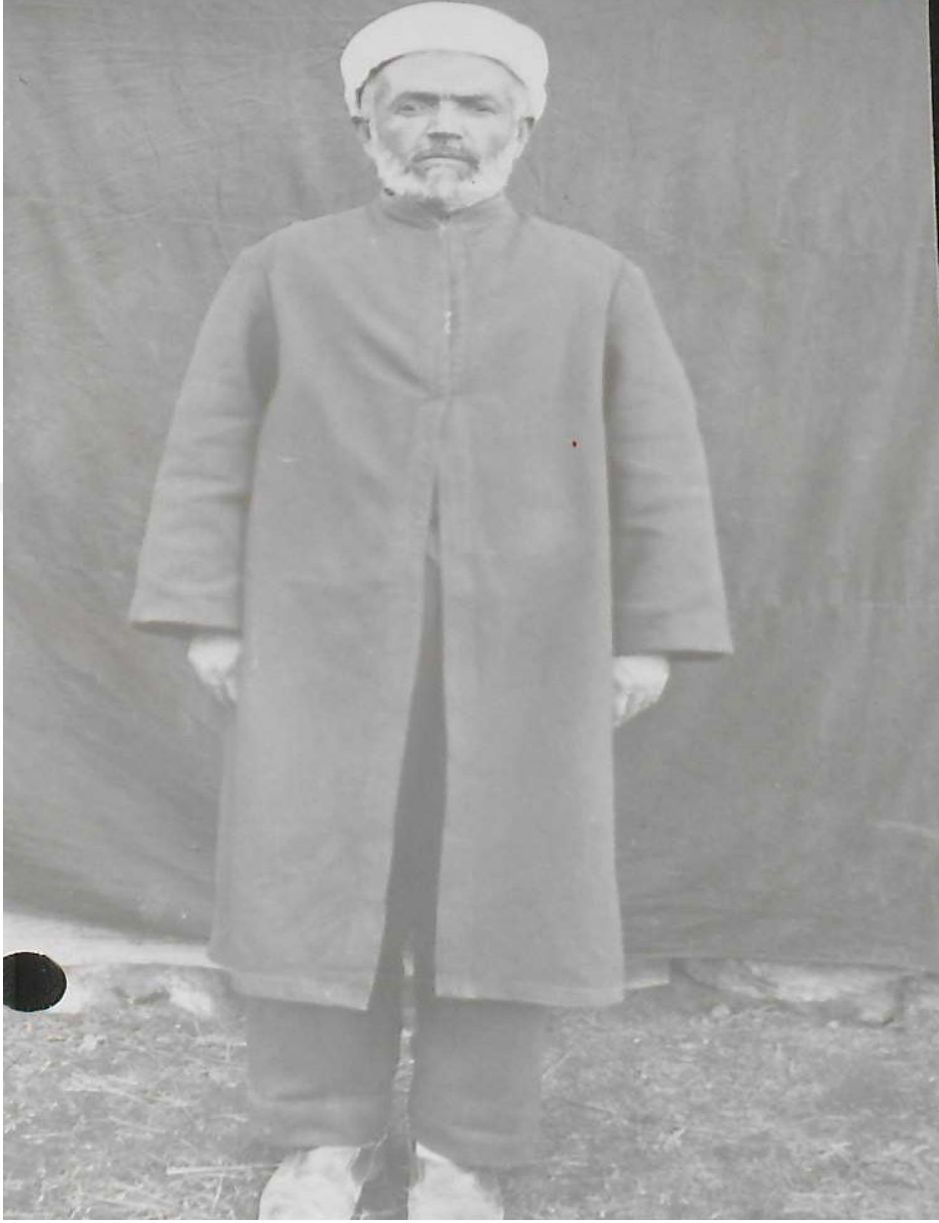
Yaparel, R., Yenen, İ. ve Kısa, C. (2019). Bilim Tarihi Çalışmalarının Toplumsal Maneviyata Katkıları: Prof. Dr. Fuat Sezgin Örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İslam Bilim Tarihi Prof. Dr. Fuat Sezgin (Özel Sayısı): 17-30.

Yılmaz Odabaşı, H. (2020). İlk Psikobiyografi Çalışması Freud’un Leonardo Da Vinci Eseri ve Psikotarih Üzerine. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (11), ss. 301-334.

EKLER

EK 1: Fuat Sezgin Aile ve Akademik Hayatı

Fuat Sezgin'in babası Mirza Sezgin (Hansu, 2019: 202)

FEN KULU BİTİRME DİPLOMASI DEFTERİ																		
Ders yılı: 1941-1942..... Devresi: İngilizce.....																		
Edebîyat	Felsefe - Sosyoloji	Tarih	Coğrafya	Mekanik ve Kozmogr.	Geometri - Müsellesat	Çelir - Teor. Arim.	Tabii İlimler	Fizik	Kimya	Yabancı dil	Cinastik	Azerik	Toplam	Diploma			Fotoğraf	
														Derece	Namara	Tarih		
5	7	1	8	6	-	3	6	7	7	6	-	6						
Beg	yedi	bir	sekiz	altı	girmemiş	altı	altı	yedi	yedi	altı	girmemiş	altı						paralel
Adı ve soyadı: Süleyman Akdoğan Babasının adı: İsmail																		
Doğduğu yer ve yıl: Erzurum 1340 Okul numarası: 1178																		
8	10	8	8	7	8	6	10	9	6	5	10	8	103					
sekiz	on	sekiz	sekiz	yedi	sekiz	altı	on	dokuz	altı	Beg	on	sekiz	yüz	on	525	15-XI-1942		
Adı ve soyadı: Kenan Silahtaroglu Babasının adı: Bahri																		
Doğduğu yer ve yıl: İstanbul 1341 Okul numarası: 55																		
6	10	7	7	5	7	5	8	6	8	5	10	7	91					
altı	on	yedi	yedi	Beg	yedi	Beg	sekiz	altı	sekiz	Beg	on	yedi	doksan	bir	526	15-XI-1942		
Adı ve soyadı: Süleyman Karadeniz Babasının adı: Mehmet																		
Doğduğu yer ve yıl: Kemah 1340 Okul numarası: 69																		
10	10	9	6	7	8	6	10	7	8	9	10	7	107					
on	on	dokuz	altı	yedi	sekiz	altı	on	yedi	sekiz	dokuz	on	yedi	yüz	yedi	527	15-XI-1942		
Adı ve soyadı: Fuat Sezginer Babasının adı: Mirza																		
Doğduğu yer ve yıl: Kızılmesit 1338 Okul numarası: 114																		
9	10	10	10	10	7	7	10	10	10	5	R. 8	106						
dokuz	on	on	on	on	yedi	yedi	on	on	on	Beg	raporlu	sekiz	yüz	altı	528	15-XI-1942		
Adı ve soyadı: Hilal Bekir Babasının adı: Salih																		
Doğduğu yer ve yıl: Samsun 1338 Okul numarası: 131																		

Fuat Sezgin'in Lise Başarı Notlarının Yer Aldığı Diploma Defteri (Ayşenur Gönen Fotoğraf Arşivi) (Hansu, 2019: 204)

Sicil Cüzdanı
Sicil No. 856

Adı ve soyadı : Mehmet Mirza
Babasının adı ve mesleği : Seydi Bey
Anasının adı : Fatma H.
Doğduğu yer ve tarih : Sivas 1304
Memleketi :

Tahsis	Vesikânn		
	Cinsi	Tarihi	No.
alâzîst, malaz- girt ve Cereis Kaza- larında ve Bitlis nâ- yetinin ağı Co. mal- kâsârında ulum azâzîyeyi tahsil ve ihmal ederek his bîta icazetne me alınılmış	Ceremî Kaza		

13-10-1319
Tarihinde çıkardığı fotoğraf

Tarihinde çıkardığı fotoğraf

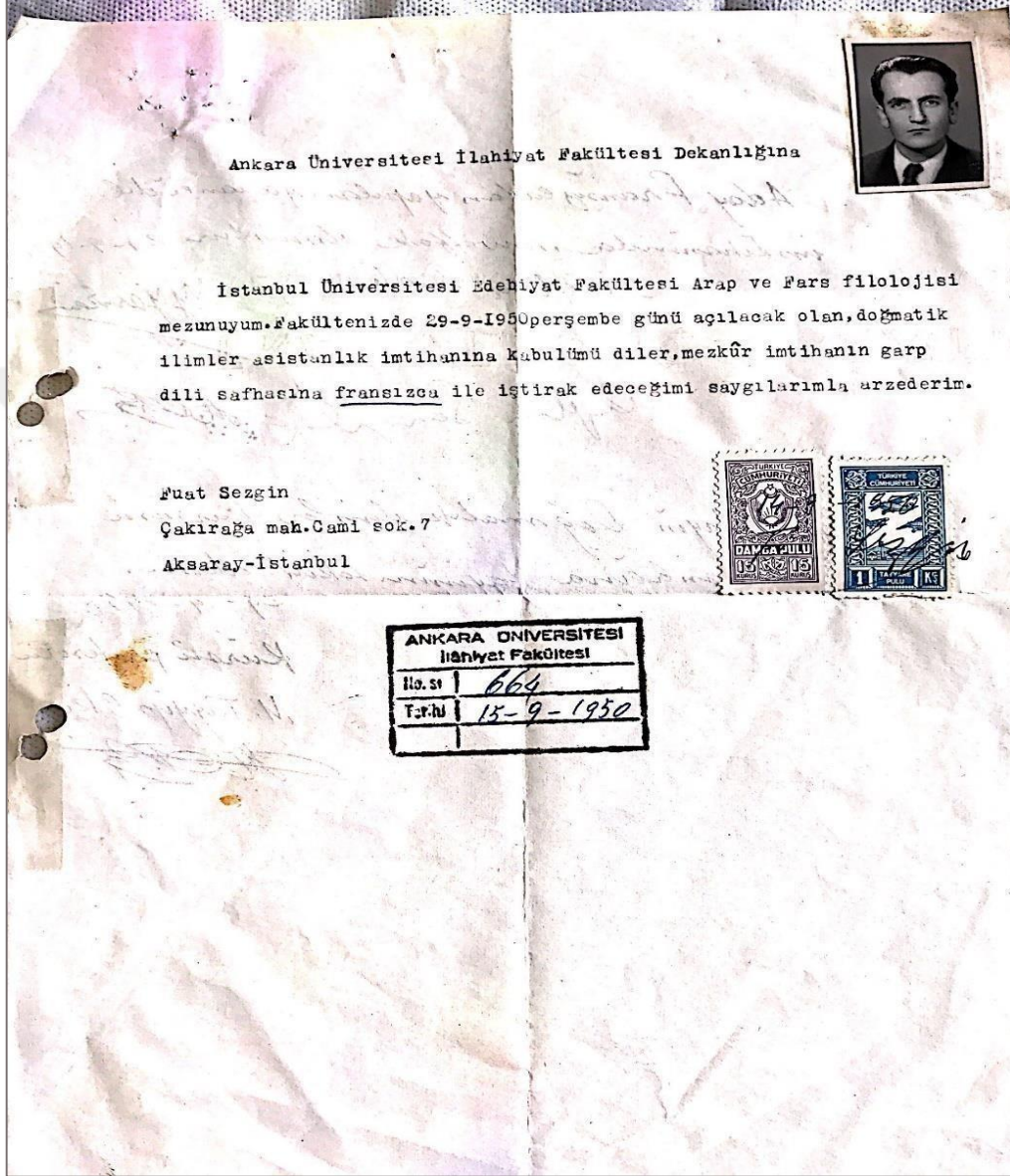
Tarihinde çıkardığı fotoğraf

Tarihinde çıkardığı fotoğraf

Cüzdan tanzim tarihi : 6-5-974
Cüzdan tanzim edenin imzası :

- 2 -

Mirza Sezgin'in Sicil Defterinin İlk Sayfası (Mirza Efendi'nin Personel Dosyasından) (Hansu, 2019: 205)

Fuat Sezgin'in Ankara İlahiyata Asistanlık İçin Müracaat Dilekçesi (Dere, 2018: 248)

İlahiyat Fakültesi Dekanlığı

Yüksek Katına

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde ka-
zılamış olduğum "Doktora Tezi"nin yakın bir
zamanda yapılacağı olan müddetinde ve gerekli
formalitetlerini tamamlanması için 15 Kasım 1950
tarihinden itibaren "15" gün izin verilmesi hususunda
gerekli işlemin yapılmasını saygı ile emir ve
müsaadelerine arz ederim.

Fuat Sezgin
Doğmatik Fikirler Aristo, aday,

Azalmasına mahzur yoktur

Resh Adımlığı yazılmıştır

8-11-1950

Frankfurt, J. W. Goethe Üniversitesi'ne bağlı
Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü

Prof. Dr. Fuat Sezgin ders verirken

(Turan, 2010: 169)

Frankfurt Valisi Prof. Dr. Fuat Sezgin'e
J. W. Goethe plaketini iletiyor (1979)

Prof. Dr. Fuat Sezgin, eşi Dr. Ursula Sezgin ve kızı Hilal,
Goethe plaketi münasebeti ile Frankfurt Valisi Dr. Wallmann,
Türkiye Sefiri Halefoğlu, Frankfurt Üniversitesi Rektörü Prof. Kelm (sağda)

(Turan, 2010. 170)